

Министерство связи и информатизации Республики Беларусь
Республиканское унитарное предприятие
«Центр цифрового развития»
(Государственное предприятие «ЦЦР»)

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ РЕГИСТР ИНФОРМАЦИОННЫХ РЕСУРСОВ

СВИДЕТЕЛЬСТВО

О ГОСУДАРСТВЕННОЙ РЕГИСТРАЦИИ ИНФОРМАЦИОННОГО РЕСУРСА

№ 1141919879 от 24.10.2019 г.

с изменениями от 12.10.2023 г.

о включении в Государственный регистр информационного ресурса

**Электронный учебно-методический комплекс «Великая
Отечественная война советского народа (в контексте Второй мировой
войны)» для непрофильных специальностей**

Владелец информационного ресурса

**Учреждение образования "Белорусский государственный
педагогический университет имени Максима Танка"**

Автор информационного ресурса

Ратько Александр Федорович

Заместитель директора

М.П.

С.А. Шнипов

Установа адукацыі
«Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка»

Гістарычны факультэт

Кафедра гісторыі Беларусі і славянскіх народаў

Рэг. № ІМ(Г) - 26-1-51/2023

УЗГОДНЕНА
Загадчык кафедры

 С.А.Талмачова

23. 05. 2023 г.

УЗГОДНЕНА
Дэкан факультэта

 С.П.Шупляк

ГІСТАРЫЧНЫ
ФАКУЛЬТЭТ
2023 г.

**ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНЫ КОМПЛЕКС ПА ВУЧЭБНАЙ
ДЫСЦЫПЛІНЕ
ВЯЛКАЯ АЙЧЫННАЯ ВАЙНА САВЕЦКАГА НАРОДА
(У КАНТЭКСЦЕ ДРУГОЙ СУСВЕТНАЙ ВАЙНЫ)**

Для спецыяльнасцей:

- 6-05-0112-01 Дашкольная адукацыя;
- 7-07-0114-01 Спецыяльная і Інклюзіўная адукацыя;
- 6-05-0112-02 Пачатковая адукацыя;
- 6-05-0113-02 Філалагічная адукацыя;
- 6-05-0113-03 Прыродазнаўчая адукацыя;
- 6-05-0113-04 Фізіка-матэматычная адукацыя;
- 6-05-0113-05 Тэхналагічная адукацыя ;
- 6-05-0113-06 Мастацкая адукацыя;
- 6-05-0113-07 Музычная адукацыя;
- 6-05-0114-01 Сацыяльна-педагагічная і псіхалагічная адукацыя;
- 6-05-0115-01 Адукацыя ў галіне фізічнай культуры;
- 6-05-0313-01 Псіхалогія;
- 6-05-0921-01 Сацыяльная работа;
- 6-05-1012-01 Фізічная культура;
- 6-05-1012-04 Арганізацыя і кіраванне фізічнай культурай, спортам і турызмам

Складальнік: А.Ф. Рацько, дацэнт кафедры гісторыі Беларусі і славянскіх народаў, кандыдат гістарычных навук, дацэнт

Разгледжаны і зацверджаны

на пасяджэнні Савета БДПУ 29. 06. 2023 г., пратакол № 10 .

Вучэбна-метадычны комплекс па дысцыпліне «Вялікая Айчынная вайна савецкага народа (у кантэксце другой сусветнай вайны)» прызначаны для студэнтаў усіх спецыяльнасцей вышэйшай адукацыі (за выключэннем профільных спецыяльнасцей).

Вывучэнне гісторыі Другой сусветнай і Вялікай Айчынай войнаў у вышэйшых навучальных установах Рэспублікі Беларусь з'яўляецца адной з задач гуманітарнай падрыхтоўкі студэнцкай моладзі. Вызначальным у працэсе выхавання і арганізацыі вучэбна-пазнавальнай дзейнасці студэнтаў становіцца фарміраванне сістэмы каштоўнасцей, якія падзяляюцца ўсімі прадстаўнікамі нашага грамадства, у тым ліку моладдзю. Найважнейшай сярод гэтых каштоўнасцей бачыцца патрыятызм як любоў да Радзімы і гатоўнасць да абароны незалежнасці і суверэнітэту сваёй дзяржавы.

ЗМЕСТ

1. ТЭАРЭТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ	4
1.1. Канспект лекцый	4-54
2. ПРАКТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ	55-58
2.1. Планы семінарскіх заняткаў	55-58
3. РАЗДЗЕЛ КАНТРОЛЮ ВЕДАЎ	59
3.1. Крытэрыі анэньвання адукацыйных вынікаў навучэнаў	59-62
3.2. Тэставыя заданні	63-64
3.3. Пытанні да дыферэнцыраванага заліку	64-65
4. ДАПАМОЖНЫ РАЗДЗЕЛ	66-100
4.1 Праграма па вучэбнай дысцыпліне	66-100

1. ТЭАРЭТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ

(КАРОТКІ КАНСПЕКТ ЛЕКЦЫЙ)

Тэма. Уводзіны ў вучэбную дысцыпліну «Вялікая Айчынная вайна савецкага народа (у кантэксце Другой сусветнай вайны)».

Ключавыя паняцці: Другая сусветная вайна, Вялікая Айчынная вайна, гістарыяграфія, перыядызацыя, «маланкавая вайна», «аб'яднаныя нацыі», галоўныя ўрокі Перамогі, патрыятычныя акцыі, Зорныя паходы.

План лекцыі:

1. Прадмет, мэты і задачы дысцыпліны, яе структура і змест.
2. Перыядызацыя Другой сусветнай і Вялікай Айчыннай войнаў. Гістарыяграфія і крыніцы.
3. Гістарычная памяць аб Перамозе савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне.

1. Прадмет, мэты і задачы дысцыпліны, яе структура і змест.
Прадметам дысцыпліны з'яўляюцца падзеі Вялікай Айчыннай вайны савецкага народа, асобныя вайсковыя аперацыі і бакі жыцця часоў Другой сусветнай вайны.

Мэтай вывучэння вучэбнай дысцыпліны з'яўляецца фарміраванне грамадска-палітычнага светапогляду студэнтаў, які будзе садзейнічаць іх самавызначэнню ў працэсе паглыбленага асэнсавання подзвігу савецкага народа і геапалітычных урокаў Вялікай Айчыннай і Другой сусветнай войнаў, захаванню і ўмацаванню гістарычнай памяці аб ролі Савецкага Саюза і краін антыгітлераўскай кааліцыі ў Перамозе над германскім нацызмам, трансляцыі гістарычнай праўды і норм паводзін, каштоўнасцей і традыцый, выпрацаваных беларускім народам у перыяд пераадолення трагічных ваенных падзей.

Для рэалізацыі пастаўленай мэты неабходна вырашыць наступныя задачы:

- фарміраванне ў студэнтаў грамадзянскіх і патрыятычных якасцей асобы;
- выхаванне ў студэнцкай моладзі пачуцця адказнасці за будучыню сваёй дзяржавы і сусветнага супольніцтва;
- фарміраванне ў студэнтаў ведаў аб гераічных і трагічных уроках Другой сусветнай і Вялікай Айчыннай войнаў, паўсядзённым жыцці насельніцтва на акупаванай тэрыторыі і ў савецкім тыле, укладзе прадстаўнікоў шматнацыянальнага народа Беларусі ў разгром германскіх захопнікаў, уплыве ваенных падзей на лёсы народаў Савецкага Саюза і Еўропы;
- фарміраванне навуковага катэгарыяльнага і панятычнага апарата па вучэбнай дысцыпліне.

У структуры вучэбнай дысцыпліны вылучаюцца 12 асноўных тэм, а таксама ўводзіны і заключэнне. Тэмы аб'яднаны ў 3 паслядоўныя блокі (модулі) або раздзелы: 1 – «Савецкі Саюз і краіны свету напярэдадні і ў пачатку Другой сусветнай вайны», 2 – «Барацьба савецкага народа супраць германскай агрэсіі», 3 – «Разгром фашысцкага блока. Завяршэнне Вялікай Айчыннай і Другой сусветнай войнаў». Прапанаваныя тэмы раскрыты ў лекцыйных матэрыялах ВМК, а таксама ў іншых даступных навучальных матэрыялах і дапаможніках, па дадзеных у спісе літаратуры і крыніц па курсе.

Па кожнай вучэбнай тэме (і яе раздзеле) у адпаведнасці з мэтамі і задачамі па фарміраванні і развіцці ў студэнтаў прафесійных кампетэнцый – праектуюцца і рэалізуюцца пэўныя лекцыйныя і семінарскія заняткі. Змест вучэбнай праграмы па дадзеным курсе дазваляе вывучаць дысцыпліну і па праблемным, і па храналагічным прынцыпе.

Змест вучэбна-метадычнага комплексу адпавядае праграме курса «Вялікая Айчынная вайна савецкага народа (у кантэксце Другой сусветнай вайны)». Акцэнты зроблены на аналізе праблем і пытанняў, якія з'яўляюцца ключавымі для цэласнага разумення тэматыкі курса.

2. *Перыядызацыя Другой сусветнай і Вялікай Айчыннай войнаў. Гістарыяграфія і крыніцы. Перыядызацыя другой сусветнай вайны:*

- Першы перыяд (1 верасня 1939 – 21 чэрвеня 1941 г.) – час поспехаў краін-агрэсараў: Германія захоплівае шэраг краін Еўропы, яна разграміла Францыю, таксама дасягае поспехаў і другая з краін-агрэсараў Японія, усё гэта адбываецца пры неўмяшанні ў дзеянні агрэсараў Савецкага Саюза і ЗША;

- Другі перыяд (22 чэрвеня 1941 – 18 лістапада 1942 г.) – уступленне ў сусветную вайну СССР, у выніку чаго германа-савецкае супрацьстаянне стала вызначальным для ўсёй вайны; былі сарваны планы «*маланкавай вайны*» Германіі і спынена японская агрэсія ў Ціхім акіяне, тым самым былі здабыты перадумовы для перамогі над краінамі-агрэсарамі;

- Трэці перыяд (19 лістапада 1942 г. – 31 снежня 1943 г.) – карэнны пералом у ходзе вайны; «*аб'яднаныя нацыі*» па Антыгітлераўскай кааліцыі (СССР, ЗША, Вялікабрытанія, Кітай і інш.) дасягаюць буйных поспехаў у Еўропе (СССР), Азіі (ЗША) і Афрыцы (Вялікабрытанія і ЗША) і заваёўваюць стратэгічную ініцыятыву на сваю карысць, выхад Італіі з вайны;

- Чацвёрты перыяд (1 студзеня 1944 г. – 9 мая 1945 г.) – пераможнае завяршэнне Вялікай Айчыннай вайны савецкага народа, разгром Германіі і яе саюзнікаў у Еўропе Савецкім Саюзам пры дапамозе ЗША, Вялікабрытаніі і інш. саюзнікаў, у той час як ЗША і Кітай дасягаюць стратэгічнай перавагі над Японіяй і яе сатэлітамі;

- Пяты перыяд (9 мая – 2 верасня 1945 г.) – завяршальны перыяд вайны, разгром Японіі і вызваленне народаў Азіі пры дапамозе Савецкага Саюза, які ў жніўні 1945 г. уступіў у вайну з Японіяй.

Перыядызацыя Вялікай Айчыннай вайны:

• Першы перыяд (22 чэрвеня 1941 г. – 18 лістапада 1942 г.) – пачатковы перыяд вайны, перыяд правалу нямецка-фашысцкага плана «маланкавай войны» і стварэнні ўмоў для карэннага пералому ў ходзе войны;

• Другі перыяд (19 лістапада 1942 г. – 31 снежня 1943 г.) – карэнны пералом падчас усёй Другой сусветнай вайны ў сувязі з перамогай савецкай арміі і народа ў Сталінградскай бітве і бітве на Курскай дузе;

• Трэці перыяд (1944 г.) – «перыяд вырашальных перамог Савецкіх Узброеных Сіл», практычна поўнае вызваленне акупаванай тэрыторыі Савецкага Саюза (за выключэннем Курляндыі) і першы этап вызвалення шэрагу краін Еўропы (Румынія, Польшча, Фінляндыя);

• Чацвёрты перыяд (студзень – май 1945 г.) – разгром нацысцкай Германіі і вызваленне краін Еўропы (Аўстрыя, Германія, Чэхаславакія, інш.).

Гісторыя падзей Другой сусветнай і Вялікай Айчыннай вайны шырока прадстаўлена і ў савецкай, і ў замежнай *гістарыяграфіі*: у арыгінальных навуковых даследаваннях, артыкулах, тэматычных і перакладных выданнях. Значны ўклад у вывучэнне гісторыі Вав унеслі і беларускія даследчыкі.

У часы СССР былі выдадзены такія абагульняючыя працы, як «История Великой Отечественной войны Советского Союза 1941-1945 гг.» (6 тамоў) і «История второй мировой войны 1939–1945 гг.» (12 тамоў), дзе даказвалася вызначальная роля савецкага народа ў стрымліванні агрэсараў і вызваленні народаў Еўропы і свету ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў.

Замежныя гісторыкі працягваюць працу энцыклапедычнымі даследаваннямі па гісторыі Другой сусветнай вайны. У ЗША і Японіі створаны шматтомныя даследаванні гісторыі Другой сусветнай вайны. Вялікая колькасць навуковых прац па гэтай праблеме падрыхтавана гісторыкамі Польшчы, Францыі, Бельгіі, Германіі.

Шырокай з'яўляецца беларуская гістарыяграфія гісторыі Вялікай Айчыннай вайны. Так, у 1990 у Мінску была выдадзена энцыклапедыя «Беларусь у Вялікай Айчыннай вайне, 1941 – 1945». У савецкі час выйшлі наступныя зборнікі дакументаў і матэрыялаў:

– «Преступления немецко-фашистских оккупантов в Белоруссии. 1941-1944»;

– «Всенародное партизанское движение в Белоруссии в годы Великой Отечественной войны (июнь 1941 – июль 1944): Док. и материалы». (у 3 тамах);

– «В непокорённом Минске: Док. и материалы о подпольной борьбе сов. патриотов в годы Великой Отечественной войны (июнь 1941 – июль 1944)»;

– «Всенародная борьба в Белоруссии против немецко-фашистских захватчиков в годы Великой Отечественной войны» (у 3 тамах);

– «Освобожденная Беларусь: документы и материалы» (у 2 кнігах) і інш.

Спецыяльныя даследаванні па асобных праблемах вайны, сярод якіх можна назваць такія работы як:

– «Нямецка-фашысцкі генацыд на Беларусі (1941—1944)»;

– «Партизанские формирования Белоруссии в годы Великой Отечественной войны (июнь 1941 – июль 1944): краткие сведения об организационной структуре партизанских соединений, бригад (полков), отрядов (батальонов) и их личном составе»;

– «Беларусь у гады Вялікай Айчыннай вайны: праблемы гістарыяграфіі і крыніцазнаўства»;

У апошнія гады ў Беларусі выйшла значная колькасць кніг прысвечаных Вялікай Айчыннай вайне:

– «1941 год. Страна в огне : ист.-док. изд. » (у 2 кнігах);

– «Беларусь партизанская: иллюстрированная энциклопедия партизанского движения в Беларуси в годы Великой Отечественной войны»;

– «Освобождение Беларуси, 1943—1944»;

– «Без срока давности. Беларусь: преступления нацистов и их пособников против мирного населения на оккупированной территории БССР в годы Великой Отечественной войны»;

– «История белорусской государственности. 5 т. Т. 4. Белорусская государственность накануне и в период Великой Отечественной войны и послевоенного восстановления (1939–1953 гг.)»;

– «Вклад белорусского народа в Победу в Великой Отечественной войне»;

– «Созвездие героев земли белорусской: иллюстрированная энциклопедия» і інш.

3. Гістарычная памяць аб Перамозе савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне. Перамога савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне адзіная і непадзельная. Аб гэтым Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь А.Р. Лукашэнка заявіў у кастрычніку 2019 г. на пасяджэнні Савета кіраўнікоў дзяржаў СНД у Ашхабадзе, адзначаючы падрыхтаваны для прыняцця на саміце Зварот у сувязі з 75-годдзем Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне. «Перамогу ў гэтай вайне падарыў нам вялікі савецкі народ! Паміраючы ў акружонай Брэсцкай крэпасці і блакадным Ленінградзе, змагаючыся пад Сталінградам і Курскам, вызваляючы Еўропу і штурмуючы Берлін, рускія, беларусы, украінцы, казахі, армяне, азербайджанцы, малдаване, грузіны, кыргызы, таджыкі, туркі не думалі аб сваёй нацыянальнай прыналежнасці. Яны былі адзіныя, узяўшы сцяг Перамогі над Рэйхстагам. Значыць, і наша Перамога павінна быць адзінай і непадзельнай!», – адзначыў беларускі лідэр.

Галоўныя ўрокі Перамогі – адзінства, мужнасць, салідарнасць і сяброўства. Нашы продкі перамаглі, таму што былі разам, плячо ў плячо. У

сувязі з гэтым наш абавязак – захаваць памяць аб вялікім подзвігу народа. Усё, што звязана з памяццю аб гераічных абаронцах Радзімы, – самае значнае. Няма нічога больш святога і важнейшага.

З гэтай мэтай у Беларусі рэалізуецца комплекс разнапланавых мерапрыемстваў: рэспубліканскія патрыятычныя праекты «Беларусь памятае», «Кветкі Вялікай Перамогі», рэспубліканскі злёт пошукавых атрадаў «Мы – спадчыннікі Перамогі», грамадзянскі праект «Збяры Беларусь у сваім сэрцы» і дзясяткі іншых *патрыятычных акцый*.

З 1966 г. з мэтай грамадзянска-патрыятычнага выхавання студэнцкай моладзі ва ўстанове адукацыі «Беларускі дзяржаўны педагогічны ўніверсітэт імя Максіма Танка» праводзяцца *Зорныя паходы* студэнтаў і выкладчыкаў па месцах баявой і працоўнай славы беларускага народа. З 2015 г. Зорныя паходы сталі інтэрнацыянальнымі – у складзе атрадаў студэнты замежных устаноў адукацыі з Арменіі, Казахстана, Кітая, Расіі, Туркменістана і Узбекістана.

Мэта Зорных паходаў – выхаванне грамадзянскасці і патрыятызму ў студэнцкай моладзі, пачуцця глыбокай павагі да ветэранаў Вялікай Айчыннай вайны і шчырай удзячнасці ім за мірную і незалежную Беларусь.

Кантрольныя пытанні для самападрыхтоўкі студэнтаў:

1. Назавіце асноўныя перыяды Другой сусветнай і Вялікай Айчыннай войнаў.

2. Якія працы прысвечаны гісторыі Вялікай Айчыннай вайне беларускіх даследчыкаў вы ведаеце? Дайце іх агульную характарыстыку.

3. Пералічыце дакументы па гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, якія выйшлі ў Беларусі апошнім часам.

4. Што, на вашу думку, неабходна рабіць дзеля захавання памяці аб вялікім подзвігу народа ў гады Вялікай Айчыннай вайны?

5. Якую ролю адыгрываюць Зорныя паходы студэнтаў і выкладчыкаў па месцах баявой і працоўнай славы беларускага народа?

Літаратура і крыніцы:

1. Беларусь. 1941–1945: Подвиг. Трагедия. Память : в 2 кн. / НАН Беларуси, Ин-т истории ; редкол.: А. А. Коваленя (пред.) [и др.]. – Минск : Беларус. навука, 2010. – Кн. 1. – 480 с.

2. Вклад белорусского народа в Победу в Великой Отечественной войне / А. М. Литвин [и др.] ; редкол.: А. А. Коваленя (гл. ред.) [и др.]. 3-е изд. – Минск : Беларуская навука, 2020 – 495 с.

3. Гісторыя Беларусі [Электронны рэсурс] : вучэб.-метад. комплекс / склад.: М. М. Сакалоў [і інш.] // Репозиторий БГПУ. – Рэжым доступу: <http://elib.bspu.by/handle/doc/249>. – Дата доступу: 10.03.2023.

4. Здановіч, У. В. Беларусь у гады Вялікай Айчыннай вайны (1941–1944 гг.) у адлюстраванні айчыннай гістарыяграфіі : манаграфія /

У. В. Здановіч; навук. рэд. А. А. Коваленя; Брэсц. дзярж. ун-т імя А. С. Пушкіна. – Брэст : БрДУ, 2008. – 257 с.

5. История белорусской государственности. в 5 т. – Т. 4. Белорусская государственность накануне и в период Великой Отечественной войны и послевоенного восстановления (1939–1953 гг.) / А. А. Коваленя [и др.]; отв. ред. тома Н. Б. Нестерович; Нац. акад. наук Беларуси, Ин-т истории. – Минск : Беларус. навука, 2019. – 567 с.

6. Коваленя, А. А. С верой в Победу: Беларусь в Великой Отечественной войне: 100 вопросов и ответов / А. А. Коваленя [и др]. – 3-е изд. – Беларус. навука, 2010. – 199 с.

Тэма. Міжнароднае становішча напярэдадні Другой сусветнай вайны

Ключавыя паняцці: Версальска-Вашынгтонская сістэма, эканамічны крызіс канца 20-х – пачатку 30-х гг.; тэорыя «барацьбы за жыццёвую прастору», дзяржава Маньчжоў-Го, Ліга Нацый, палітыка «прымірэння агрэсара», японска-германскі «антыкамінтэрнаўскі пакт», «барацьба за жыццёвую прастору», «вось Берлін – Рым», «Мюнхенскае пагадненне», «пакт Молатава – Рыбентропа», «сакрэтны дадатковы пратакол», «сістэма калектыўнай бяспекі».

План лекцыі:

1. Міжнародная дзейнасць Германіі ў 1930-я гг. Ачагі ваеннай напружанасці.
2. Спроба стварэння сістэмы калектыўнай бяспекі ў Еўропе.

1. Міжнародная дзейнасць Германіі ў 1930-я гг. Ачагі ваеннай напружанасці. Версальска-Вашынгтонская сістэма склалася па выніках Першай сусветнай вайны і ўзаконіла новы баланс сіл у Еўропе і свеце. Версальска-Вашынгтонская сістэма міжнародных адносін задавальняла многія краіны, акрамя Германіі, Японіі і Італіі. Гэтыя тры дзяржавы ў далейшым і стварылі ачагі новай сусветнай вайны. З'явілася «праблема пераможанай Германіі», якая страціла 1/8 сваёй тэрыторыі і ўсе калоніі. Рэйнская зона атрымала статус дэмілітарызаванай, а сама Германія не магла мець сучасных узбраенняў і ваеннага флоту. Яна павінна была выплаціць 132 млрд. залатых марак рэпарацый.

Эканамічны крызіс канца 20-х – пачатку 30-х гг. узрушыў увесь капіталістычны свет. Крызіс выклікаў небывалае беспрацоўе і як вынік – рост сацыяльнай напружанасці ў грамадстве. Абвастрыліся палітычныя і эканамічныя супярэчнасці паміж дзяржавамі, іх барацьба за рынкі. Савецкі Саюз быў абвінавачаны ў тым, што ён прымяняе ў сябе прымусовую працу, якая дазваляе выкідваць на сусветны рынак тавары па дэмпінгавых цэнах, г.зн. па цэнах ніжэйшых за іх сабекошт, што пагаршала становішча тавараўтворцаў у іншых краінах. Крызіс садзейнічаў распаўсюджванню

мілітарысцкай, рэваншысцкай і нацыяналістычнай ідэалогіі ў Германіі і Японіі.

Абстаноўка ў свеце рэзка змянілася пасля ўстанаўлення ў Германіі фашысцкай дыктатуры. 30 студзеня 1933 г. да ўлады ў гэтай краіне прыйшла нацыянал-сацыялістычная партыя на чале з Адольфам Гітлерам. Новы нямецкі ўрад вылучыў у якасці сваёй задачы перагляд вынікаў першай сусветнай вайны. Шырокае распаўсюджванне атрымала геапалітычная *тэорыя «барацьбу за жыццёвую прастору»*. У кастрычніку 1933 г. Германія выйшла з Лігі Нацый і стала на шлях правядзення мілітарысцкай палітыкі. У сакавіку 1935 г. яна адмовілася выконваць артыкулы Версальскай дамовы, якія забаранялі краіне мець ваенную авіяцыю, увяла ўсеагульную вайсковую павіннасць, а ў верасні 1936 г. прыняла «чатырохгадовы план» мілітарызацыі ўсёй эканомікі.

Ва ўмовах крызісу ўзнік першы ачаг вайны. 19 верасня 1931 г. японскія войскі ўварваліся ў Паўночна-ўсходняй Кітай, Маньчжурью, цалкам акупаваўшы яе на працягу трох месяцаў. Японія прыступіла, такім чынам, да ажыццяўлення сваёй агрэсіўнай праграмы, сфармуляванай яшчэ ў 1927 г. японскім прэм'ер-міністрам генералам Г. Танакой у сакрэтным мемарандуме імператару. Захапіўшы паўночна-ўсходнія правінцыі Кітая, Маньчжурью, Японія ў сакавіку 1933 г. абвясціла ўтварэнне там «незалежнай» *дзяржавы Маньчжоў-Го*.

Такім чынам, у першай палове 30-х гг. у Еўропе ўзнік новы, найбольш небяспечны ачаг сусветнай вайны. Гэта выклікала занепакоенасць не толькі СССР, але і іншых еўрапейскіх дзяржаў, над якімі навісла пагроза фашысцкай агрэсіі, і перш за ўсё Францыі.

2. Спроба стварэння сістэмы калектыўнай бяспекі ў Еўропе.
15 верасня 1934 г. СССР быў прыняты ў Лігу Нацый. *Ліга Нацый* – міжнародная арганізацыя, заснаваная ў выніку Версальска-Вашынгтонскай сістэмы Версальскай дамовы ў 1919–1920 гг. Мэты Лігі Нацый уключалі ў сябе: раззбраенне, прадухіленне ваенных дзеянняў, забеспячэнне калектыўнай бяспекі, урэгуляванне спрэчак паміж краінамі шляхам дыпламатычных перамоў, жыцця на планеце. Барацьба супраць распаўсюджвання фашысцкай агрэсіі, за калектыўную бяспеку становіцца галоўным напрамкам дзейнасці Савецкага Саюза ў Лізе Нацый. Калі фашысцкая Італія ў кастрычніку 1935 г. пачала вайну супраць Эфіопіі, СССР не толькі настойваў на прымяненні санкцый супраць Італіі, але і паслядоўна праводзіў іх у жыццё.

У 1936 г. у Іспаніі пачалася грамадзянская вайна. Спробы савецкай дыпламатыі з дапамогай сусветнай супольнасці спыніць умяшанне Італіі і Германіі ў грамадзянскую вайну ў Іспаніі, сарваць ваенна-эканамічную блакаду рэспублікі поспеху не мелі.

Інтэрвенцыя Германіі і Італіі ў Іспаніі паскорыла афармленне ваеннага блока фашысцкіх дзяржаў. 25 кастрычніка 1936 г. у Берліне было падпісана пагадненне, якое паклала пачатак існаванню *«восі Берлін –*

Рым». Бакі дамовіліся аб размежаванні сваіх эканамічных інтарэсаў у Еўропе, аб сумесных дзеяннях у Іспаніі, аб прызнанні ўрада Франка. Праз месяц быў заключаны *япона-германскі «антыкамінтэрнаўскі пакт»*. Бакі абавязваліся інфармаваць адзін аднаго аб дзейнасці Камінтэрна і весці супраць яго сумесную барацьбу.

29–30 верасня 1938 г. у Мюнхене адбылася канферэнцыя Вялікабрытаніі, Францыі, Германіі і Італіі, на якой было падпісана т.зв. *«Мюнхенскае пагадненне»* аб адарванні ад Чэхаславакіі Судзецкай вобласці, якая пераходзіла да Германіі, і некаторых тэрыторый, якія перадаюцца Польшчы і Венгрыі.

У сакавіку – маі 1939 г. Лондан і Парыж даюць гарантыі малым краінам Еўропы. Тым часам на Захадзе разумелі, што без савецкага садзейнічання гэтыя гарантыі былі б неэфектыўныя. Імкнучыся выкарыстаць усе магчымасці для таго, каб стварыць эфектыўны абарончы саюз трох дзяржаў супраць агрэсіі ў Еўропе, савецкае кіраўніцтва 23 ліпеня 1939 г. прапанавала ўрадам Англіі і Францыі пачаць перамовы па ваенных пытаннях і накіраваць у Маскву адпаведныя ваенныя місіі. Аднак перамовы скончыліся безвынікова. Спробы стварэння *сістэмы калектыўнай бяспекі* ў Еўропе аказаліся няўдалымі.

СССР апынуўся перад перспектывай міжнароднай ізаляцыі. Разам з тым, нямецкая дыпламатыя пачынае рабіць усё больш настойлівыя намаганні па збліжэнні з СССР.

Савецка-германскі дагавор аб ненападзе тэрмінам на 10 гадоў быў падпісаны ў Маскве 23 жніўня 1939 г. У гісторыю ён увайшоў як *«пакт Молатава – Рыбентропа»* (па прозвішчах міністраў, якія яго падпісалі) і прадугледжваў устрыманне ад варожых дзеянняў абодвума бакамі ў адносінах адзін з адным, а таксама нейтралітэт у выпадку нападу трэцяй краіны. Адначасова з дагаворам быў падпісаны *«сакрэтны дадатковы пратакол»*, існаванне якога СССР адмаўляў аж да лета 1989 г. У сакрэтным пратаколе ўстанаўлівалася мяжа сфер інтарэсаў абедзвюх дзяржаў. Яна праходзіла па лініі рэк Нараў, Вісла, Сан. Сферай інтарэсаў Германіі прызнаваліся Заходняя і Цэнтральная Польшча, Літва, а СССР - Заходняя Беларусь і Украіна, Латвія, Эстонія, Фінляндыя, Бесарабія.

Такім чынам, у жніўні 1939 г. міжнароднае становішча СССР было дастаткова нявызначаным. Аднак у не менш складаным становішчы аказалася і дыпламатыя Германіі. Не праясніўшы сабе пазіцыі СССР, гітлераўскі рэжым не мог пачаць вайну ў Еўропе. У існуючых умовах Гітлер быў вельмі зацікаўлены ў нейтралізацыі СССР. Савецкаму кіраўніцтву здавалася, што нічым не рызыкуючы, СССР атрымаў магчымасць пашырыць сваю тэрыторыю, вярнуць тое, што было страчана ў грамадзянскай вайне.

Кантрольныя пытанні для самападрыхтоўкі студэнтаў:

1. Адною з прычын агрэсіўнай палітыкі Германіі ў 1930-я гг. называюць рашэнні, прынятыя на Версальскай і Вашынгтонскай канферэнцыях. Ці згодны вы з гэтым меркаваннем? Свой адказ абгрунтуйце.

2. Якія дзеянні ўрадаў Германіі, Італіі і Японіі ў 1930-я гг. сведчылі аб іх падрыхтоўцы да вайны? У якіх рэгіёнах узніклі ачагі ваеннай напружанасці?

3. Якую ролю ў развязванні Другой сусветнай вайны адыграла падпісанне «Мюнхенскага пагаднення»? Чаму гэтая дамова не была падпісаная прадстаўнікамі Чэхаславакіі?

4. Назавіце асноўныя палажэнні германа-савецкага дагавора аб ненападзе 23 жніўня 1939 г.

5. Раствлумачце значэнне паняцця «сістэма калектыўнай бяспекі». Чаму ў 1930-я гг. не ўдалося стварыць сістэму калектыўнай бяспекі?

Літаратура і крыніцы:

1. История второй мировой войны 1939–1945 гг. в 12 т. – М. : Воениздат, 1973-1982. – Т. 1. Зарождение войны. Борьба прогрессивных сил за сохранение мира – М. : Воениздат, 1973. – 362 с.

2. Коваленя, А. А. Беларусь у выпрабаваннях вайны (1939–1945 гг.): вучэб.-метад. дапаможнік / А. А. Коваленя; навук. рэд. У. Ф. Ладысев. – Мінск : БДПУ, 2001. – 100 с.

3. Коваленя, А. А. Беларусь 1939–1945 гг. Война и политика / А. А. Коваленя. – Минск : БГУ, 2001. – 204 с.

4. Новейшая история Отечества. XX в.: учебник: в 2 т. / под ред. А. Ф. Киселева, Э. М. Щагина. – М. : Владос, 1999–2002. – Т. 2. – 2002. – 447 с.

5. Новейшая история стран Европы и Америки. XX век: учебник: в 3 ч. / под ред. Н. В. Пономарева, А. М. Родригеса. – М. : Владос, 2004–2005. – Ч. 1: 1900–1945. – 2004. – 465 с.

6. История Великой Отечественной войны: очерки совместной истории. Учебное пособие. Вып. 1: Начало Второй мировой войны / Под ред. А. А. Ковалени, Е. И. Пивовара. – Минск : Научный мир, 2020. – 144 с.

Тэма. Пачатак Другой сусветнай вайны і падзеі ў Беларусі

Ключавыя паняцці: план «Вайс», аперацыя «Гімлер», 17 верасня 1939 г., дагавор СССР і Германіі аб дружбе і граніцы, «лінія Керзона», Народны сход Заходняй Беларусі, «Дзень народнага адзінства», часовыя ўправы і сялянскія камітэты Заходняй Беларусі

План лекцыі:

1. Пачатак Другой сусветнай вайны. Прычыны і характар вайны.

2. Уступленне войскаў Чырвонай Арміі ў Заходнюю Беларусь і Заходнюю Ўкраіну. Уз'яднанне Беларусі.
3. Сацыяльна-эканамічныя і палітычныя пераўтварэнні ў заходніх абласцях БССР.

1. Пачатак Другой сусветнай вайны. Прычыны і характар вайны.

План захопу Польшчы («план Вайс» – белы) быў распрацаваны гітлераўскім камандаваннем яшчэ ў красавіку 1939 г. Каб атрымаць падставу для пачатку вайны гітлераўцамі была праведзена правакацыйная аперацыя «Гімлер». Пераапанутыя ў польскую форму эсэсаўцы і вязні канцлагаў, якія валодалі польскай мовай, «захапілі» радыёстанцыю ў германскім мястэчку Глейвіц. З захопленай радыёстанцыі прагучаў зварот на польскай мове з заклікам «аб'ядноўвацца і біць немцаў». Раніцай Гітлер звярнуўся з прамовай да германскага народа, у якой віну за развязванне вайны перакладаў на палякаў.

3 верасня 1939 г. Англія і Францыя аб'явілі вайну Германіі. Іх падтрымалі Аўстралія, Канада, Індыя, Новая Зеландыя, Паўднёва Афрыканскі саюз. Такім чынам, у вайну ўключыліся дзяржавы розных кантынентаў, і яна стала сусветнай. Пасля абвяшчэння вайны Германіі польскія саюзнікі не пачалі баявых дзеянняў, хаця тады меліся ўсе магчымасці для адпору гітлераўскай агрэсіі. Германія, якая фактычна не прызнала сваёй паразы ў Першай сусветнай вайне, як і стварэння Версальска-Вашынгтонскай сістэмы, імкнулася да ваеннага рэваншу.

Асноўнай прычынай вайны з'явілася абвастрэнне супярэчнасцей і барацьба паміж буйнейшымі капіталістычнымі дзяржавамі за перадел зон уплыву, што склаліся пасля Першай сусветнай вайны. Адзін ваенна-палітычны блок дзяржаў узначальвалі фашысцкія Германія і Італія і мілітарысцкая Японія, другі – Вялікабрытанія, Францыя і ЗША.

У савецкай гістарыяграфіі сцвярджалася, што Другая сусветная вайна, якая пачалася як вайна паміж дзвюма групоўкамі імперыялістычных дзяржаў за новы перадел свету, мела спачатку захопніцкі, імперыялістычны характар (для правячых колаў усіх імперыялістычных дзяржаў) з элементамі справядлівай вайны для народаў, якія сталі ахвярамі агрэсіі (Польшча, Кітай і інш.); што паступова справядлівы характар вайны для народаў-ахвяр агрэсіі ўзмацняўся; што з нападзеннем Германіі на СССР уся вайна з боку антыгітлераўскай кааліцыі стала справядлівай, вызваленчай. У сучаснай гістарыяграфіі іншы раз сцвярджаецца, што незалежна ад суб'ектыўных мэт «уміратварэння» Англіі, Францыі і іншых краін і стаяўшых за імі ўплывовых палітычных і ваенных колаў, для якіх гітлераўскі фашызм быў зручнай зброяй барацьбы з камунізмам, гэтая вайна не толькі для народаў, але і ўрадаў Польшчы, Англіі, Францыі і іншых ахвяр германскай агрэсіі была справядлівай з самага пачатку. Размова ішла не проста аб тэрытарыяльным перазеле свету, перш-наперш калоній, як у Першую сусветную вайну. На гэты раз размова ішла аб

незалежным існаванні і Польшчы, і Англіі, і Францыі, і іншых краін, якія гітлераўская Германія планавала захапіць і парабаваць.

2. Уступленне войскаў Чырвонай Арміі ў Заходнюю Беларусь і Заходнюю Украіну. Уз'яднанне Беларусі. 17 верасня 1939 г. у становішчы ваеннага разгрому Польшчы савецкія войскі ўступілі ў Заходнюю Украіну і Заходнюю Беларусь. 19 верасня было апублікавана сумеснае савецка-германскае камюніке, у якім гаварылася, што мэта гэтай акцыі складалася ў тым, каб «аднавіць мір і парушаны з прычыны распаду Польшчы парадак». Наступ савецкіх войскаў амаль не сустрэў супраціўлення польскага войска. Да 250 тыс. польскіх салдат і афіцэраў здалі зброю Чырвонай Арміі. Вынікам гэтых падзей было далучэнне да Савецкага Саюза тэрыторый у 190 тыс. кв. км з насельніцтвам больш за 12 млн чалавек, дзе была абвешчана савецкая ўлада.

28 верасня 1939 г. СССР падпісаў з Германіяй *Дагавор аб дружбе і граніцы*, згодна з якой паміж краінамі ўстанаўлівалася дэмаркацыйная лінія па рэках Нараў, Заходні Буг і Сан і замацоўваліся змяненні ў ранейшых дамоўленасцях аб падзеле сфер уплыву. Лінія межы паміж савецкімі і германскімі войскамі ў асноўным супа дала з *«лініяй Керзона»*, якая ў свой час была прызнана Вялікабрытаніяй і Францыяй.

Пасля прыходу савецкіх войскаў у заходніх абласцях разгарнулася падрыхтоўка да выбараў у *Народны сход Заходняй Беларусі*. Выбары прайшлі 22 кастрычніка 1939 г., а 28 кастрычніка 1939 г. сход пачаў работу у Беластоку. Разглядаліся пытанні аб дзяржаўнай уладзе, уваходжанні Заходняй Беларусі ў склад Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі, канфіскацыі зямель памешчыкаў, нацыяналізацыі банкаў і буйной прамысловасці.

Народны сход выбраў Паўнамоцную камісію для перадачы Вярхоўнаму Савету СССР і Вярхоўнаму Савету БССР яго рашэння аб жаданні насельніцтва Заходняй Беларусі ўвайсці ў склад Савецкага Саюза і БССР. 2 лістапада 1939 г. нечарговая 5-я сесія Вярхоўнага Савета СССР першага склікання прыняла рашэнне задаволіць гэтую просьбу і ўключыць заходнія вобласці Беларусі ў склад СССР з уз'яднаннем іх з Беларускай ССР.

Беларусы, якія засялялі ўсходнія раёны Польшчы, былі ў гэтай дзяржаве прыгнечанай нацыянальнай меншасцю. Якое б ні было іх стаўленне да савецкага ладу, зараз яны ўз'ядноўваліся з уласнай нацыяй у адной дзяржаве. У выніку ўз'яднання Беларусі тэрыторыя БССР павялічылася са 125,5 тыс. да 225,7 тыс. кв. км., а насельніцтва – з 5, 6 млн да 10, 3 млн чалавек. Аб'яднанне Заходняй Беларусі з Усходняй паклала канец падзелу Беларусі, аднавіла яе цэласнасць, што садзейнічала кансалідацыі беларускай нацыі.

7 чэрвеня 2021 г. ўказам № 206 кіраўніка дзяржавы Аляксандра Лукашэнкі, 17 верасня адзначаецца у нашай краіне як *«Дзень народнага адзінства»*. Гэта прымеркавана да гадавіны пачатку вызваленчага паходу

Чырвонай Арміі ў Заходнюю Беларусь у 1939 г., у выніку якога падзелены па ўмовах Рыжскага мірнага дагавора беларускі народ зноў уз'яднаўся.

3. Сацыяльна-эканамічныя і палітычныя пераўтварэнні ў заходніх абласцях БССР. Пасля ўз'яднання Заходняй Беларусі з БССР у жыцця заходнебеларускага насельніцтва адбываліся змены. Адначасова з прыходам войск Чырвонай Арміі ўстанаўліваўся новы лад жыцця. У ваяводствах і павятовых цэнтрах ствараліся *часовыя ўправы* як органы новай улады. Яны арганізавалі на фабрыках і заводах камітэты рабочага кантролю, забяспечвалі насельніцтва прадуктамі харчавання, наладжвалі медыцынскае абслугоўванне, рэгулявалі цэны на прамысловыя і харчовыя тавары, змагаліся са спекуляцыяй, адкрывалі школы. Пры часовых управах ствараліся атрады працоўнай гвардыі.

У вёсках і мястэчках былі створаны *сялянскія камітэты*, якія дзялілі землі памешчыкаў, асаднікаў і царквы, бралі на ўлік маёмасць, інвентар, жывёлу і запасы збожжа ў былых памешчыцкіх маёнтках. Малазямельныя і беззямельныя сяляне атрымалі раллю, жывёлу, збожжа на пасеў. Памешчыцкае землеўладанне было ліквідавана, у вёсцы павялічылася сярэдняцкая праслойка.

На далучаных тэрыторыях рэканструяваліся старыя і будаваліся новыя прадпрыемствы. Павялічыўся аб'ём прадукцыі мясцовай прамысловасці. Было ліквідавана безпрацоўе, адкрыта шмат школ, бібліятэк, клубаў. На вучанне ў школах пераводзілася на беларускую мову. Разгарнула ся падрыхтоўка новых спецыялістаў. Уводзілася бясплатнае медыцынскае абслугоўванне насельніцтва.

У вёсцы памешчыцкія землі размяркоўваліся паміж сялянамі. Каля калгасы былі аб'яднаны 30 тыс. сялянскіх двароў. Пераважная большасць жыхароў вёскі падтрымала ідэю калектывізацыі, аднак у заможных яна выклікала су праціўленне. Іх пакуль не раскулачвалі, а пакідалі столькі зямлі, колькі іх сем'і маглі апрацаваць уласнымі сіламі.

Кантрольныя пытанні для самападрыхтоўкі студэнтаў:

1. Вызначце прычыны, якія выклікалі Другую сусветную вайну. Якія мэты ставіла Германія, пачынаючы вайну?

2. Якія знешнепалітычныя дзеянні былі зроблены Савецкім Саюзам у 1939-1940 гг.? Растлумачце, чым яны былі выкліканы?

3. Дайце характарыстыку поглядаў сучасных гісторыкаў на прычыны Другой сусветнай вайны.

4. Якім чынам адбываўся працэс уз'яднання Заходняй Беларусі і Заходняй Украіны з ССРСР?

5. Назавіце органы савецкай улады, сфарміраваныя у Заходняй Беларусі, і іх першыя мерапрыемствы.

5. Дайце характарыстыку сацыяльна-эканамічным і палітычным пераўтварэнням ў заходніх абласцях БССР пасля іх далучэння да БССР.

Літаратура і крыніцы:

1. «Ты з Заходняй, я з Усходняй нашай Беларусі... » : верасень 1939 г. – 1956 г. : дак. і матэрыялы : у 2 кн. / НАН Беларусі, Ін-т гісторыі [і інш.] ; скл.: У. І. Адамушка [і інш.]. – Мінск : Беларус. навука, 2009. – Кн. 1 : Верасень 1939 г. – 1941 г. – 338 с.
2. Вторая мировая война // Новейшая история стран Европы и Америки. XX век: Учеб. для студ. высш. учеб. заведений. в 3 ч. – Ч. 1: 1900 – 1945. – М., 2001.
3. История белорусской государственности. в 5 т. – Т. 4. Белорусская государственность накануне и в период Великой Отечественной войны и послевоенного восстановления (1939–1953 гг.) / А. А. Коваленя [и др.]; отв. ред. тома Н. Б. Нестерович; Нац. акад. наук Беларуси, Ин-т истории. – Минск : Беларус. навука, 2019. – 567 с.
4. Гісторыя Беларусі: у 2 ч. – Ч. 2. XIX - XX стст.: Курс лекцый / П. І. Брыгадзін [і інш.]. – Мінск : РІВШ БДУ, 2002. – 656 с.
5. История второй мировой войны 1939–1945 гг. в 12 томах. – М. : Воениздат, 1973-1982. – Т. 2. Накануне войны – М. : Воениздат, 1974. – 474 с.
6. История Великой Отечественной войны: очерки совместной истории. Учебное пособие. Вып. 1: Начало Второй мировой войны / Под ред. А. А. Ковалени, Е. И. Пивовара. – Минск : Научный мир, 2020. – 144 с. – (Россия и Беларусь: страницы общей истории).

Тэма. Акупацыя Германіяй краін Еўропы

Ключавыя паняцці: «дзіўная вайна», «лініі Мажыно», арганізацыя «Свабодная Францыя», «бітва за Англію», ўрад «Вішы», «Рух Супраціўлення», план «Барбароса».

План лекцый:

1. «Дзіўная вайна». Акупацыя Германіяй краін Еўропы.
2. Дзейнасць СССР на міжнароднай арэне.
3. Пачатак Руху Супраціўлення.
4. Падрыхтоўка Германіі да вайны з СССР. План «Барбароса».

1. «Дзіўная вайна». Акупацыя Германіяй краін Еўропы. Пасля разгрому польскай арміі баявыя дзеянні паміж Германіяй, Англіяй і Францыяй былі прыпынены да вясны 1940 г. Гэты перыяд у гісторыі атрымаў назву «дзіўнай вайны», калі ваенныя дзеянні англа-французскіх і нямецкіх войск абмяжоўваліся нязначнымі аперацыямі на моры. На Заходнім фронце гаспадарыла цішыня, толькі дзе-нідзе завязваліся выпадковыя перастрэлкі. Дзеянні авіяцыі не выходзілі за рамкі разведывальных палётаў.

Гітлераўскае кіраўніцтва выкарыстала перыяд «дзіўнай вайны», у першую чаргу для прывядзення ў гатоўнасць узброеных сіл, выпуска неабходнай колькасці баявой тэхнікі і боепрыпасаў, а таксама для пераадолення шэрагу «вузкіх месцаў» у ваеннай падрыхтоўцы войск, якія выявіліся ў ходзе баявых дзеянняў у Польшчы.

Час «дзіўнай вайны» германскія генералы выкарыстоўвалі для перагрупоўкі сваіх войскаў і іх узмацнення, што дазволіла вясной 1940 г. пачаць буйнамаштабны наступ на Захадзе. 9 красавіка была акупаваная Данія, у красавіку–чэрвені – і Нарвегія. У маі германскія войскі ўступілі ў Бельгію, Нідэрланды, Люксембург. Праз тэрыторыю гэтых краін, у абыход французскай умацаванай «*лініі Мажыно*», яны нанеслі імгненны удар па Францыі. Французскія і англійскія войскі былі блакіраваны ў раёне Дзюнкерка. А. Гітлер, жадаючы захаваць мір з Вялікабрытаніяй, дазволіў ім эвакуіраваць. 14 чэрвеня германскае войска без бою захапіла Парыж. 22 чэрвеня Францыя капітулявала. Згодна з Камп'енскім перамір'і паўднёвая частка Францыі засталася пад уладай прагерманскага ўрада А.Ф. Петэна (так званы ўрад «Вішы»). У канцы чэрвеня 1940 г. у Лондане была створана патрыятычная арганізацыя «Свабодная Францыя» на чале з Ш. дэ Голем.

10 чэрвеня ў вайну на баку Германіі ўступіла Італія. Яе войскі захапілі Брытанскае Самалі, частку Кеніі і Судана, у верасні ўварваліся ў Егіпет, аднак тут былі спынены і разбіты англічанамі. Са жніўня 1940 г. па май 1941 г. Германія ажыццявіла шэраг інтэнсіўных паветраных удараў па Вялікабрытаніі. Мэтай дзеянняў германскай авіяцыі быў прымус Вялікабрытаніі да выхаду з вайны. У гістарычнай літаратуры гэты перыяд атрымаў назву «*бітва за Англію*».

3. Дзейнасць СССР на міжнароднай арэне. Савецкі ўрад восенню 1939 г. сфармуляваў патрабаванні да ўрада Фінляндыі, якія прадугледжвалі перадачу на карысць СССР пяці астравоў і часткі Карэліі, перанос мяжы на 20–25 км на захад, заключэнне новага мірнага дагавора і дэмантаж усіх умацаванняў. Гэтыя патрабаванні фінская бок адхіліў і аб'явіў мабілізацыю. 30 лістапада 1939 г. СССР пачаў баявыя дзеянні. Плары савецкага камандавання прадугледжвалі хуткі разгром Фінляндыі і яе саветызацыю. Аднак вайна зацягвалася. Яна працягвалася 105 дзён. Чырвоная Армія не змагла прадэманстраваць належнай ваеннай падрыхтоўкі. 12 сакавіка 1940 г. паміж СССР і Фінляндыяй была падпісана мірная дамова, па якой да Савецкага Саюза адышоў увесь Карэльскі перашэек з горадам Выбарг, увесь паўвостраў Рыбачы. Фінляндыя таксама аддавала ў арэнду на 30 гадоў горад Ханка, дзе СССР мог будаваць ваенна марскую базу. Сама Фінляндыя магла мець у водах Паўночнага Левітага акіяна толькі вартаўнічыя караблі. Аднак цяжар умоваў дамовы з СССР не ліквідаваў фінскага суверэнітэту.

Увосень 1939 г. урады Літвы, Латвіі і Эстоніі пад пагрозай магчымай акупацыі Германіяй заключылі пагадненні з СССР аб узаемадапамозе. Пры

гэтым гарантаваўся суверэнітэт прыбалтыйскіх дзяржаў. Прыбалтыйскія краіны далі СССР права на размяшчэнне гарнізонаў і пабудову ваенна-марскіх баз на сваёй тэрыторыі.

10 кастрычніка 1939 г. паміж урадамі СССР і Ковенскай Літвы (сталіцай Літвы ў той час быў горад Коўна) была падпісана дамова аб далучэнні Вільні і Віленшчыны да Літвы. Тэрыторыя ў 7129 км² з насельніцтвам 457 тыс. жыхароў адыходзіла да Літвы. У лістападзе 1940 г. на карысць Літвы былі перададзены Свянцяны, Салечнікі, з вядомы курорт Друскенікі.

Прысутнасць часцей савецкіх войскаў у Прыбалтыцы прывяла да актывізацыі і радыкалізацыі часткі працоўных і камуністычных сіл. У выніку ў ліпені 1940 г. былі створаны Літоўская, Латвійская і Эстонская Савецкія Сацыялістычныя Рэспублікі, якія з 3 па 6 жніўня ўвайшлі ў склад СССР.

Апошнім тэрытарыяльным набыццём СССР у 1940 г. стала Бесарабія і Букавіна, якія былі анексаваны Румыніяй у гады грамадзянскай вайны. У ліпені 1940 г. савецкая дыпламатыя ва ўльтыматыўнай форме запатрабавала вярнуць іх у склад СССР. Гэта патрабаванне было задаволена, і ў жніўні на землях Бесарабіі і Букавіны ствараецца Малдаўская аўтаномная рэспубліка, якая ўваходзіла ў склад Украінскай ССР.

4. Пачатак Руху Супраціўлення. З першых дзён акупацыі ў большасці еўрапейскіх краін разгарнулася шырокая па размаху і формах барацьба супраць германскага акупацыйнага рэжыму, якая атрымала назву «*Рух Супраціўлення*». У ім ўдзельнічалі людзі розных сацыяльных слаёў і груп, палітычных і рэлігійных поглядаў: інтэлігенцыя і буржуазія, рабочыя і сяляне, камуністы і сацыялісты, лібералы і кансерватары, а таксама беспартыйныя, хрысціяне і мусульмане. Іх аб'ядноўвала агульная мэта – супрацьстаяць германскаму акупацыйнаму рэжыму і аднавіць нацыянальна-дзяржаўную незалежнасць краін.

«Рух Супраціўлення» прымаў розныя формы: грамадзянскае непадпарадкаванне, прапаганда, сабатаж і дыверсіі на прадпрыемствах, дапамога беглым ваеннапалонным і збітым пілотам, узброенае супраціўленне. Патрыёты знішчалі гітлераўцаў і іх памагатых, узрывалі масты і аэрадромы, пускалі пад адхон варожыя эшалоны. Асаблівы размах рух атрымаў у Францыі, Грэцыі, Чэхаславакіі, Польшчы, Югаславіі і інш. Летам 1944 г. французскія сілы Супраціўлення паднялі народ на паўстанне супраць акупантаў, у выніку якога было вызвалена шэраг гардоў. 18 жніўня патрыёты пачалі барацьбу за Парыж, які яны вызвалілі да 25 жніўня.

Падрыхтоўка Германіі да вайны з СССР. План «Барбароса». Германскае палітычнае кіраўніцтва разумела, што вайну з СССР нельга параўноўваць з баявымі дзеяннямі супраць Польшчы ці Францыі. Таму

вялася сур'ёзная ваенная падрыхтоўка. Адмысловая ўвага надавалася ўдасканаленню узброеных сіл, наладжванню ваеннай вытворчасці, актывізацыі дыпламатычнай дзейнасці. Быў значна пашыраны ваенна-прамысловы комплекс. Эканоміка, узбраенне, людскія і прыродныя рэсурсы акупаваных краін Еўропы выкарыстоўваліся Германіяй для падрыхтоўкі вайны з Савецкім Саюзам. Эканоміка захопленых дзяржаў была пераклучана на вытворчасць ваеннай прадукцыі. Напрыклад, чэшскія заводы «Шкода», «Польдзі», «Зброевка» выпускалі стралковую зброю, бронетэхніку, танкі, самаходныя прылады, самалёты, якія склалі прыкладна чверць усяго ўзбраення фашысцкай арміі.

Вялікія перамены адбываліся ва ўзброеных сілах. Ужо ўлетку 1940 г. пачалося фармаванне 40 новых дывізій. У ліпені на Усход пярэдныя часткі тры арміі ў колькасці каля 500 тыс. чалавек. Адбывалася перамяшчэнне мабільнай групы войскаў у Румынію і Нарвегію. На поўную моц працавалі штабы германскай арміі. Аслепленае бляскам перамог у Еўропе, нацысцкае ваенна-палітычнае кіраўніцтва лічыла, што ў свеце няма сілы, здольнай супрацьстаяць германскаму зброі.

Яшчэ 18 снежня 1940 г. Гітлер падпісаў план нападу на СССР пад назвай «*Барбароса*» (прозвішча нямецкага імператара Фрыдрыха I было ўзята невыпадкова – ён у свой час правёў шэраг паспяхоўных паходаў на ўсход). Ідэя плана «Барбароса» складалася ў тым, каб за некалькі месяцаў, выкарыстоўваючы тактыку бліцкрыгу, нанесці поўнае паражэнне Чырвонай Арміі і захапіць СССР. Пасля заваявання СССР планавалася за 25-30 гадоў ліквідаваць 120-140 млн чалавек, каб «знішчыць біялагічны патэнцыял Савецкага Саюза».

Кантрольныя пытанні для самападрыхтоўкі студэнтаў:

1. Які перыяд Другой сусветнай вайны атрымаў назву «дзіўная вайна»? Чаму Вялікабрытанія і Францыя не вялі актыўных баявых дзеянняў супраць Германіі?
2. Чым было абумоўлена хуткае паражэнне краін Заходняй Еўропы? Якія краіны сталі саюзнікамі Германіі ў Другой сусветнай вайне? Чаму нацыстам удалося хутка разбіць Францыю і яе саюзнікаў?
3. Назавіце краіны гітлераўскай кааліцыі ў 1941 г.?
4. Якія знешнепалітычныя дзеянні былі зроблены Савецкім Саюзам у 1939–1940 гг.? Растлумачце, чым яны былі выкліканы?
5. Дайце ацэнку руху антыгітлераўскага Супраціўлення ў Заходняй Еўропе.
6. У чым сутнасць плана Гітлера «Барбароса»?

Літаратура і крыніцы:

1. Знешняя палітыка Беларусі: Зб. дак. і матэр. – Т. 3 (1928 г. – чэрвень 1941 г.). Склад. У. М. Міхнюк [і інш.]. – Мінск : Выд-ва М-ва замеж. спраў Рэспублікі Беларусь. 2001. – 321 с.

2. Документы и материалы кануна Второй мировой войны. 1937-1939. – Т. 1. Ноябрь 1937 г. – дек. 1938 г. / М-во иностр. дел СССР; редкол.: Земсков И. Н. [и др.]. – М. : Политиздат, 1981. – 302 с.
3. Накануне, 1931–1939. Как мир был ввергнут в войну: Краткая история в документах, воспоминаниях и комментариях. Н. Н. Яковлев [и др.] – 1991. – М. : Политиздат. – 272 с.
4. Жуков, Г. К. Воспоминания и размышления / Г. К. Жуков. Воспоминания и размышления. в 2 т. – Т. 1. – М. : ОЛМА-ПРЕСС, 2002. – 415 с.
5. Черчилль, У. Вторая мировая война. в 3-х кн. – Кн. 3. – Т. V –VI / У. Черчилль. пер. с англ.; под редакцией А. С. Орлова. – М. : Воениздат, 1991. – 702 с.
6. История Великой Отечественной войны: очерки совместной истории. Учебное пособие. Вып. 1: Начало Второй мировой войны / Под ред. А. А. Ковалени, Е. И. Пивовара. – Минск : Научный мир, 2020. – 144 с.

Тэма. СССР напярэдадні Вялікай Айчыннай вайны

Ключавыя паняцці: закон аб усеагульнай вайсковай павіннасці, штурмавік ІЛ-2, знішчальнік ЯК-1, танкі КВ і Т-34, ваенна-эканамічны патэнцыял краіны, закон аб усеагульнай вайсковай павіннасці, Заходняя асобовая ваенная акруга, ваенна-мабілізацыйная работа, значкісты ПВХО, ГТО, ГСО.

План лекцыі:

1. СССР у перадваенныя гады.
2. Узброеныя сілы Савецкага Саюза. Заходняя Асобая ваенная акруга.

1. СССР у перадваенныя гады. У выніку індустрыялізацыі і калектывізацыі ў Савецкім Саюзе была пабудавана моцная цэнтралізаваная прамысловасць і калектывізаваная сельская гаспадарка. Новыя прадпрыемствы будаваліся з разлікам іх магчымага пераводу на вытворчасць баявой тэхнікі і зброі. Былі пабудаваны такія гіганты, як Магнітагорскі, Кузнецкі і Нова-Тагільскі металургічныя камбінаты, ажыццёўлена тэхнічная рэканструкцыя вугальнай базы на Украіне, створаны новы вугальны басейн у Сібіры і на Урале, асвоены Волга-Уральскі нафталы раён. Да 1940 г. СССР меў усе неабходныя прамысловыя вытворчасці для паспяховага развіцця ваенна-эканамічнага патэнцыялу.

Пагроза вайны патрабавала выдзяляць значныя сродкі на абарону. Так, калі ў 1938 г. на патрэбы абароны было выдаткавана 23 мільярды рублёў, то ў 1940 г. – амаль 57 мільярдаў, што складала 32,6% дзяржаўнага бюджэту.

Ствараючы ваенна-эканамічны патэнцыял краіны, кіраўніцтва Савецкага Саюза імкнулася ўдасканалваць арганізацыю вытворчасці і ўмацоўваць дысцыпліну на прадпрыемствах і ва ўстановах. Згодна загаду Вярхоўнага савета СССР ад 26 чэрвеня 1940 г. усе працоўныя пераходзілі на 8-гадзінны рабочы дзень і 7-дзённы рабочы тыдзень, актывізавалася барацьба за ўмацаванне дысцыпліны на вытворчасці, забаранялася самавольна пакідаць рабочыя месцы.

Вялікая ўвага надавалася назапашванню дзяржаўных рэсурсаў і мабілізацыйных запасаў. З 1940 г. па чэрвень 1941 г. іх аб'ёмы ўзраслі амаль што ўдвая. Стваралася сетка навучальных устаноў па падрыхтоўцы кваліфікаваных рабочых кадраў (школы фабрычна-заводскага навучання і рамесныя вучылішчы). Спецыяльныя навучальныя ўстановы штогод рыхтавалі да 1 млн. маладых рабочых. Яны складалі дзяржаўны рэзерв працоўнай сілы.

Палітычнае кіраўніцтва СССР значную ўвагу ўдзяляла ўмацаванню Узброеных Сіл. Значным крокам у гэтым напрамку з'явілася прыняцце 1 верасня 1939 г. *закона аб усеагульнай вайскавай павіннасці*. Чырвоная Армія пераводзілася на кадравую сістэму камплектацыі замест тэрытарыяльна-кадравага прынцыпу яе камплектавання, зніжаўся прызыўны ўзрост з 21 гада да 19 гадоў. Значна пашыралася сетка ваенных навучальных устаноў. Колькасць Узброеных Сіл СССР вырасла з 1,5 млн. чалавек у 1938 г. да 5,3 млн. у 1941 г., вытворчасць узбраенняў за гэтыя гады павялічылася ў 4 разы.

Быў створаны моцны падводны флот, праведзена значная мадэрнізацыя баявых караблёў, прадугледжвалася далейшае пашырэнне будаўніцтва вялікага марскога і акіянскага флота. У перадваенныя гады была ўзмоцнена дзейнасць палітычных органаў арміі і флота. У студзені 1939 г. Прэзідыум Вярхоўнага савета СССР зацвердзіў новы тэкст прысягі.

2. Узброеныя сілы Савецкага Саюза. Заходняя Асобая ваенная акруга. Чырвоная Армія мела самую разнастайную зброю айчыннай вытворчасці. Многія ўзоры савецкага ўзбраення былі не толькі на ўзроўні аналагічных відаў зброі заходніх краін, але і пераўзыходзілі іх.

Ужо ў 1939 г. быў выпушчаны *штурмавік ІЛ-2*, а *знішчальнік ЯК-1* у пачатку 1940 г. Аднак у войсцы гэтыя самалёты сталі паступаць толькі ў 1941 г. Лепшыя ў свеце *танкі КВ і Т-34* былі сканструяваны і прыняты на ўзбраенне ў канцы 1939 г., але іх серыйная вытворчасць пачалася толькі ў другой палове 1940 г.

Наркамат абароны вельмі зацягнуў рашэнне аб пераўзбраенні арміі новымі тыпамі самалётаў, танкаў, артылерыйскай і стралковай зброі. Толькі ў ліпені 1940 г. былі прыняты на ўзбраенне самалёты МІГ-1, МІГ-3, ЯК-1, ЯК-4, ІЛ-2, ПЕ-2, якія валодалі вялікай хуткасцю і павышанай бомбавай нагрузкай. Усё гэта значна паўплывала на боездольнасць Чырвонай Арміі ў трагічным 1941 г. Асноўныя мерапрыемствы па пераўзбраенню арміі планавалася ажыццявіць у 1941 г.

Як бачна, краіна зрабіла шмат дзеля абароны, аднак ні часу, ні сродкаў, каб належным чынам падрыхтавацца для адпору ворагу, было недастаткова. Савецкі Саюз яўна адставаў у вытворчасці новай зброі і тэхнікі ад германскай прамысловасці.

Магутнай групоўцы германскіх узброеных сіл, якія былі сканцэнтраваны ўздоўж заходняй мяжы СССР і падрыхтаваны для нападу, супрацьстаялі Паўночны флот, войскі Ленінградскай ваеннай акругі, Балтыйскі флот, а таксама войскі Прыбалтыйскай, Беларускай, Кіеўскай асобых акруг, Адэскай акругі і Чарнаморскага флоту. З пачаткам вайны кожная акруга (акрамя Адэскай) была пераўтворана ў фронты.

У сувязі з абвастрэннем агульнай абстаноўкі ў маі – чэрвені 1941 г. у войсках Чырвонай Арміі праводзіліся значныя перагрупоўкі. Спачатку яны ахапілі толькі прыгранічныя ваенныя акругі, а з 13 мая пачалася перадыслакацыя войск з унутраных акруг бліжэй да мяжы. Войскі прыгранічных акруг складалі больш паловы колькасці ўсёй Чырвонай Арміі (каля 54%). Гэта былі буйныя сілы, дастатковыя для паспяховай абароны. Аднак асабовы склад большасці дывізій быў укамплектаваны па штатах мірнага часу.

Тэрыторыя *Заходняй асобай ваеннай акругі (ЗахАВА)* ўключала ўсю Беларускаю ССР з далучанымі ў 1939 г. заходнімі абласцямі. Штаб ЗахАВА знаходзіўся ў Мінску. Камандуючым ЗахАВА быў прызначаны 42-гадовы генерал-палкоўнік Д.Г.Паўлаў. Ён меў пэўны баявы вопыт: удзельнічаў у грамадзянскай вайне ў Іспаніі, дзе яму было прысвоена званне Героя Савецкага Саюза, у баях на р. Халхін-Гол у Манголіі, а таксама ў савецка-фінскай вайне. Начальнікам штаба ЗахАВА быў генерал-маёр У.Я. Клімаўскіх, а членам ваеннага савета карпусны генерал А.Я. Фаміных.

ЗахАВА быў адной з наймацнейшых ваенных акруг у савецкіх узброеных сілах. Па сваім складзе ён саступаў толькі Кіеўскай асаблівай ваеннай акрузе. У ім налічвалася каля 672 тыс. чалавек, 10.087 гармат і мінамётаў (без 50-мм мінамётаў), 2201 танк (у тым ліку 383 КВ і Т-34) і 1909 самалётаў (з іх 424 новых). Гэта складала чвэрць войскаў, засяроджаных у заходніх акругах. На стыку Заходняй і Кіеўскай асаблівых ваенных акруг грунтавалася Пінская ваенная флатылія.

Войскі ЗахАВА мелі задачу прыкрыць мяжу, якая склалася ў выніку далучэння заходніх абласцей БССР, ажыццяўлялі будаўніцтва новых абарончых збудаванняў, узмоцнена займаліся баявой падрыхтоўкай і асваеннем новай тэхнікі і ўзбраення. Працягвалася праца па фармаванні новых злучэнняў і частак, падрыхтоўцы тэатра ваенных дзеянняў для адлюстравання магчымай агрэсіі з Захаду.

Да пачатку вайны большасць злучэнняў акругі знаходзіліся ў стадыі рэарганізацыі, пераўзбраення і фармаванні. Значная частка злучэнняў была недаўкамплектавана асабовым складам, зброяй і ваеннай тэхнікай і саступала гітлераўскім злучэнням, поўнаасцю адмабілізаваным,

укамплектаваным па штатах ваеннага часу, якія мелі баявы вопыт і гатовы для нанясення ўдару.

Такім чынам, Заходняя асобая ваенная акруга прыкрывала накіраванне на ўчастку ад паўднёвай граніцы Літоўскай ССР да паўночнай граніцы Украінскай ССР, маючы задачу не дапусціць уварвання праціўніка на тэрыторыю СССР, упартай абаронай умацаванняў па лініі дзяржаўнай граніцы прыкрыць мабілізацыю, засяроджванне і разгортванне войскаў акругі. Меркаваўся актыўны характар дзеянняў. Спробы ворага прарваць абарону намячалася адлюстроўваць контратакамі і контрударамі карпусных і вайсковых рэзерваў з выкарыстаннем механізаваных карпусоў і авіяцыі.

Кантрольныя пытанні для самападрыхтоўкі студэнтаў:

1. Ахарактарызуйце эканамічнае становішча Савецкага Саюза напярэдадні Вялікай Айчыннай вайны.

2. Дайце ацэнку мерапрыемствам па ўмацаванні абараназдольнасці савецкай дзяржавы напярэдадні ваенных дзеянняў 1941 г.

4. Якім з'яўлялася палітычнае, сацыяльна-эканамічнае і культурнае становішча БССР напярэдадні падзей Вялікай Айчыннай вайны?

5. Заходняя асобая ваенная акруга і меры па ўмацаванні новай дзяржаўнай мяжы.

Літаратура і крыніцы:

1. Беларусь у гады Другой сусветнай вайны і Вялікай Айчыннай вайны (верасень 1939 г. – верасень 1945 г.) // Гіторыя Беларусі. у 2 ч. – Ч. 2. XIX-XX стагоддзі: Курс лекцый. П. І. Бригадзін [і інш.]. – Мінск : РІВШ БДУ, 2002. – С. 435–499.

2. Вторая мировая война // Новейшая история стран Европы и Америки. XX век: Учеб. для студ. высш. учеб. заведений. в 3 ч. – Ч. 1: 1900 – 1945. – М., 2001.

3. История белорусской государственности. в 5 т. – Т. 4. Белорусская государственность накануне и в период Великой Отечественной войны и послевоенного восстановления (1939–1953 гг.) / А. А. Коваленя [и др.]; отв. ред. тома Н. Б. Нестерович; Нац. акад. наук Беларуси, Ин-т истории. – Минск : Беларус. навука, 2019. – 567 с.

4. Накануне: Западный особый военный округ (конец 1939 г. – 1941 г.): док. и материалы. – Минск : НАРБ, 2007. – 622 с.

5. Басюк, И. А. Генерал армии Д. Г. Павлов и трагедия июня 1941 г. / И. А. Басюк // Вопросы истории. – 2010. – № 5. – С. 41–51.

6. Васильев, А.Ф. Был ли в 1941 г. Советский Союз готов к войне? / А. Ф. Васильев // Вопросы истории. – 2005. – № 1. – С. 105–110.

7. Жилин, П. А. Как фашистская Германия готовила нападение на Советский Союз / П. А. Жилин. – М. : Мысль, 1966. – 296 с.

Тэма. Пачатак Вялікай Айчыннай вайны

Ключавыя паняцці: «Кактейль Молатава», «Лепельскі контрудар», абаронцы Брэсцкай крэпасці, знішчальныя батальёны, народнае апалчэнне, група войскаў «Цэнтр», Стаўка Галоўнага камандавання, Дзяржаўны Камітэт Абароны, Буйніцкае поле, Смаленская бітва.

План лекцыі:

1. Напад Германіі на СССР. Прыгранічныя баі ў Беларусі. Абарона Брэсцкай крэпасці.
2. Дзейнасць савецкіх і партыйных органаў па мабілізацыі сіл і сродкаў для барацьбы з агрэсарам.
3. Баявыя дзеянні на савецка-германскім фронце. Абарончыя баі.
4. Прычыны няўдач Чырвонай Арміі летам-восенню 1941 г.

1. Напад Германіі на СССР. Прыгранічныя баі ў Беларусі. Абарона Брэсцкай крэпасці.

раніцай 22 чэрвеня 1941 г. фашысцкая Германія нанесла першыя масіраваныя ўдары па тэрыторыі Савецкага Саюза. Без афіцыйнай аб'явы вайны варожая авіяцыя пачала бамбіць аэрадромы, чыгуначныя станцыі, ваенна-марскія базы і гарады ўздоўж усёй заходняй мяжы Савецкага Саюза і на глыбіню да 250-300 кіламетраў ад яе. Адначасова з артылерыйскім нападам войскі Люфтвафэ бамбавалі гарады ва Украіне, Беларусі і Прыбалтыцы. Досвіткам масіраваным ударам падвергліся ключавыя стратэгічныя аб'екты ў Кіеве, Жытоміры, Севастопалі. Пад бомбамі апынуліся таксама Брэст, Гродна, Ліда, Кобрын, Слонім, Баранавічы, Шаўляй, Вільня, Каўнас і іншыя гарады.

Аб нападзе Германіі і пачатку вайны было аб'яўлена па радыё. Меркавалася, што гэта зробіць асабіста Сталін, аднак правадыр адмовіўся. Апоўдні 22 чэрвеня 1941 г. народны камісар замежных спраў Вячаслаў Молатаў выйшаў з кабінета Сталіна з тэкстам выступлення і накіраваўся ў Цэнтральны тэлеграф. Над краінай павісла напружанае маўчанне. У тым гістарычным звароце наркама вайна ўпершыню была названа Айчыннай – менавіта пад гэтай назвай яна і ўвайшла ў гісторыю. Выступленне В. Молатава заканчывалася такімі словамі: «Наша справа правая. Вораг будзе разбіты. Перамога будзе за намі!».

Разам з фашысцкай Германіяй супраць СССР выступілі Італія, Фінляндыя, Румынія, Венгрыя, Марыянетачная прагерманская Славакія (выдзелілася з Чэхаславакіі), прагерманская Харватыя (выдзелілася з Югаславіі). Іспанія, Партугалія, Турцыя, Швецыя, Данія і Нарвегія вайны Савецкаму Саюзу афіцыйна не аб'яўлялі, але на справе гэтыя дзяржавы ўступілі ў тайны зговор з агрэсарам.

Пачалася Вялікая Айчынная вайна – састаўная і рашаючая частка Другой сусветнай вайны. Яна працягвалася 1418 дзён і начэй.

На Беларускім напрамку наступала група армій «Цэнтр» пад камандаваннем фельдмаршала Ф. фон Бока. У выніку масіраваных удараў авіяцыі ворага, дзейнасці нямецка-фашысцкіх дыверсійных груп былі разбураны вузлы сувязі, дэзарганізаваны дзейнасць савецкіх воінскіх часцей і злучэнняў і аператыўнае кіраванне войскамі.

У наступныя дні немцы працягвалі тактыку акружэння савецкіх войскаў. У гіганцкім «катле» на захад ад беларускай сталіцы апынулася звыш 300 тыс. байцоў і камандзіраў Чырвонай Арміі. Актыўны адпор праціўніку пад Мінскам аказала 100-я дывізія пад камандаваннем *генерал-маёра І.М. Русіянова*, якая не толькі спыніла ворага, але і перайшла ў контрнаступленне. Толькі вялікая перавага акупантаў прымусіла савецкіх воінаў адступіць. З-за адсутнасці супрацьтанкавых гармат тут упершыню ў барацьбе супраць варожых танкаў былі выкарыстаны бутэлькі з гаручай сумессю – «*Кактейлі Молатава*» (шкляная бутэлька, якая змяшчае гаручую вадкасць, і запал).

Абясцроўленыя рэшткі частак і злучэнняў Чырвонай Арміі не маглі стрымаць ворага і змушаныя былі адыходзіць на ўсход. У такіх умовах Стаўка Вярхоўнага Галоўнакамандавання прыняла рашэнне аб неабходнасці пераходу ад контрудараў да стратэгічнай абароны. 1 ліпеня 1941 г. камандуючым Заходнім фронтам быў прызначаны наркам абароны маршал С.К. Цімашэнка. Былое кіраўніцтва Заходняга фронту, якое ўзначальваў камандуючы Д.Г. Паўлаў, абвінавацілі ў «бяздзейнасці» і «баязлівасці», асудзілі і расстралялі ў ліпені 1941 г. У 1957 г. усе яны былі рэабілітаваны пасмяротна.

Каб стрымаць наступленне суперніка на лініі рэк Заходняга Дзвіна і Днепр, Стаўка прыняла меры па ўмацаванні Заходняга фронту рэзервамі. Паміж Оршай і Віцебскам 6 ліпеня 1941 г. адбылася адна з самых буйных танкавых бітваў пачатку Вялікай Айчыннай вайны. Яно ўвайшло ў гісторыю як «*Лепельскі контрудар*». З дзвух бакоў удзельнічала каля 1600 танкаў. За тры дні баёў савецкія механізаваныя карпусы прасунуліся да 40 км, страцілі 832 танкі і адступілі. Значныя страты былі нанесены ворагу, зніжана яго ўдарная сіла, замаруджаны тэмп прасоўвання на ўсход. Тым не менш 11 ліпеня 1941 г. немцы захапілі Віцебск. 2-я танкавая група Г. Гудэрыяна рушыла на Смаленск.

Упартым было супраціўленне савецкіх войскаў у паўднёва-ўсходніх раёнах Беларусі, асабліва пад Бабруйскам, Жлобінам, Рагачовым і Гомелем. Групоўка армій «Цэнтр» з канца лета 1941 г. вымушана была прыпыніць наступленне. Гітлераўскі «план Барбароса» стаў даваць збоі. «Маланканоснай вайны» не атрымалася.

Гарнізон Брэсцкай крэпасці – воіны больш за 30 нацыянальнасцей - амаль месяц у надзвычай цяжкіх умовах блакады адбіваў атакі ворага. У народнай памяці навечна засталіся імёны герояў-абаронцаў цвярдзіні над р.Бугам П.Н. Гаўрылава, І.Н. Зубачова, Я.М. Фаміна, А.М. Кіжаватава, А.Ф. Наганова і шматлікіх іншых.

Даведачна:

Для параўнання: у 1940 годзе паспяховае ваенная аперацыя вермахта супраць Даніі працягвалася ўсяго 6 гадзін. Люксембург фашысты акупавалі за суткі. Нідэрланды былі выведзены з вайны за 5 дзён. Францыя капітулявала праз 44 дні пасля пачатку наступлення Германіі на заходнім фронце.

У 1965 годзе Брэсцкая крэпасць была ўдасцена звання «Крэпасць-герой».

2. Дзейнасць савецкіх і партыйных органаў па мабілізацыі сіл і сродкаў для барацьбы з агрэсарам. 22 чэрвеня 1941 г. СНК і ВКП(б) прынялі Дырэктыву аб ваенным становішчы на ўсёй еўрапейскай частцы СССР: усе функцыі дзяржаўнай улады па пытаннях абароны, забеспячэння грамадскага парадку і дзяржаўнай бяспекі перадаваліся ваенным. Уводзілася ваеннае становішча ў заходніх раёнах краіны і аб'яўлялася мабілізацыя ў Чырвоную Армію, якая праходзіла ў абстаноўцы вялікага патрыятычнага ўздыму. На працягу аднаго тыдня было прызвана 5,3 млн чалавек. Масавай з'явай стала добраахвотнае ўступленне ў рады Узброеных сіл. Напрыклад, ва ўсходніх абласцях БССР было арганізавана больш за 200 фарміраванняў народнае апалчэнне (звыш 33 тыс. чалавек). У прыфрантавой па ласе ствараліся знішчальныя батальёны для аховы важных аб'ектаў і барацьбы з дыверсійнымі групамі суперніка.

Для цэнтралізацыі кіраўніцтва франтамі 23 чэрвеня была створана Стаўка Галоўнага камандавання, якая 10 ліпеня была рэарганізавана ў Стаўку Вярхоўнага Галоўнакамандавання на чале з І.В. Сталіным. 8 жніўня 1941 г. ён быў прызначаны вярхоўным Галоўнакамандуючым.

29 чэрвеня 1941 г. была прынята Дырэктыва ЦК ВКП(б) і СНК СССР, якая стала асновай перабудовы жыцця краіны на вайсковец лад. У ёй патрабавалася ўмацаваць тыл арміі і падпарадкаваць дзейнасць партыйных і савецкіх органаў інтарэсам фронту. 30 чэрвеня быў створаны надзвычайны орган вышэйшай улады – *Дзяржаўны Камітэт Абароны* (ДКА), які ўзначаліў І. В. Сталін. ДКА сканцэнтраван усю паўнату ўлады ў краіне (меў рэгіянальны аддзяленні), усе яго рашэнні мелі сілу закона. За невыкананне іх вінаватыя караліся па законах ваеннага часу. Усе пытанні па кіраўніцтве прамысловасцю і сельскай гаспадаркай вырашалі ДКА і СНК.

3. Баявыя дзеянні на савецка-германскім фронце. Абарончыя баі. У ліпені – жніўні 1941 г. часткі Чырвонай Арміі, працягваючы весці цяжкія абарончыя баі, адыходзілі. Дзеянні пярамясціліся ва ўсходнія раёны. У пачатку ліпеня савецкае камандаванне паставіла задачу стварыць лінію абароны ўздоўж Заходняй Дзвіны і Дняпра з мэтай не дапусціць прарыву гітлераўцаў на Маскоўскім кірунку і па магчымасці даўжэй затрымаць суперніка на рацэ Бярэзіне.

11 ліпеня пасля 7-дзённай абароны быў захоплены Віцебск, а 15 ліпеня, каб пазбегнуць акружэння, стралковая дывізія палкоўніка А.І.

Зыгіна пакінула Полацк. З 3 па 26 ліпеня гераічна бараніўся Магілёў. Найбольш цяжкія баі разгарнуліся на *Буйніцком полі*. 12 ліпеня на пазіцыі абаронцаў наступала да 170 нямецкіх танкаў. Падчас бітвы, якая доўжылася 14 гадзін, было знішчана 39 варожых машын. Гомельскі напрамак абаранялі войскі Цэнтральнага фронту. Толькі 19 жніўня коштам вялізных ахвяр, прарваўшы абарону ў раёне Добруша, немцы змаглі захапіць горад над Сожам.

Да пачатку верасня 1941 г. уся тэрыторыя Беларусі была цалкам акупіравана нямецка-фашысцкімі захопнікамі.

Моцныя баі разгарнуліся ў раёне Смаленска (10 ліпеня - 10 верасня 1941 г.). Групе войскаў «Цэнтр» была пастаўлена задача акружыць савецкія войскі, якія ўтрымлівалі мяжу па лініі Заходняй Дзвіны і Дняпра і адкрыць шлях на Маскву. Да канца жніўня савецкія войскі вялі кровапралітныя баі за Смаленск. У перыяд Смаленскай бітвы пачаўся наступ войскаў «Поўнач» на Ленінград. На блізкіх подступах да горада сіламі соцень тысяч гараджан была створана магутная лінія абароны.

З 7 ліпеня па 26 верасня 1941 г. працягвалася Кіеўская абарончая аперацыя, якая ахапіла звыш 300 км па фронце, у глыбіню да 600 км. 19 верасня Стаўка Вярхоўнага Галоўнакамандзіравання загадала пакінуць Кіеў, многія воінскія часці патрапілі ў акружэнне і панеслі вялікія страты. За два месяцы баёў на Украіне захопнікі дайшлі да ракі Дняпр, але групе войскаў «Поўдзень» не ўдалося дасягнуць пастаўленых мэт.

4. Прычыны няўдач Чырвонай Арміі летам-восенню 1941 г. Па-першае, да пачатку вайны Германія, якая распараджалася рэсурсным (эканамічным) і людскім патэнцыялам практычна 12 краін Еўропы, стварыла магутную ваенную эканоміку, разгарнула масавую вытворчасць усіх відаў сучаснага ўзбраення. Нацысты мелі правераную ў баях армію і практычны вопыт правядзення буйнамаштабных аперацый. Вермахт выкарыстаў узбраенне і тэхніку 180 дывізій. Тэхнічнае пераўзбраенне савецкага войска яшчэ не было завершана. Нягледзячы на тое, што па колькасці танкаў і самалётаў СССР некалькі пераўзыходзіў Германію, але большую іх частку складалі машыны старых канструкцый. Варта таксама адзначыць, што значныя ваенныя сілы Савецкі Саюз быў вымушаны трымаць на Далёкім Усходзе (40 дывізій супраць Японіі) і ў Закаўказзе (супраць пагрозы з боку Турцыі), таму не ўсе сілы і сродкі СССР мог кіннуць на заходнія рубяжы.

Па-другое, фашысцкаму кіраўніцтву ўдалося выкарыстоўваць недальнабачную палітыку кіраўніцтва Савецкага Саюза. Стратэгічныя і тактычныя пралікі прывялі да таго, што Чырвоная Армія не была падрыхтавана да вераломнага нападу. Сталін не даацэньваў дадзеныя савецкай разведкі аб планах фашыстаў, не быў аддадзены загад аб прывядзенні войскаў прыгранічных акруг у баявую гатоўнасць. З прычыны гэтага байцы Чырвонай Арміі ўступалі ў бой без неабходнага стратэгічнага разгортвання, многія палкі і дывізіі не былі ўкамплектаваны па штатах

ваеннага часу. Тысячы салдат і афіцэраў патрапілі ў акружэнне, Чырвоная Армія панесла вялізныя страты ў жывой сіле і тэхніцы.

Па-трэцяе, пасля далучэння Заходняй Беларусі, Заходняй Украіны, Бесарабіі і Прыбалтыкі мяжа перамясцілася значна на захад. Але новая лінія абароны не была пабудавана, а старая разбурана. Акрамя гэтага, палявыя аэрадромы былі размешчаны ў непасрэднай блізкасці з мяжой (100-150 км), таму іх дастаткова лёгка было выявіць (у першы ж дзень вайны 528 самалётаў знішчана прама на зямлі).

Па-чацвёртае, у СССР існавала толькі наступальная ваенная дактрына. Вялася прапаганда аб тым, што вайна, калі і пачнецца, то абмяжуецца прыгранічнымі баямі і завершыцца «малой крывёй, магутным ударам на чужой зямлі». Згодна з «Планам зашчыты дзяржаўнай мяжы», галоўнай мэтай Чырвонай Арміі павінна стаць вырашальнае контрнаступленне.

Па-пятаяе, цяжкі ўдар па баяздольнасці Чырвонай Арміі і маральнаму духу савецкага грамадства быў нанесены сталінскімі рэпрэсіямі. Толькі з мая 1937 г. па верасень 1938 г. былі рэпрэсіраваны 39 761 камандзіраў і палітработнікаў. Арыштавана і расстраляна палова персаналу Генштаба, усе камандуючыя ваенных акруг, 80% кіруючага складу карпусоў і дывізіяў, 91% камандзіраў палкоў.

Разам з тым у ходзе абарончых баёў савецкіх войскаў летам 1941 г. быў сарваны нямецкі стратэгічны план «маланкавай вайны». За час баёў у Беларусі савецкае камандаванне сабрала і канцэнтравала рэзервы і ўмацавала абарону на маскоўскім напрамку.

Кантрольныя пытанні для самаадрыхтоўкі студэнтаў:

1. Дайце ацэнку дзеянням Чырвонай Арміі на пачатковым этапе Вялікай Айчыннай вайны.
2. Дзе вермахт сустрэў найбольш упартае супраціўленне Чырвонай Арміі летам – восенню 1941 г.?
3. Прывядзіце прыклады гераічнасці савецкіх людзей на пачатковым перыядзе вайны. Растлумачце, чаму людзі рабілі гераічныя ўчынкi.
4. На ваш погляд, якія прычыны няўдач Чырвонай Арміі на пачатковым этапе ваенных дзеянняў 1941 г.?

Літаратура і крыніцы:

1. Гісторыя Беларусі [Электронны рэсурс] : вучэб.-метадыч. комплекс / склад.: М. М. Сакалоў [і інш.] // Репозиторий БГПУ. – Рэжым доступу: <http://elib.bspu.by/handle/doc/249>. – Дата доступу: 10.03.2023.
2. История белорусской государственности. в 5 т. – Т. 4. Белорусская государственность накануне и в период Великой Отечественной войны и послевоенного восстановления (1939–1953 гг.) / А. А. Коваленя [и др.]. – Минск : Беларус. навука, 2019. – 567 с.

3. Беларусь у гады Другой сусветнай вайны і Вялікай Айчыннай вайны (верасень 1939 г. – верасень 1945 г.) // Гісторыя Беларусі. у 2 ч. – Ч. 2. – Мінск, 2003.
4. Беларусь у Вялікай Айчыннай вайне, 1941—1945: энцыклапедыя / Беларуская Савецкая Энцыклапедыя. – Мінск : Беларус. энцыкл., 1990. – 679 с.
5. Андрющенко, Н. К. Народное ополчение Белоруссии / Н. К. Андрющенко. – Минск : Наука и техника, 1980. – 125 с.
6. Баграмян, И. Х. Так начиналась война / И. Х. Баграмян. – 3-е изд. – Киев : Политиздат Украины, 1984. – 495 с.
7. «Двадцать второго июня, ровно в четыре часа...»: Минск и минчане в первые дни Великой Отечественной войны / И. Ю. Воронкова. – Минск : Беларуская навука, 2011. – 264 с.

Тэма. Акупацыйны рэжым

Ключавыя паняцці: германскі «новы парадак», генеральны план «Ост», рэйхскамісарыяты «Остланд» і «Украіна», палітыка генцыду. «Віцебскія (Суражскія) вароты», мінскае гета, Трасцянецкі лагер смерці, мінскае гета, карныя аперацыі, «остарбайтэры», «калабарацыянізм», Беларуская народная самадапамога.

План лекцыі:

1. Генеральны план «Ост». Ваенна-паліцэйскія органы вынішчэння.
2. Адміністрацыйна-тэрытарыяльны падзел беларускай акупіраванай тэрыторыі. Акупацыйны апарат кіравання.
3. Палітыка генацыду. Знішчэнне насельніцтва і ваеннапалонных.
4. Калабарацыянізм. Германская прапаганда і агітацыя: формы і метады.

1. Генеральны план «Ост». Ваенна-паліцэйскія органы вынішчэння. На акупіраваных тэрыторыях СССР ўсталёўваецца *германскі «новы парадак»* – нацысцкая сістэма ваенных, палітычных, ідэалагічных і эканамічных мер.

Мэта акупацыйнага рэжыму – татальная эканамічная эксплуатацыя Беларусі, паступовая каланізацыя яе тэрыторыі, германізацыя, высяленне і ў значнай ступені знішчэнне карэннага насельніцтва.

Ідэалагічная падстава палітыкі акупантаў – тэорыя аб «расавай перавазе» нямецкай нацыі над іншымі народамі. Яна сцвярджала неабходнасць пашырэння «жыццёвай прасторы» для немцаў, іх «права» на сусветнае панаванне.

У адпаведнасці з распрацаваным нацыстамі ў адносінах да насельніцтва захопленых тэрыторый *планам «Ост»* прадугледжвалася:

- высяленне 2/3 насельніцтва за Урал на працягу 30 гадоў (у тым ліку, 75% з Беларусі),

- анямечанне 10–15% насельніцтва,
- вынішчэнне астатняй часткі насельніцтва.

Для рэалізацыі плана ў рэйху было створана асобнае міністэрства па пытаннях усходніх тэрыторый на чале з А. Розенбергам.

У Беларусі пад нацысцкую акупацыю падпала каля 7 млн чалавек (12,7% ад усяго насельніцтва, якое заставалася на захопленай тэрыторыі СССР). Беларускае насельніцтва спачатку не ўяўляла сабе ўсіх жахаў акупацыі. Людзі былі ў стане прыгнечанасці і разгубленасці, паводзілі сябе насцярожана. У некаторай часткі насельніцтва з'явіліся ілюзіі адносна «вызваленчай ролі Германіі». Але такіх было няшмат. Іх спадзяванні моцна пахіснуліся з увядзеннем жорсткага акупацыйнага рэжыму.

Акупанты стварылі адпаведныя органы ўпраўлення. У абласных акругах дзейнічалі акруговыя камісарыяты, якія ўзначальваюцца гебітскамісарамі. Іх апарат фармаваўся пераважна з немцаў. Акруговыя камісарыяты забяспечвалі рэалізацыю ваенна-эканамічнай палітыкі ў межах акругі. У раёнах дзейнічалі ўправы на чале з бургамістрамі (потым – начальнікі раёнаў). У валасцях прызначаліся валасныя старшыны бургамістры, а ў вёсках – старасты.

Дзейнасць акупацыйнага апарата будавалася па прынцыпе «фюрэрства» – адзінаўладдзя. Кожны гебітскамісар выдаваў загады і распараджэнні па ўласным меркаванні або паводле ўказанняў вышэйшых германскіх інстанцый. Апошнія накіроўвалі і кантралявалі дзейнасць раённых і валасных упраў, а таксама старастаў вёсак. Апарат раённых і валасных органаў фарміраваўся пераважна з лаяльна настроеных да акупацыйных уладаў мясцовых асоб. Ва ўсходняй частцы Беларусі, на тэрыторы тылавага раёна групы армій «Цэнтр», ваенна-адміністрацыйныя функцыі выконвалі палявыя і мясцовыя камендатуры. Яны надзяляліся ўсёй паўнатай улады ў зоне сваёй дзейнасці.

Акупацыйны рэжым абапіраўся на войскі вермахта. Яны забяспечвалі ахову камунікацый і ваенных аб'ектаў, лагераў ваеннапалонных, гета, месцаў прымусовага ўтрымання, вялі барацьбу супраць партызан і падпольшчыкаў.

Органы германскай акупацыйнай улады размяшчаліся ў гарадах, раённых цэнтрах і буйных населеных пунктах, якія знаходзіліся пад аховай шматлікіх ваенных і ваенна-паліцэйскіх гарнізонаў.

Акупанты стварылі на тэрыторыі Беларусі больш за 2,5 тыс. ваенна-паліцэйскіх і паліцэйскіх гарнізонаў, участкаў, упраў, ахоўных пунктаў і блокпастоў.

2. Адміністрацыйна-тэрытарыяльны падзел беларускай акупіраванай тэрыторыі. Акупацыйны апарат кіравання. Фашысты знішчылі дзяржаўнасць беларускага народа і нават тэрытарыяльную цэласнасць рэспублікі. Тэрыторыя Літвы, Латвіі і Эстоніі, а таксама значная частка Беларусі (53% ад перадваеннай тэрыторыі) былі ўключаны

ў склад *рэйхскамісарыятаў «Остланд» і «Украіна»*. Тэрыторыя Беларусі была падзелена на 5 частак:

1. Тэрыторыя Віцебскай, Магілёўскай, амаль усёй Гомельскай, усходнія раёны Мінскай і некалькі раёнаў Палескай абласцей былі аднесены да вобласці армейскага тылу групы армій «Цэнтр». Улада на гэтай тэрыторыі знаходзілася ў руках камандавання ваенных і паліцэйскіх органаў. Вышэйшым органам на гэтай тэрыторыі быў штаб тылу групы армій «Цэнтр».

2. Паўднёвыя раёны Палескай, Пінскай і Брэсцкай абласцей з абласнымі цэнтрамі Мазыр, Пінск, Брэст былі далучаны да рэйхскамісарыята «Украіна», граніца якога праходзіла прыкладна за 20 км на поўнач ад чыгункі Брэст–Гомель.

3. Беластокскую, паўночныя раёны Брэсцкай, частку раёнаў Баранавіцкай абласцей гітлераўцы ўключылі ў склад Усходняй Прусіі.

4. Паўночна-заходнія раёны Вілейскай вобласці былі далучаны да Генеральнай акругі Літва.

5. У склад уласна Беларусі, ці як яе акупанты называлі Генеральная акруга Беларусь (ГАБ), было ўключана 68 раёнаў з агульнага ліку 192 сельскіх і 9 гарадскіх раёнаў, якія ўваходзілі ў склад БССР напярэдадні вайны. Агульная плошча ГАБ складала прыкладна чацвёртую частку тэрыторыі Беларусі з насельніцтвам 3,1 млн. чалавек (на 04.12.41 г.) і ГАБ была ўключана ў склад рэйхскамісарыята «Остланд» з рэзідэнцыяй у Рызе.

Генеральная акруга Беларусь падзялялася на 10 акруг (гебітаў): Баранавіцкую, Барысаўскую, Вілейскую, Ганцавіцкую, Глыбоцкую, Лідскую, Мінскую, Слоніўскую, Слуцкую, Навагрудскую. Мінск з'яўляўся цэнтрам Генеральнай акругі Беларусь і выдзяляўся ў асобную акругу. Вышэйшым выканаўчым органам тут з'яўляўся Генеральны камісарыят Беларусі, які ўзначальваў В. Кубэ, а з верасня 1943 г. – Готберг. Яму падпарадкоўваліся гебітскамісарыяты, штатскамісарыяты (гарады), артскамісарыяты (раёны). У воласцях прызначаліся валасныя старшыні, а ў вёсках – старасты. Іх работу кантралявалі прадстаўнікі акупацыйных улад.

Узброенай апорай створанага рэжыму з'яўляліся акупацыйныя войскі вермахта – ахоўныя дывізіі. Яны забяспечвалі ахову камунікацый і ваенных аб'ектаў, лагераў ваеннапалонных, вялі барацьбу супраць партызан і насельніцтва. Для падтрымкі акупацыйнага рэжыму быў прыдадзены значны паліцэйскі апарат. Ён ствараўся з людзей, якія перайшлі на бок немцаў. Пры гэтым пастаянны недахоп паліцэйскіх акупацыйных ўлады кампенсавалі ўкраінскімі, літоўскімі і латышскімі паліцэйскімі батальёнамі. Каб утрымліваць пад кантролем тэрыторыю захопленай Беларусі, акупанты вымушаны былі трымаць тут ваенна-паліцэйскія сілы колькасцю да 160 тыс.чалавек, не лічачы франтавых часцей.

3. Палітыка генацыду. Знішчэнне насельніцтва і ваеннапалонных. На працягу ўсяго перыяду акупацыі фашысты

планамерна ажыццяўлялі *палітыку генцыду* – планамернага знішчэння цэлых груп насельніцтва па тых ці іншых матывах: з-за прыналежнасці да савецкіх актывістаў, камуністаў, яўрэяў і г.д. Пры гэтым акупацыйныя ўлады выкарыстоўвалі сістэму мер: заложнасці, аблавы, турмы, лагеры смерці, карныя аперацыі і інш.

Акупанты стварылі на тэрыторыі Беларусі сістэму турмаў і канцэнтрацыйных лагераў. Больш за 260 лагераў смерці, іх філіялаў і аддзяленняў: для ваеннапалонных, для цывільнага насельніцтва, жаночыя лагеры, перасылныя лагеры СС, штрафныя, гета, дзейнічалі на акупіраванай тэрыторыі. Адзін з першых лагераў смерці быў створаны ў в. Дразды каля Мінска, дзе ў ліпені – верасні 1941 г. ўтрымліваліся ваеннапалонныя і цывільныя асобы ва ўзросце ад 15 да 60 гадоў. Самым буйным не толькі ў Беларусі, але і на ўсёй захопленай савецкай зямлі з’яўляўся *Трасцянецкі лагер смерці*. Тут было знішчана больш за 206 тыс. чалавек.

Адным з буйнейшых гарадскіх лагераў смерці было *мінскае гета*, створанае гітлераўцамі 19 ліпеня 1941 г. Гета было абнесена высокай агароджай з калючай провалакай. Выходзіць з гета яўрэі маглі толькі на работу ці па спецыяльнаму дазволу. На спіне і грудзях яны павінны былі насіць жоўтыя знакі. За парушэнне правілаў паграджаў расстрэл. На насельніцтва гета фашысты накладвалі кантрыбуцыі, зборам якіх займаўся яўрэйскі камітэт і яўрэйская паліцыя. У гады акупацыі ў мінскім гета сістэматычна паўтараліся пагромы. У выніку тут было знішчана каля 100 тыс. чалавек. Усяго на Беларусі існавала больш за 186 яўрэйскіх гета, у якія фашысты сагналі сотні тысяч яўрэяў жыхароў рэспублікі і іншых краін.

Сродкам рэалізацыі планаў па знішчэнні насельніцтва былі *карныя аперацыі* – тэрарыстычныя акцыі ваеннага, палітычнага і эканамічнага характару. За гады акупацыі фашысты правялі больш як 140 карных аперацый, у ходзе якіх спалілі 5 454 населеныя пункты разам з усімі ці часткай жыхароў. У гады вайны загінула каля 3 млн. жыхароў Беларусі.

Па звестках Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь у гады вайны загінула каля 3 млн. жыхароў, існавала каля 250 лагераў савецкіх ваеннапалонных і 350 месцаў прымусовага ўтрымання насельніцтва. Трагічны лёс Хатыні падзялілі звыш 200 населеных пунктаў (былі поўнасцю знішчаны разам з жыхарамі і не адраділіся пасля вайны).

Было знішчана больш за палову нашых нацыянальных багаццяў, разбурана 209 з 270 гарадоў і райцэнтраў, больш за 11,6 тыс. вёсак. У гарадах і вёсках засталіся без жылля каля 3 млн чалавек.

Акупанты з другой паловы 1942 г. пачалі прымусовы вывоз рабочых. Мясцовым біржам было даручана весці ўлік працаздольнага насельніцтва, усталёўвалася штомесячная квота пастаўкі *«остарбайтэраў»*. Людзей вывозілі ў таварных вагонах, па некалькі дзён яны не атрымлівалі харчавання і вады. Захопам насельніцтва займаліся армейскія часці,

жандармерыя, атрады СС і СД, паліцыя. Нават дзяцей фашысты прымушалі выконваць непасільную фізічную працу, марылі голадам, змяшчалі ў канцэнтрацыйныя лагеры, вывозілі на катаржныя работы ў Германію, у іх бралі кроў для гітлераўскіх салдат. За час акупацыі з Беларусі ў Германію было вывезена 380 тыс. чалавек, у тым ліку больш за 24 тыс. дзяцей.

4. Калабарацыянізм. Германская прапаганда і агітацыя: формы і метады. У гады фашысцкай акупацыі знайшліся людзі, якія па розных прычынах пайшлі на добраахвотнае супрацоўніцтва з ворагам, служылі ў нямецкіх установах, у паліцыі, у рознага роду вайсковых фармаваннях. Гэта з'ява атрымала назву «калабарацыянізм». Калабарацыянізм (ад фр. collaboration – супрацоўніцтва) – супрацоўніцтва з ворагам супраць краіны грамадзянства ў ваенны час.

Германскія ўлады гвалтам, падкупам і падачкамі змаглі ўцягнуць у арбіту акупацыйнай палітыкі і некаторую частку жыхароў Беларусі. У кастрычніку 1941 г. была створана *Беларуская народная самадапамога* (БНС) на чале з І.А. Ермачэнка, якая павінна была займацца вярбоўкай і вывазам насельніцтва на прымусовыя работы ў «трэці рэйх», арганізацыяй ваеннай справы, школьнай адукацыі, аховай здароўя, культурай і прапагандай германскага нацызму. Акрамя таго, калабарацыяністы арганізавалі Беларускае навуковае таварыства, беларускія прафсаюзы і судовыя структуры. Пры кіраўніцтве БНС была створана Цэнтральная рада, члены якой прызначаліся і звальняліся гаўляйтэрам В. Кубэ.

Германскія акупацыйныя ўлады не забаранялі сімваліку Беларускай народнай рэспублікі – бел-чырвона-белы сцяг і герб «Пагоня». Беларускія калабарацыяністы, паліцаі, якія выконвалі злучэнныя загады германскіх уладаў, насілі на левым рукаве ўніформы бел-чырвона-белыя павязкі ці шэўроны-нашыўкі ў выглядзе бел-чырвона-белага сцяжка, на галоўных уборах – бел-чырвона-белы акалыш і кукарду з «Пагоняй».

Для барацьбы супраць партызан і падпольшчыкаў БНС разгарнула работу па стварэнню ваенскай арганізацыі – Беларускага корпуса самаабароны (БКС). Летам 1942 г. было абвешчана аб яго заснаванні і прызначаны камандуючы – І.А. Ермачэнка. Аднак ужо вясной 1943 г. гэтая арганізацыя была ліквідавана германскімі органамі кіравання, палічыўшы, што БКС не выканаў ускладзеныя на яго задачы.

Калабарацыянізм не змог умацаваць пазіцыі нямецкіх акупацыйных улад. Беларускі народ бачыў у гітлераўцах сваіх ворагаў і можна стаў на барацьбу з імі.

Кантрольныя пытанні для самападрыхтоўкі студэнтаў:

1. Дайце характарыстыку генеральнаму плану «Ост». Якія былі планы нацысцкай Германіі адносна Беларусі і яе жыхароў?
2. Якім чынам быў ажыццёўлены адміністрацыйна-тэрытарыяльны падзел Беларусі пасля захопу яе тэрыторыі?

3. Якія нацысцкія органы кіравання былі ўсталяваныя на акупаванай тэрыторыі Беларусі?
4. Растлумачце значэнне паняцця «калабарацыянiзм». Чаму акупацыйнае кіраўніцтва было вымушана ісці на стварэнне калабарацыянiсцкіх (дзяржаўных, грамадскіх, воінскіх) арганізацый?
5. Як жыхары Беларусі ставіліся да калабарантаў і калабарацыянiзму?

Літаратура і крыніцы:

1. Тростенец: трагедия народов Европы, память в Беларуси : док. и материалы – Минск : Беларус. энцыкл., 2016. – 520 с.
2. Белорусские оstarбайтеры: ист.-аналит. исслед. – Минск : БелНИИДАД, 2001. – 312 с.
3. Гісторыя Беларусі [Электронны рэсурс] : вучэб.-метад. комплекс / склад.: М. М. Сакалоў [і інш.] // Репозиторий БГПУ. – Рэжым доступу: <http://elib.bspu.by/handle/doc/249>. – Дата доступу: 10.03.2023.
4. История белорусской государственности. в 5 т. – Т. 4. Белорусская государственность накануне и в период Великой Отечественной войны и послевоенного восстановления (1939–1953 гг.) / А. А. Коваленя [и др.]. – Минск : Беларус. навука, 2019. – 567 с.
5. Беларусь у гады Другой сусветнай вайны і Вялікай Айчыннай вайны (верасень 1939 г. – верасень 1945 г.) // Гісторыя Беларусі. у 2 ч. – Ч. 2. – Мінск, 2003.
6. Беларусь у Вялікай Айчыннай вайне, 1941—1945: энцыклапедыя / Беларуская Савецкая Энцыклапедыя. – Мінск : Беларус. энцыкл., 1990. – 679 с.
7. Літвін, А. Акупацыя Беларусі (1941–1944). Пытанні супраціву і калабарацыі / А. Літвін. – Мінск : Бел. кнігазбор, 2000. – 287 с.
8. Коллаборационизм: Природа, типология и проявления в годы Второй мировой войны / М. И. Семиряга. – М. : Росспэн, 2000. – 862 с.
9. Литвин, А. М. «Кто может, передайте родным...» : Тайны тюремных камер оккупированного Гомеля (1941–1943) / А. М. Литвин. – Минск : Беларус. навука, 2019. – 223 с.

Тэма. Партызанская і падпольная барацьба на акупіраванай тэрыторыі

Ключавыя паняцці: партызанскі атрад, падпольная барацьба, «вугальныя міны», Цэнтральны штаб партызанскага руху (ЦШПР), Беларускі штаб партызанскага руху (БШПР), «Вялікая зямля», партызанскія брыгады, «гарнізон Ф.І. Паўлоўскага», «рэйкавая вайна», «Віцебскія вароты», партызанскія зоны.

План лекцыі:

1. Узнікненне, станаўленне і развіццё партызанскага руху. Падпольная барацьба.

2. Стварэнне Цэнтральнага і Беларускага штабоў партызанскага руху. Партызанскія атрады і брыгады. Баявая дзейнасць партызан.
3. Узаемаадносіны партызан і насельніцтва.

1. Узнікненне, станаўленне і развіццё партызанскага руху. Падпольная барацьба. З першых дзён нямецкай акупацыі на тэрыторыі Беларусі разгарнулася актыўная барацьба супраць нямецкіх захопнікаў, якая праходзіла ў трох асноўных формах: партызанскі рух, антыфашысцкае падполле і супраціўленне няўзброенага грамадзянскага насельніцтва (зрыў палітычных, эканамічных і ваенных мерапрыемстваў немцаў). Даваенная ідэалагічная ўстаноўка аб баявых дзеяннях у выпадку нападу выключна на тэрыторыі праціўніка, з аднаго боку, і хуткі наступ на ворага, з другога, перашкаджалі партыйным і савецкім работнікам належным чынам падрыхтавацца да барацьбы ў тыле. Асноўная работа па арганізацыі падполля і партызанскага руху вялася ва ўмовах акупацыі. У развіцці партызанскага руху можна ўмоўна вылучыць тры этапы:

– чэрвень 1941 г. – лістапад 1942 г. – пачатковы перыяд, на якім аформілася арганізацыйная структура, набыў вопыт камандны састаў, завяршылася цэнтралізацыя кіраўніцтва партызанскім рухам;

– лістапад 1942 г. – снежань 1943 г. – перыяд масавага развіцця партызанскага руху;

– снежань 1943 г. – ліпень 1944 г. – заключны этап (арганізацыя баявога ўзаемадзеяння партызан, падпольшчыкаў і насельніцтва з войскамі Чырвонай Арміі).

З пачаткам Вялікай Айчыннай вайны партыйнымі органамі прымаецца шэраг праграмных дакументаў, у якіх вызначаліся асноўныя задачы па разгортванні партызанскай барацьбы на акупаванай тэрыторыі: Дырэктыва СНК СССР і ЦК ВКП(б) ад 29 чэрвеня 1941 г. «Аб мабілізацыі ўсіх сіл і сродкаў на адпор нямецка фашысцкіх захопнікам», Дырэктыва № 1 ад 30 чэрвеня 1941 г. «Аб падрыхтоўцы да пераходу на падпольную работу партарганізацый раёнаў, якія знаходзіліся пад пагрозай фашысцкай акупацыі», Пастанова ЦК ВКП(б) ад 18 ліпеня 1941 г. «Аб арганізацыі барацьбы ў тыле ворага» і інш.

Партызанскі атрад – няштатная арганізацыйная адзінка добраахвотнікаў, якія са збояй у руках змагаюцца за свабоду і незалежнасць сваёй краіны. Ініцыятарамі стварэння партызанскіх атрадаў і груп сталі камуністы, савецкія работнікі, байцы, камандзіры і палітработнікі Чырвонай Арміі, якія па розных прычынах апынуліся ў тыле ворага. У ліку першых, якія ўзніклі самастойна, быў Пінскі партызанскі атрад пад кіраўніцтвам В.З. Каржа, які налічваў каля 60 чалавек і ўжо 28 чэрвеня правёў свой першы бой. З ліку рабочых і служачых Прудоцкай кардоннай фабрыкі ў Суражскім раёне 9 ліпеня быў створаны атрад на чале з яе дырэктарам М.П. Шмыровым. У Кастрычніцкім раёне Палескай вобласці пачаў дзейнічаць атрад «Чырвоны

Кастрычнік» на чале з Т.П. Бумажковым і Ф.І. Паўлоўскім (знішчэнне штаба нямецкай дывізіі – каля 80 салдат і афіцэраў, захоп палонных і значныя трафеі; ужо 6 жніўня 1941 г. яны сталі першымі партызанамі – Героямі Савецкага Саюза). Да канца 1941 г. стыхійна было сфарміравана каля 60 атрадаў і груп, але большасць з іх была разгромлена.

Падпольная барацьба – нелегальная дзейнасць органаў і арганізацый, а таксама асобных прадстаўнікоў з ліку мясцовага насельніцтва, якая ажыццяўлялася на захопленай ворагам тэрыторыі і накіраваная на зрыў акупацыйнай палітыкі і аднаўленне нацыянальна-дзяржаўнай незалежнасці.

Важную ролю ў арганізацыі і развіцці нелегальнай барацьбы адыгрывала партыйнае падполле – сістэма нелегальных партыйных органаў і арганізацый. У гады вайны на акупаванай тэрыторыі Беларусі працавала 10 абкамаў партыі. Яны кіравалі дзейнасцю 193 міжрайкамаў і міжрайпартцэнтраў, гаркамаў і райкамаў партыі, каля 1200 пярвічных партыйных арганізацый у партызанскіх атрадах і брыгадах, 184 тэрытарыяльных арганізацый. Падполле падпарадкоўвалася ЦК КП(б)Б.

У большасці акупаваных гарадоў, раённых цэнтраў і буйных населеных пунктаў СССР былі створаны нелегальныя арганізацыі і групы. Першاپачаткова гэта былі невялікія групы і арганізацыі, якія стваралі падпольныя гаркамы партыі (Мінск, Гомель), ці патрыятычныя арганізацыі, якія ўзначальвалі камуністы і беспартыйныя. Яны дзейнічалі ў Бабруйску, Магілёве, Полацку, Баранавічах, Асіповічах, Віцебску і інш.

Адсутнасць досведу нелегальнай барацьбы ў большасці патрыётаў кампенсавалася іх знаходлівасцю, рызыкай і мужнасцю. Але часта падпольшчыкам даводзілася ахвяраваць уласным жыццём. Так, з 97 чальцоў Мірскага падполля загінула 29, з 35 патрыётаў Ліды — 21, з больш за 820 чальцоў Аршанскага падполля — амаль палова. Многія арганізацыі былі знішчаны поўнасцю. Аднак рэпрэсіі не маглі зламаць волю да свабоды. На змену загінуўшым прыходзілі новыя патрыёты. Сетка падпольных арганізацый развівалася і мацнела.

Усяго на акупаванай тэрыторыі Беларусі дзейнічала каля 4 тыс. тэрытарыяльных падпольных арганізацый, якія налічвалі больш за 70 тыс. патрыётаў.

2. Стварэнне Цэнтральнага і Беларускага штабоў партызанскага руху. Партызанскія атрады і брыгады. Баявая дзейнасць партызан. Вялікую ролю для ўдасканалення і цэнтралізацыі кіраўніцтва партызанскімі сіламі, абагульнення баявога вопыту, каардынацыі дзеянняў партызан і арганізацыі іх узаемадзеяння з Чырвонай Арміяй адыграў створаны 30 мая 1942 г. пры Стаўцы Вярхоўнага Галоўнакамандавання ваенна-аператыўны орган – *Цэнтральны штаб партызанскага руху (ЦШПР)* на чале з першым сакратаром ЦК КП(б)Б П.К. Панамарэнка. Цэнтральнаму штабу былі падпарадкаваны ў аператыўных адносінах рэспубліканскія і абласныя штабы партызанскага руху, якія ўзначальвалі

сакратары або члены ЦК кампартый рэспублік, крайкамаў і абкамаў. Стварэнне штабоў партызанскага руху з выразнымі функцыямі і паляпшэнне сувязі з «*Вялікай зямлёй*» надавалі партызанскаму руху ўсё больш арганізаваны характар, забяспечвалі большую ўзгодненасць дзеянняў партызанскіх сіл і спрыялі паляпшэнню іх узаемадзеяння з войскамі.

9 верасня 1942 г. быў сфарміраваны *Беларускі штаб партызанскага руху (БШПР)* на чале з П.З. Калініным. Ствараліся спецыяльныя школы, у якіх рыхтавалі падрыўнікоў, радыстаў, разведчыкаў, дыверсійныя групы.

На аснове асобных партызанскіх атрадаў з вясны 1942 г. пачалі стварацца *партызанскія брыгады*. Звычайна брыгада аб'ядноўвала 3-7 атрадаў агульнай колькасцю да тысячы і больш чалавек. У Магілёўскай вобласці партызанскія брыгады называліся палкамі. Кіраўніцтва брыгады звычайна складалася з камандзіра, камісара, начальніка штаба, намеснікаў камандзіра па разведцы і дыверсіях, памочніка камандзіра па забеспячэнні і медыцынскай службе, памочніка камісара па камсамоле. Першая брыгада – «*гарнізон Ф.І. Паўлоўскага*» – была створана на тэрыторыі Кастрычніцкага раёна Палескай вобласці ў студзені 1942 г. У Віцебскай вобласці ў красавіку 1942 г. актыўную барацьбу разгарнулі 1-я Беларуская партызанская брыгада і брыгада "Аляксея" (пазней імя А.Ф. Данукалава). Усяго на эрыторыі Беларусі дзейнічалі 199 партызанскіх брыгад і 14 палкош.

Паказчыкам узрослага майстэрства партызан з'явілася правядзенне ў адзін і той жа тэрмін у рамках акупаванай тэрыторыі Беларусі буйнамаштабных аперацый па масавым разбурэнні чыгуначных камунікацый, якія ўвайшлі ў гісторыю пад назвай «**рэйкавая вайна**». Яна мела на мэце зрыў ваенных перавозак праціўніка і максімальнае садзейнічанне наступленню Чырвонай Арміі. Аперацыя планавалася ЦШПР: выбіраліся участкі чыгунак і колькасць рэйак для падрыву, у партызанскія атрады накіроўваліся інструктары-мінеры і выбухныя сродкі. На тэрыторыі Беларусі аперацыя «рэйкавая вайна» ажыццяўлялася ў тры этапы. Першы пачаўся ў ноч з 3 на 4 жніўня 1943 г., калі каля 74 тыс. партызан нанеслі магутны ўдар па чыгунках падчас контрнаступлення савецкіх войскаў пад Курскам, і працягваўся да сярэдзіны верасня 1943 г. Другі пад назвай «Канцэрт» (з 19 верасня да пачатку лістапада 1943 г.) супаў з пачаткам вызвалення Беларусі. Трэці этап пачаўся ў ноч на 20 чэрвеня 1944 г. і працягваўся да поўнага вызвалення Беларусі.

Стварэнне цэнтралізаванага ваенна-аператыўнага кіраўніцтва партызанскімі фарміраваннямі Беларусі дало магчымасць у поўнай ступені выкарыстаць патэнцыял партызанскага фронту ў інтарэсах Чырвонай Арміі.

3. Узаемаадносінны партызан і насельніцтва. Пospех барацьбы з акупантамі шмат у чым залежаў ад узаемадзеяння партызан і насельніцтва. Партызанскую дзейнасць падтрымлівала большасць жыхароў. Пад іх

абаронай жылі дзясяткі тысяч людзей. Былі створаны сямейныя лагеры, дзе яны знаходзілі прытулак жанчыны і дзеці. Шмат сямейных лагераў было арганізавана ў лясах Мінскай, Палескай, Баранавіцкай і Брэсцкай абласцей. Беларускія партызаны адправілі ў савецкі тыл больш за 40 тыс. жанчын і дзяцей.

Мірныя жыхары аказвалі дапамогу партызанам, забяспечваючы іх адзеннем, прадуктамі, клапаціліся аб параненых, збіралі, рамантавалі і перадавалі ў атрады зброю, боепрыпасы, выконвалі ролю сувязных, разведчыкаў.

Партызанскія фармаванні ваявалі супраць карнікаў, ратавалі насельніцтва ад дэпартацыі. Адным з найважнейшых напрамкаў дзейнасці патрыётаў з'яўлялася арганізацыя і правядзенне на акупаванай тэрыторыі агітацыйна-прапагандысцкай работы: гутаркі, сходы, мітынгі, выпуск і распаўсюджванне падпольных газет, улётак.

У абсалютнай большасці ўзаемаадносіны партызан і мясцовага насельніцтва былі высакароднымі. Шмат людзей жылі ў партызанскіх зонах пад аховай партызан. Народныя мсціўцы дапамагалі сялянам ахоўваць, сеяць і збіраць ураджай, партызанскія медыцынскія работнікі лячылі хворых, змагаліся з эпідэміямі. У партызанскіх зонах адкрываліся і працавалі дзясяткі школ. На тэрыторыі зоны дзейнічала вялікая колькасць гаспадарчых прадпрыемстваў, якія працавалі на патрэбы партызан і мясцовага насельніцтва. Насельніцтва актыўна дапамагала партызанам харчаваннем, адзеннем, зборам і рамонтам зброі. Многія жыхары ўдзельнічалі ў баявых і дыверсійных аперацыях.

Кантрольныя пытанні для самападрыхтоўкі студэнтаў:

1. Назавіце першыя партызанскія атрады, падпольныя арганізацыі і дыверсійныя групы, якія дзейнічалі на пачатковым этапе ваенных дзеянняў Вялікай Айчыннай вайны на тэрыторыі Беларусі.
2. Пералічыце і раскрыйце асноўныя этапы станаўлення і развіцця партызанскага руху.
3. Якім чынам ажыццяўлялася каардынацыя дзейнасці партызанскага руху як на тэрыторыі акупаванай Беларусі?
4. Дайце характарыстыку асноўным арганізацыйнымі формамі партызанскіх сіл у Беларусі.
5. Дайце характарыстыку узаемаадносін партызан і насельніцтва.

Літаратура і крыніцы:

1. Гісторыя Беларусі [Электронны рэсурс] : вучэб.-метадыч. комплекс / склад.: М. М. Сакалоў [і інш.] // Репозиторий БГПУ. – Рэжым доступу: <http://elib.bspu.by/handle/doc/249>. – Дата доступу: 10.03.2023.

2. История белорусской государственности. в 5 т. – Т. 4. Белорусская государственность накануне и в период Великой Отечественной войны и

послевоенного восстановления (1939–1953 гг.) / А. А. Коваленя [и др.]. – Минск : Беларус. навука, 2019. – 567 с.

3. Беларусь у гады Другой сусветнай вайны і Вялікай Айчыннай вайны (верасень 1939 г. – верасень 1945 г.) // Гісторыя Беларусі. у 2 ч. – Ч. 2. – Мінск, 2003.

4. Беларусь у Вялікай Айчыннай вайне, 1941—1945: энцыклапедыя / Беларуская Савецкая Энцыклапедыя. – Мінск : Беларус. энцыкл., 1990. – 679 с.

5. Беларусь партизанская: ілюстраваная энцыклапедыя партизанскага движенія в Беларусі в годы Вялікай Отчэскай вайны / А. М. Литвін [и др.] / – Мінск : Беларус. Энцыкл., 2019. – 348 с.

6. Вклад беларускага народа в Победу в Великой Отчэскай вайне / А. М. Литвін [и др.] ; редкол.: А. А. Коваленя (гл. ред.) [и др.]. 3-е изд. – Мінск : Беларус. навука, 2020 – 495 с.

7. Республика-партизанка: к 75-летию Победы в Великой Отчэскай вайне: [сборник статей] – Изд. 2-е. – М. : Студия «Этника», 2020. – 479 с.

Тэма. Вызваленне Беларусі ад германскіх захопнікаў

Ключавыя паняцці: лінія абароны «Пантэра», аперацыя «Баграціён», аперацыя «Аверлорд», тактыка «катлоў», аперацыя «рэйкавая вайна», аперацыя «Канцэрт», чацвёртая пяцігодка.

План лекцыі:

1. Пачатак вызвалення Беларусі.
2. Становішча на савецка-германскім фронце. Беларуская наступальная аперацыя «Баграціён».
3. Баявая дзейнасць партызан і падпольшчыкаў. «Рэйкавая вайна».
4. Акружэнне і разгром германскіх армейскіх групавак. Выгнанне германскіх захопнікаў з тэрыторыі Беларусі.
5. Мерапрыемствы па аднаўленні народнай гаспадаркі Беларусі.

1. Пачатак вызвалення Беларусі. Контрнаступленне савецкіх войскаў пад Курскам стварыла спрыяльныя ўмовы для пераходу Чырвонай Арміі ў агульнае наступленне восенню 1943 г. ад Вялікіх Лук да Чорнага мора, у выніку чаго была разгромлена групоўка ворага ў раёне лініі Смаленск – Бранск. Пачалося вызваленне Беларусі. Па часе яно доўжыўся з верасня 1943 г. па ліпень 1944 г.

На першым этапе (восень 1943 г. – зіма 1944 г.) войскі Заходняга і Калінінскага франтоў падчас правядзення Смаленскай наступальнай аперацыі (жнівень – кастрычнік 1943 г.) выйшлі да граніцы Беларусі на Магілёўскім і Віцебскім напрамках. 23 верасня 1943 г. быў вызвалены першы раённы цэнтр Беларусі – гарадскі пасёлак Камарын Палескай вобласці. 26 верасня вызваляецца раённы цэнтр Хоцімск Магілёўскай

вобласці, 28 верасня – Клімавічы і Косцюковічы, а 30 верасня – Крычаў.

Разумеючы стратэгічнае значэнне Беларусі, гітлераўскае камандаванне прыклала ўсе намаганні, каб стрымаць наступленне савецкіх войскаў. З гэтай мэтай гітлераўцы стварылі лінію абароны пад кодавай назвай «Пантэра».

У выніку правядзення Гомельска-Рэчыцкай аперацыі былі вызвалены Рэчыца і 25 лістапада 1943 г. Гомель – першы абласны цэнтр Беларусі.

З 8 па 20 студзеня 1944 г. Беларускі фронт правёў Мазырска-Калінкавіцкую аперацыю, у выніку якой быў вызвалены другі абласны цэнтр Беларусі – Мазыр і важны чыгуначны вузел – Калінкавічы.

Апошняй значнай аперацыяй першага этапа вызвалення Беларусі была Рагачоўская (21–25 лютага 1944 г.), у ходзе якой быў вызвалены Рагачоў.

Такім чынам, на першым этапе наступальных аперацый па вызваленню Беларусі ў час асенне-зімовай кампаніі 1943–1944 гг. ад нямецкіх войскаў была ачышчана значная частка тэрыторыі Беларусі. Разам з тым войскі Чырвонай Арміі не змаглі выканаць тыя стратэгічныя задачы, якія планаваліся, а менавіта вызваліць усю тэрыторыю СССР і разграміць Германію.

Не выканалася стратэгічных задач і камандаванне вермахта: яго абарона была прарваная на шматлікіх участках фронта, войскі неслі вялікія страты. Стратэгічная ініцыятыва канчаткова перайшла да савецкага камандавання. Адметнай асаблівасцю гэтага этапа быў шырокі ўдзел у баявых дзеяннях партызанскіх фарміраванняў. У перыяд вызвалення Беларусі актывізаваліся розныя формы іх узаемадзеяння: барацьба на камунікацыях, баявыя дзеянні па разгроме варожых гарнізонаў, стварэнне засад на дарогах, знішчэнне ліній сувязі і інш.

У студзені – чэрвені 1944 г. гітлераўцы правялі шэраг буйных карных экспедыцый з мэтай ліквідацыі партызанскіх зон. Партызаны супрацьпаставілі гэтаму тактыку нечаканых сумесных налётаў сіламі некалькіх атрадаў і брыгад, размешчаных у розных месцах. Побач з адкрытымі баявымі дзеяннямі партызаны шырока выкарыстоўвалі дыверсійныя метады. Адным з галоўных напрамкаў гэтай працы заставаліся камунікацыі, асабліва чыгуначныя. У студзені 1944 г. на чыгунках партызаны правялі 677 баявых аперацый, у лютым – 690, у сакавіку – 708, у красавіку – 914. Таксама эфектыўна дзейнічалі партызаны і на шашэйных дарогах. Такім чынам, вораг змушаны быў трымаць у Беларусі магутную групоўку войскаў, не маючы магчымасці перакінуць іх на поўдзень, дзе Чырвоная Армія наносіла стратэгічныя ўдары.

2. Становішча на савецка-германскім фронце. Беларуская наступальная аперацыя «Баграціён». Завяршальны, трэці этап Вялікай Айчыннай вайны пачаўся ў студзені 1944 г. Да лета 1944 г. Чырвоная Армія вызваліла ад нямецкіх войскаў амаль 3/4 часова акупаванай тэрыторыі СССР. За кастрычнік 1943 г. – май 1944 г. савецкія войскі

разграмілі паўночную і паўднёвую групоўкі ворага – пад Ленінградам (у студзені 1944 г. знята блакада), ва Украіне і ў Крыме. 26 сакавіка 1944 г. савецкія войскі выйшлі на мяжу з Румыніяй. Дзяржаўная мяжа была адноўлена на працягу 400 км. Стала відавочна, што Савецкі Саюз здольны ўласнымі сіламі разграміць Германію і дапамагчы народам Еўропы вызваліцца ад прыгнёту нацыстаў.

6 чэрвеня 1944 г. саюзнікі СССР па антыгітлераўскай кааліцыі пачалі аперацыю «Аверлорд». Быў адкрыты другі фронт. Аднак вырашальным паранейшаму заставаўся савецка-германскі фронт. Бліжэйшы шлях да Германіі ляжаў праз Беларусь, дзе былі сканцэнтраваны часткі групы армій «Цэнтр», а таксама збудавана вельмі моцная глыбокаэшаланаваная абарона (250-270 км., палявыя ўмацаванні, прыродныя рубяжы) з умоўным названнем «Фатэрлянд» («Айчына»). Сама назва гэтай лініі падкрэслівала, што ад яе моцы залежыць лёс Германіі.

План разгрому групы войскаў «Цэнтр» быў зацверджаны Стаўкай Вярхоўнага Галоўнакамандавання ў канцы мая 1944 г. Ён атрымаў умоўную назву «Баграціён». Прадугледжвалася нанесці магутныя наступальныя ўдары сіламі чатырох франтоў – 1-га Прыбалтыйскага, 1, 2 і 3-га Беларускіх франтоў (камандуючыя – генералы І. Баграмян, К. Ракасоўскі, Г. Захараў, І. Чарняхоўскі), Дняпроўскай ваеннай флатыліяй, Першай арміяй Войска Польскага і авіяцыяй далёкага дзеяння. Важная роля надавалася непасрэднаму ўдзелу ў бітве партызанам.

На першым яе этапе – з 23 чэрвеня па 4 ліпеня 1944 г. – былі паспяхова праведзены Віцебска-Аршанская, Магілёўская, Бабруйская і Полацкая аперацыі, акружана мінская групоўка ворага. На другім этапе – з 5 ліпеня па 29 жніўня 1944 г. – былі здзейсненыя Шаўляйская, Віленская, Каўнаская, Беластоцкая і Люблін-Брэсцкая аперацыі. З улікам дадатковых рэзерваў, атрыманых падчас баёў, у аперацыі «Баграціён» з абодвух бакоў удзельнічалі больш за 4 млн чалавек, было задзейнічана каля 60 тыс. гармат, больш за 8 тыс. самалётаў.

Савецкім камандваннем шырока выкарыстоўвалася тактыка «катлоў» – акружэнне войскаў суперніка, паступовае сцісканне і затым знішчэнне моцнымі ўдарамі танкаў, артылерыі і авіяцыі. Да 25 чэрвеня 1944 г. войскі 1-га Прыбалтыйскага фронту ва ўзаемадзеянні з 3-м Беларускім фронтам завяршылі акружэнне віцебскай групоўкі ворага (26 чэрвеня быў вызвалены Віцебск, 27 чэрвеня – Орша). Да 29 чэрвеня была поўнасьцю разгромлена бабруйская групоўка ворага. Імкліва рухаючыся наперад, войскі 3-га Беларускага фронту фарсіравалі Бярэзіну, 1 ліпеня вызвалілі Барысаў і выйшлі на паўночна-ўсходнія подступы да Мінска. 2 ліпеня яны авалодалі горадам Вілейка.

Такім чынам, за шэсць дзён наступлення пад ударамі савецкіх войскаў чатырох франтоў магутная варожая абарона на прасторы паміж Заходняй Дзвіной і Прыпяццю была ліквідавана.

3. Баявая дзейнасць партызан і падпольшчыкаў. «Рэйкавая вайна».

Найбольш эфектыўным спосабам баявых дзеянняў партызан з'яўляліся дыверсіі, якія асабліва шырока праводзіліся на варожых камунікацыях. І калі ў пачатку вайны яны насілі эпизадны характар, то ў далейшым, са стварэннем партызанскіх штабоў, сталі аб'ядноўвацца агульнай задумай і перараслі ў форму буйных аперацый, узгодненых па часе і месцы з аперацыямі дзеючага войска.

Для дзеянняў на камунікацыях ворага партызаны авалодвалі разнастайнай мінна-падрыўной і падпальнай тэхнікай. З дапамогай мін і фугасаў вагой ад 200 г да 10 кг невялікія групы партызан-дыверсантаў пускалі пад адхон воінскія эшалоны. Пры гэтым улічвалася не толькі сіла выбуху, але і кінэтычная энергія цягніка, якая ўзмацняла разбурэнне рухомага саставу. Танкавы або пяхотны батальёны, якія маюць пэўную сілу ў баі, былі зусім бездапаможныя супраць міны, усталяванай невялікай групай партызан-мінёраў або дыверсантам-адзіночкай.

Адна з найбуйнейшых аперацый партызан па адначасовым масавым разбурэнні чыгуначных камунікацый ворага вядомая пад назвай «*рэйкавая вайна*». Яна праводзілася ў тры этапы. Першы этап «рэйкавай вайны» адбыўся ў жніўні – верасні 1943 г. падчас контрнаступлення савецкіх войскаў пад Курскам. У аперацыі ўдзельнічалі партызаны Беларусі, Украіны, Літвы, Латвіі, Расіі. Каля 74 тыс. беларускіх партызан наносілі знішчальныя ўдары па варожых чыгуначных камунікацыях.

Другі этап «рэйкавай вайны» пад кодавай назвай «Канцэрт», праводзіўся з сярэдзіны верасня да пачатку лістапада 1943 г., калі Чырвоная Армія ўжо ўступіла на тэрыторыю БССР. У ходзе першага і другога этапаў былі падарваны 211 тыс. чыгуначных рэк, пад адхон пушчаны 2171 поезд, 6 бронецягнікоў, разбураны 32 вадакачкі, 295 чыгуначных мастоў.

Трэці этап «рэйкавай вайны» пачаўся ў ноч на 20 чэрвеня 1944 г., напярэдадні беларускай аперацыі «Баграціён» і працягваўся да поўнага вызвалення Беларусі. Было падарвана звыш 60 тыс. рэк. У «рэйкавай вайне» была скарыстана новая тактыка: на разгром чыгуначных шляхоў выходзілі не асобныя дыверсійныя групы, а ўсе атрады і брыгады. У выніку германскія пастаўкі для фронту скараціліся амаль напалову. Такім чынам, дыверсійныя аперацыі, якія праводзіліся партызанамі на акупаванай тэрыторыі Беларусі, даволі эфектыўна спрацоўвалі і аказвалі тым самым дапамогу ў правядзенні розных аперацый рэгулярнымі часткамі Чырвонай Арміі, уключаючы аперацыю «Баграціён» па вызваленні беларускіх зямель.

4. Акружэнне і разгром германскіх армейскіх групавак. Выгнанне германскіх захопнікаў з тэрыторыі Беларусі. 26 чэрвеня 1944 г. войскі 3-га Беларускага фронту ліквідавалі магутны вузел абароны ворага каля Оршы, вызвалілі Дуброўну, Сянно, Талачын. Адначасова войскі 2-га Беларускага фронту разгарнулі аперацыі на Магілёўскім напрамку. Яны

прарвалі магутную абарону ворага і авалодалі Магілёвам, Шкловам, Быхавам, Клічавам. Буйныя сілы нямецкай арміі былі акружаны і разгромлены У выніку Бабруйскай аперацыі войскі 1-га Беларускага фронту да 29 чэрвеня 1944 г. ліквідавалі групоўку ворага ў складзе шасці дывізій. На полі бою гітлераўцы пакінулі 50 тыс. чалавек забітымі. У палон былі захоплены 23680 салдат і афіцэраў.

Цяпер перад савецкімі войскамі стаяла наступная задача: шляхам двухбаковага наступлення з раёнаў Барысава і Асіповіч на Мінск і франтальнага пераследу з напрамку Магілёў – Мінск завяршыць акружэнне праціўніка, знішчыць галоўныя сілы 4-й нямецкай арміі, якая адыходзіла на захад, і вызваліць сталіцу Беларусі. Выканаць гэтую задачу павінны былі войскі 3-га, 1-га і 2-га Беларускіх франтоў.

2 ліпеня 1944 г. савецкія войскі абышлі Мінск з паўночнага захаду, авалодалі Вілейкай, Красным і перарэзалі чыгунку Мінск – Вільня. Войскі 1-га Беларускага фронту, якія надыходзілі на поўдзень ад Мінска, 30 чэрвеня 1944 г. вызвалілі Слуцк, 2 ліпеня – Гарадзею, 4 ліпеня – Нясвіж і такім чынам пазбавілі суперніка магчымасці адступлення на паўднёвы захад. На досвітку 3 ліпеня 1944 г. 2-гі гвардзейскі Тацынскі танкавы корпус 3-га Беларускага фронту ўступіў у Мінск з усходу. Амаль адначасова ў сталіцу ўвайшлі і іншыя часці Краснай Арміі. У другой палове дня 3 ліпеня 1944 г. сталіца Беларусі была цалкам ачышчана ад ворага.

Войскі 1-га Беларускага фронту наступалі на Баранавіцка-Брэсцкім і Пінскім напрамках. 8 ліпеня 1944 г. былі вызвалены Баранавічы, 14 ліпеня – Пінск. 21 ліпеня яны перайшлі дзяржаўную мяжу ў раёне Белавежскай пушчы. 28 ліпеня штурмам быў узяты горад Брэст. Гэты дзень стаў знамянальным у гісторыі беларускага народа. Узяццем Брэста нашы войскі завяршылі выгнанне нямецка-фашысцкіх захопнікаў з беларускай зямлі.

Падчас паспяховага завяршэння аперацыі «Баграціён» савецкія войскі знішчылі і ўзялі ў палон больш за 500 тыс. гітлераўскіх салдат і афіцэраў. Фактычна перастала існаваць адна з самых магутных групавак вермахта – група войскаў «Цэнтр».

5. Мерапрыемствы на аднаўленні народнай гаспадаркі Беларусі. Аднаўленне народнай гаспадаркі Беларусі пачалося з восені 1943 г. У гэты час Гомель і частка Гомельскай вобласці былі вызвалены Чырвонай Арміяй ад фашысцкай акупацыі. У сярэдзіне года пачаў выпускаць прадукцыю Гомельскі паравозавагонарамонтны завод. У першую чаргу аднаўляліся прадпрыемствы, якія выраблялі прадукцыю для фронту і прадметы першай неабходнасці. Па меры далейшага вызвалення тэрыторыі рэспублікі пашыраліся і аднаўленчыя работы. Разам з адраджэннем гаспадаркі наладжвалася мірнае жыццё насельніцтва.

Найбольш цяжка было ў першыя пасляваенныя гады. Тым не менш аднаўленне прамысловасці ішло паспяхова. Перш за ўсё аднаўлялася цяжкая прамысловасць, да якой належаць машынабудаванне,

металаапрацоўка, электраэнергетыка (вытворчасць электраэнергіі). На працягу 1944 г. было адноўлена 72 электрастанцыі. Зноў пачалі працаваць Добрушская папяровая фабрыка «Герой працы», Віцебская швейная фабрыка «Сцяг індустрыялізацыі» і інш. У 1945 г. сталі дзейнічаць «Гомсельмаш», Магілёўскі металаапрацоўчы камбінат. Развіццё гаспадаркі ў краіне працягвала планавацца на пяцігадовы тэрмін (пяцігодку). Па ліку гэта была ўжо чацвёртая пяцігодка. Яе тэрмін прыпаў на першыя пасляваенныя гады (1946–1950). На працягу чацвёртай пяцігодкі планавалася не толькі завяршыць аднаўленне гаспадаркі БССР, але і забяспечыць яе далейшае развіццё. Пераадолець цяжкасці пасляваеннай разрухі дапамагалі ўсе рэспублікі СССР. Яны накіроўвалі ў Беларусь рабочых і інжынераў, абсталяванне, матэрыялы.

Разам з тым у развіцці эканомікі БССР былі і недахопы. Адставалі энергетыка і здабыча торфу. Лёгкая прамысловасць аднаўлялася не такімі шпаркімі тэмпамі, як цяжкая. Марудна развівалася вытворчасць тавараў народнага спажывання, харчовай прадукцыі. У цяжкім становішчы знаходзіўся транспарт, бо ў час вайны беларуская чыгунка была амаль поўнасцю разбурана. Але ўжо ў 1950 г. даўжыня адноўленай чыгункі складала 93 % ад даваеннай. Былі пабудаваны масты, вакзалы, паравозныя дэпо. Пачаўся выпуск і аўтамабіляў. Поўнасцю былі адноўлены прадпрыемствы пошты і сувязі (тэлеграфнай і тэлефоннай). У рэспубліцы апераджальнымі тэмпамі развівалася будаўніцтва. Да ўдзелу ў будаўнічых працах прыцягваліся і нямецкія ваеннапалонныя. Хутка ўзнімаліся з руін вёскі і гарады. Сярод іх і сталіца нашай Радзімы – Мінск. У працы па аднаўленні ўдзельнічалі ўсе жыхары краіны.

У вольны ад асноўнай працы час яны разбіралі руіны, рамантавалі і будавалі. Напрыклад, у Мінску кожны гараджанін адпрацаваў на аднаўленні сталіцы не менш чым 15 гадзін у месяц. Здабыўшы перамогу ў Вялікай Айчыннай вайне, савецкі народ марыў пра мірнае, светлае жыццё. Па ўсёй краіне разгарнулася спароніцтва паміж брыгадамі, прадпрыемствамі і рабочымі за высокія працоўныя дасягненні. Яно садзейнічала выкананню галоўнай задачы – аднаўленню і далейшаму развіццю народнай гаспадаркі краіны, адрджэнню гарадоў і вёсак.

Кантрольныя пытанні для самаадрыхтоўкі студэнтаў:

1. Назавіце асноўныя стратэгічныя аперацыі, якія паклалі пачатак вызваленню тэрыторыі Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў.
2. Хто ўдзельнічаў у распрацоўцы і рэалізацыі аперацыі «Баграціён»?
3. Дайце адзнаку Беларускай наступальнай аперацыі «Баграціён».
4. Калі і пры якіх умовах былі вызвалены гарады Мінск і Брэст?
5. Раскрыце працэс аднаўлення народнай гаспадаркі БССР на прыкладзе г. Мінска.

Літаратура і крыніцы:

1. Освобождённая Беларусь. Документы и материалы. в 2-х кн. – Кн. 1. Сентябрь 1943 – декабрь 1944. / Сост.: В. И. Адамушко [и др.]. – Минск : НАРБ, 2004. – 398 с.
2. Страна в огне: В 3 т. Т. 3. Освобождение. 1944—1945 : В 2 кн. Кн. 1. Очерки / Отв. ред. Литвин А. М., Мягков М. Ю.; ред.-сост. Суржик Д. В. — М. : «Абрис», 2017. — 717 с. Беларусь у гады Другой сусветнай вайны і Вялікай Айчыннай вайны (верасень 1939 г. – верасень 1945 г.) // Гісторыя Беларусі. у 2 ч. – Ч. 2. – Мінск, 2003.
3. Беларусь у Вялікай Айчыннай вайне, 1941—1945: энцыклапедыя / Беларуская Савецкая Энцыклапедыя. – Мінск : Беларус. энцыкл., 1990. – 679 с.
4. Беларусь партизанская: иллюстрированная энциклопедия партизанского движения в Беларуси в годы Великой Отечественной войны / А. М. Литвин [и др.] / – Минск : Беларус. Энцыкл., 2019. – 348 с.
5. Республика-партизанка: к 75-летию Победы в Великой Отечественной войне: [сборник статей] – Изд. 2-е. – М. : Студия «Этника», 2020. – 479 с.
6. Памяць Беларусі: Рэспубліканская кніга / рэд. кал.: Г. П. Пашкоў [і інш.]. – Мінск : БелЭН, 2005. – 529 с.

Тэма. Савецкі тыл у гады вайны

Ключавыя паняцці: танк Т-34, Дзяржаўны камітэт абароны (ДКА), сацыялістычнае спаборніцтва за выпуск звышпланавай прадукцыі, рух маладзёжных брыгад за ўдасканаленне вытворчасці, Фонд абароны, літаратурныя творы ваеннага часу.

План лекцыі:

1. Перавод эканомікі на ваенныя рэйкі развіцця. Дзейнасць Камітэта Абароны. Працоўны подзвіг савецкага народа.
2. Сацыяльна-эканамічнае, культурнае і духоўнае жыццё савецкага народа.
3. Дзейнасць беларускіх устаноў і арганізацый у тыле. Ураджэнцы Беларусі – героі тылу.

1. Перавод эканомікі на ваенныя рэйкі развіцця. Дзейнасць Камітэта Абароны. Працоўны подзвіг савецкага народа. Да сярэдзіны 1942 г. савецкаму народу ўдалося завяршыць перабудову эканомікі на ваенны лад. Да гэтага часу на ўсходзе краіны дзейнічала ўжо 1200 буйных эвакуіраваных прадпрыемстваў. Акрамя таго, было ўведзена ў эксплуатацыю 850 новых заводаў, шахт, электрастанцый, даменных печаў, пракатных станкоў і іншых важных аб'ектаў. Усё гэта дало магчымасць рэзка павысіць вытворчасць ваеннай тэхнікі, зброі і боепрыпасаў. У другой палове 1942 г. у параўнанні з першай савецкая прамысловасць зрабіла зброі больш як у 1,1 раза, мінамётаў – у 1,3 раза, снарадаў і мінамаль у два

разы, а самалётаў – больш чым у 1,6 раза.

Значных поспехаў працаўнікі тылу дасягнулі ў вытворчасці танкаў, асабліва праславіўшыся на палях бітвы Т-34 канструкцыі М.Н. Кошкіна. Танк Т-34 выгядна адрозніваўся ад нямецкіх танкаў высокай рухомасцю і праходнасцю, акрамя таго, запас яго ходу быў у некалькі разоў больш, а ўзбраенне і браня абсалютна пераўзыходзіла варожыя. У верасні 1943 г. танкабудаўнікі пачалі пастаўляць на фронт новы цяжкі танк ІС ці Іосіф Сталін. Канструктар Ж. Коцін дастойна адказаў на з'яўленне ў немцаў «Тыграў» і «Пантэр». Акрамя таго, у бранятанкавыя і механізаваныя войскі паступілі ўдасканаленыя самаходна-артылерыйскія ўстаноўкі САУ-122 і САУ-152.

З'яўленне новых баявых машын – танкаў і артылерыйскіх самаходных устаноў – у танкавых войсках Чырвонай Арміі замацавала перавагу бранятанкавай тэхнікі над тэхнікай ворага.

На патрэбы арміі былі перададзены аўтамабілі, трактары, коні, якіх на вёсцы заставалася ўсё меней і меней. Новыя пастаўкі тэхнікі для сельскай гаспадаркі спыніліся, і каля 80% работ прыходзілася весці ў ручную.

Савецкі народ поўнасю забяспечыў патрэбнасці Чырвонай Арміі ў баявой тэхніцы, узбраенні і боепрыпасах і тым самым стварыў умовы для поўнага і канчатковага разгрому фашысцкай Германіі.

Дзяржаўны камітэт абароны (ДКА), надзвычайны вышэйшы дзяржаўны орган, у якім у гады Вялікай Айчыннай вайны 1941–45 была засяроджана ўся паўната ўлады. ДКА быцц утвораны 30 чэрвеня 1941 г. рашэннем Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР, ЦК ВКП(б) і СНК. Утварэнне ДКА СССР мела станоўчае значэнне: у цяжкіх умовах першых дзён вайны ДКА дэманстраваш сілу і рашучасць кіраўніцтва СССР у барацьбе з захопнікамі. Галоўнай мэтай дзейнасці ДКА было ператварэнне краіны ў ваенную сілу, здольную супрацьстаяць небяспечнаму ворагу і атрымаць перамогу.

Рашэнні ДКА былі абавязковымі для ўсіх грамадзян, арганізацый і органаў улады. Узначаліў ДКА І.В. Сталін, які таксама займаў пасаду генеральнага сакратара ЦК ВКП(б) і старшыні Савета народных камісараў СССР.

Дасягненні савецкай эканомікі ў гады Вялікай Айчыннай вайны былі б немагчымыя без працоўнага гераізму савецкіх людзей. Працуючы у неймаверна цяжкіх умовах, не шкадуючы сваіх сіл, здароўя і часу, яны праяўлялі стойкасць і зацягасць у выкананні заданняў.

Небывалы размах набыло *сацыялістычнае спарорніцтва за выпуск звышпланавай прадукцыі*. Подзвігам можна назваць гераічную працу моладзі і жанчын, якія рабілі ўсё неабходнае для перамогі над ворагам. У 1943 г. разгарнуўся рух *маладзёжных брыгад за ўдасканаленне вытворчасці*, выкананне і перавыкананне плана, за дасягненне высокіх вынікаў з меншай колькасцю рабочых. Дзякуючы гэтаму значна

павялічыўся выпуск баявой тэхнікі, узбраення і боепрыпасаў. Адбывалася бесперапыннае ўдасканаленне танкаў, гармат, самалётаў.

У ходзе вайны авіяканструктары А.С. Якаўлеў, С.А. Лавачкін, А.І. Мікаян, М.І. Гурэвіч, С.У. Ільюшын, В.М. Петлякоў, А.М. Тупалеў стварылі новыя тыпы самалётаў, якія пераўзыходзілі нямецкія.

Працаўнікі савецкага тылу адчувалі сябе ўдзельнікамі вялікай бітвы за незалежнасць Айчыны. Для большасці рабочых і служачых законам жыцця сталі заклікі: «Усё для фронту, усё для перамогі над ворагам!», «Працаваць не толькі за сябе, але і за таварыша, які пайшоў на фронт!», «У працы – як у баі!». Дзякуючы самаадданасці працоўных савецкага тылу ў кароткія тэрміны эканоміка краіны была пераведзена на ваеннае становішча, каб забяспечыць Чырвоную Армію ўсім неабходным для дасягнення перамогі.

2. Сацыяльна-эканамічнае, культурнае і духоўнае жыццё савецкага народа. Знаходзячыся ў савецкім тыле, працоўныя Беларусі сваёй гераічнай і самаадданай працай сумесна з усімі народамі краіны стваралі трывалы падмурак перамогі над фашысцкай Германіяй. Свой уклад у агульную справу разгрому ворага ўносілі дзеячы беларускай культуры. Яны стваралі новыя мастацкія творы, выступалі перад воінамі Чырвонай Арміі, прымалі ўдзел у зборы грошай на патрэбы абароны. Зна-хо-дзячыся ў савецкім тыле, працоўныя Беларусі сваёй гераічнай і самаадданай працай сумесна з усімі народамі краіны стваралі трывалы падмурак перамогі над фашысцкай Германіяй.

Пастаноўкі Беларускага драматычнага тэатру імя Янкі Купалы ў Томску карысталіся заўсёды вялікім поспехам. З 1 верасня 1941 г. да 1 студзеня 1942 г. тэатр ажыццявіў пастаноўку больш як 10 спектакляў, у тым ліку «Партызаны» К. Крапівы, «Хлопец з нашага горада», «Рускія людзі» К. Сіманова, «Фронт» А. Карнейчука і інш. Разгарнулі сваю работу і іншыя тэатры Беларусі.

Важным перыядам у развіцці беларускай літаратуры з'яўляюцца ваенныя гады. Літаратары, кампазітары, мастакі, акцёры так сама змагаліся, і на вельмі важным фронце — ідэалагічным. Яны выхоўвалі ў савецкіх людзей стойкасць, мужнасць і гераізм. На ўсю краіну прагучаў верш народнага паэта Беларусі Я. Купалы «Беларускім партызанам». Кампазітар Я. Цікоцкі напісаў аперу «Але-ся», прысвечаную беларускім партызанам, У. Залатароў 5-ю сімфонію на тэму абароны Радзімы, М. Аладаў сімвалічную паэму «З дзённіка партызан». Песня Н. Сакалоўскага «Мы — беларусы!» пасля вайны стала гімнам БССР.

Прыкметнае месца ў духоўнай культуры ваеннага часу займала царква, якая выхоўвала ў людзей патрыятызм, высокія духоўныя, маральныя і агульначалавечыя якасці. На сродкі, сабраныя духавенствам і вернікамі, былі пабудаваны і перададзены Чырвонай Арміі танкавая калона «Дзмітрый Данскі» і авіяэскадрылля «Аляксандр Неўскі».

З першых дзён Вялікай Айчыннай вайны кіраўніцтва краіны

засяродзіла ўвагу на ідэйна-палітычным выхаванні насельніцтва. Асаблівая ўвага надавалася ўзмацненню лекцыйнай прапаганды, выпуску масава-агітацыйнай і прапагандыскай літаратуры, арганізацыі культурна-асветнай працы сярод насельніцтва.

3. Дзейнасць беларускіх устаноў і арганізацый у тыле. Ураджэнцы Беларусі – героі тылу. Дастойны ўклад у перамогу над ворагам унёс і беларускі народ. Ён выяўляўся таксама і ў працоўнай дапамозе фронту. У адносна кароткі тэрмін на ўсход краіны было эвакуіравана больш за 1,5 млн цывільнага насельніцтва, 190 дзіцячых устаноў. Атрымалася вывезці шмат матэрыяльных каштоўнасцей: больш за 120 прадпрыемстваў, 3200 металаапрацоўчых станкоў, амаль 9 тыс. рухавікоў, 9 тыс. адзінак абсталявання і машын лёгкай прамысловасці. З усходніх абласцей былі адпраўлены тысячы трактароў, камбайнаў, малатарняў і галоў буйной рагатай жывёлы.

Эвакуіраванае насельніцтва Беларусі, як і ўвесь савецкі народ, актыўна ўключалася ў барацьбу за перабудову народнай гаспадаркі на ваенны лад, за забеспячэнне фронту ўсім неабходным.

У гады вайны ў савецкім тыле працавалі многія беларускія дзеячы навукі і культуры. На ўсход краіны былі эвакуіраваны калектывы 60 вучэбна-даследчых інстытутаў і лабараторый, 6 найбуйнейшых тэатраў Беларусі, больш за 20 вышэйшых і сярэдніх навучальных устаноў. У розных раёнах савецкага тылу было занята каля 100 акадэмікаў, членаў-карэспандэнтаў АН БССР, дактароў і кандыдатаў навук, больш за 400 артыстаў, каля 50 мастакоў, 22 кампазітара.

Навукоўцы Беларусі не спынялі даследчых работ, якія былі накіраваны на распрацоўку важных праблем, звязаных не толькі з патрэбамі фронту, але і з далейшым развіццём народнай гаспадаркі краіны.

У савецкім тыле на эвакуіраваных прадпрыемствах працавала 1,5 млн. жыхароў Беларусі. Не шкадуючы сіл, яны ўносілі свой унёсак у справу разгрому ворага. Так, беларускія чыгуначнікі працавалі больш чым на 40 магістралях краіны. З тэрыторыі БССР у глыб СССР было вывезена 120 буйных прадпрыемстваў і 14 прамысловых арцеляў, 60 навукова-даследчых інстытутаў, вопытных гаспадарак, 20 вышэйшых і сярэдніх навучальных устаноў і інш. Важныя для абароннай прамысловасці даследаванні праводзілі беларускія вучоныя Б. Ерафееў, А. Разін, С. Ліпатаў, А. Пракапчук, С. Дробных і інш.

Кантрольныя пытанні для самападрыхтоўкі студэнтаў:

1. Ахарактарызуйце працэс пераводу эканомікі на ваенныя рэйкі развіцця.
2. У якіх умовах ажыццяўлялася ваенна-прамысловае будаўніцтва і развіццё сельскай гаспадаркі ў тыле?
3. Што азначала рашэнне ператварыць краіну ў адзіны ваенны лагер? Якія мерапрыемствы былі праведзены для гэтага? Якія цяжкасці

ўзніклі?

4. Калі быў завершаны перавод народнай гаспадаркі СССР на ваеннае становішча?
5. Ахарактарызуйце новыя віды ўзбраення і ваеннай тэхнікі, якія былі распрацаваны і пачалі выпускацца ў СССР у гады вайны. Параўнайце асноўныя характарыстыкі баявой тэхнікі дзяржаў – удзельніц другой сусветнай вайны. Зрабіце вывады.
6. Ацэніце ўклад працаўнікоў савецкага тылу ў разгром ворага.
7. Высветліце, як мастацтва дапамагала перамагчы ворага.

Літаратура і крыніцы:

1. Освобожденная Беларусь. Документы и материалы. в 2-х кн. – Кн. 1. Сентябрь 1943 – декабрь 1944. / Сост.: В. И. Адамушко [и др.]. – Минск : НАРБ, 2004. – 398 с.
2. История белорусской государственности. в 5 т. – Т. 4. Белорусская государственность накануне и в период Великой Отечественной войны и послевоенного восстановления (1939–1953 гг.) / А. А. Коваленя [и др.]. – Минск : Беларус. навука, 2019. – 567 с.
3. Гісторыя Беларусі: у 2 ч. – Ч. 2. XIX - XX стст.: Курс лекцый / П. І. Брыгадзін [і інш.]. – Мінск : РІВШ БДУ, 2002. – 656 с.
4. Беларусь у Вялікай Айчыннай вайне, 1941—1945: энцыклапедыя / Беларуская Савецкая Энцыклапедыя. – Мінск : Беларус. энцыкл., 1990. – 679 с.
5. Освобожденная Беларусь. Документы и материалы. в 2-х кн. – Кн. 1. Сентябрь 1943 – декабрь 1944. / Сост.: В. И. Адамушко [и др.]. – Минск : НАРБ, 2004. – 398 с.
6. Освобожденная Беларусь: док. и материалы. в 2 кн. – Кн. 2. Январь – декабрь 1945 / сост. В. И. Адамушко [и др.]. – Минск : НАРБ, 2005. – 506 с.

Тэма. Заканчэнне Вялікай Айчыннай і Другой сусветнай войнаў

Ключавыя паняцці: аперацыя «Аверлорд», бітва за Нармандыю, Яска-Кішынёўская аперацыя, Камітэт нацыянальнага вызвалення Польшчы, Варшаўскае паўстанне, Берлінская аперацыя, Патсдамская канферэнцыя.

План лекцыі:

1. Адкрыццё Другога фронту. Вызваленчы паход Чырвонай Арміі ў Еўропу.
2. Разгром германскай арміі. Заканчэнне вайны ў Еўропе. Капітуляцыя Германіі. Патсдамская канферэнцыя.
3. Воіны-беларусы на франтах Вялікай Айчыннай вайны. Беларусы ў складзе саюзных армій і Еўрапейскага Руху Супраціўлення.

1. Адкрыццё Другога фронту. Вызваленчы поход Чырвонай Арміі ў Еўропу. Пасля паспяховай рэалізацыі ваеннай аперацыі «Баграціён» па вызваленні Беларусі войскі Чырвонай Арміі пачалі далейшы рух на тэрыторыю Заходняй Еўропы. Імкнучыся не ўпусціць свой шанц і тым самым паказаць значнасць свайго ўкладу ў разгром гітлераўскай кааліцыі, кіраўніцтва ЗША і Вялікабрытаніі фарсіравалі падрыхтоўку ўварвання ў Паўночную Францыю.

Падрыхтоўка англа-амерыканскіх войскаў праводзілася ў спрыяльных умовах, бо асноўныя сілы нацысцкага камандавання былі засяроджаны на савецка-германскім фронце. План аперацыі ўварвання і наступных дзеянняў экспедыцыйных сіл саюзнікаў у Францыі, вядомы пад умоўнай назвай «*Аверлорд*» (марская частка атрымала назву «Няптун», прарыў і наступ па тэрыторыі Францыі – аперацыя «Кобра»), заключаўся ў тым, каб ажыццявіць высадку войскаў на 80-кіламетровым участку ўзбярэжжа заліва Сены, на 20-ы дзень захапіць плацдарм у Нармандыі, назапасіць сілы і матэрыяльныя рэсурсы, неабходныя для авалодання Паўночна-Заходняй Францыяй, пасля чаго, дзейнічаючы разам з войскамі, якія высадзіліся ў Паўднёвай Францыі, распачаць шырокае наступленне ва ўсходні напрамку, да межаў Германіі. ЗША і Вялікабрытанія стварылі на Брытанскіх астравах і ў прылеглай да іх акваторыю буйную групоўку сіл, аб'яднаную агульным камандаваннем на чале з амерыканскім генералам Д. Эйзенхаўэрам.

Раніцай 6 чэрвеня 1944 г. пачалася высадка дэсанту з мора. Высаджанне праводзілася некалькі сутак, як днём, так і ў начны час. Бітва за Нармандыю працягвалася больш за два месяцы. Да верасня 1944 г. амаль уся Францыя была ачышчана ад акупантаў. Англа-амерыканскія войскі ўступілі на тэрыторыю Бельгіі і Галандыі. 3 верасня 1944 г. яны вызвалілі сталіцу Бельгіі – Брусель.

Выход Чырвонай Арміі ў Цэнтральную Еўропу і на Балканы праходзіў паралельна з аперацыямі ў Прыбалтыцы. 26 верасня 1944 г. ўся тэрыторыя Эстоніі была занята Чырвонай Арміяй, а 15 кастрычніка 1944 г. савецкія войскі занялі сталіцу Латвіі. Заціснутая ў Курляндыі прыбалтыйская групоўка праціўніка колькасцю 1 млн салдат і афіцэраў капітулявала толькі ў маі 1945 г.

20 жніўня 1944 г. савецкія войскі пачалі *Яска-Кішынёўскую аперацыю* і разграмілі адну з найбуйных груповак ворага, якая закрывала подступы да Балканаў. Румынія выйшла з фашысцкага блока, заключыла перамір'е з дзяржавамі антыгітлераўскага блока. 4 верасня 1944 г. аб выхадзе з вайны заявіла Фінляндыя. 5 верасня 1944 г. савецкі ўрад аб'явіў вайну іншаму ўдзельніку фашысцкага блока – Балгарыі, 6 верасня войскі Чырвонай Арміі ўвайшлі на тэрыторыю краіны. 9 верасня ўрад быў скінуты, пачалася народна-дэмакратычная рэвалюцыя. 29 жніўня 1944 г. пачалося паўстанне ў Славакіі. Вызваленне Чэхаславакіі ішло да мая 1945 г.

У Югаславіі з мясцовых партызан, узначаленых камуністам Б. Ціта, была сфарміравана народна-вызваленчая армія, якая да восені 1944 г. вызваліла значную частку краіны. 20 кастрычніка сумесныя сілы Народна-вызваленчай арміі Югаславіі, СССР і Балгарыі вызвалілі Белград. Найбольш упартыя баі ва ўсёй еўрапейскай кампаніі СССР прыйшлося весці за Будапешт. 16 сакавіка завяршылася вызваленне Венгрыі, войскі Чырвонай Арміі ўступілі на тэрыторыю Аўстрыі і 13 красавіка 1945 г. авалодалі сталіцай Аўстрыі – Венай.

Рэжым нямецкай акупацыі ў Польшчы быў вельмі суровым: за час вайны з 35 млн. жыхароў загінула 6 млн чалавек. 20 ліпеня 1944 г. на тэрыторыю Польшчы ўступілі савецкія войскі. Неадкладна быў створаны часовы ўрад краіны, кіруемы камуністамі, – *Комітэт нацыянальнага вызвалення*. Яму падпарадкоўвалася Войска Людова («Народная войска»). Разам з савецкімі войскамі і часцямі Арміі Людовай, Комітэт рухаўся да Варшавы. Армія Краева і прызнаны сусветным супольнасцю лонданскі польскі ўрад у выгнанні рашуча выступалі супраць прыходу да ўлады гэтага камітэта. Таму яны паспрабавалі вызваліць Варшаву ад немцаў уласнымі сіламі. 1 жніўня 1944 г. у горадзе ўспыхнула паўстанне, у якім удзельнічала большая частка жыхароў польскай сталіцы.

13 верасня савецкія войскі выйшлі да Варшавы і спыніліся на другім беразе Віслы. Калі паўстанне ўжо згасала, варшавякам пачалі аказваць дапамогу, скідаючы з савецкіх самалётаў усё неабходнае. У час падаўлення было забіта каля 18 тыс. паўстанцаў і 200 тыс. мірных варшавян. 2 кастрычніка кіраўнікі *Варшаўскага паўстання* прынялі рашэнне аб капітуляцыі. У якасці пакарання немцы амаль поўнасцю знішчылі Варшаву. Жылыя дамы былі спалены або ўзарваны. Уцалелыя жыхары пакінулі горад.

2. Разгром германскай арміі. Заканчэнне вайны ў Еўропе. Капітуляцыя Германіі. Патсдамская канферэнцыя. 9 красавіка 1945 г. капітулявала галоўная крэпасць фашыстаў – гістарычная сталіца Прусіі, горад Кёнігсберг (цяпер Калінінград, РСФСР). Амаль 100 тыс. нямецкіх салдат і афіцэраў здаліся ў палон, дзясяткі тысяч былі забітыя.

3 сярэдзіны красавіка 1945 г. войскі Чырвонай Арміі разгарнулі завяршальныя баі за вызваленне Чэхаславакіі. Сталіца Славакіі Браціслава была вызвалена 4 красавіка. Толькі 5 мая 1945 г. у акупаванай фашыстамі Празе пачалося узброенае паўстанне жыхароў горада. Паўстанцы звярнуліся па радыё да саюзных войскаў з заклікам аб дапамозе. Савецкае камандаванне адгукнулася на гэты заклік. Дзве танкавыя арміі 1-га Украінскага фронту прарабілі на працягу трох сутак бяспрыкладны 300-кіламетровы марш ад прадмесцяў Берліна да Прагі. 9 мая яны ўступілі ў сталіцу Чэхіі. Ужо пасля капітуляцыі Берліна нацысцкія захопнікі былі поўнасцю выгнаны з Чэхаславакіі.

16 красавіка 1945 г. пачалася *Берлінская аперацыя*. Пасля зацятых баёў на Зееловских вышынях Чырвоная Армія выйшла да Берліна. 25

красавіка 1945 г. войскі першых Беларускага і Украінскага франтоў завяршылі акружэнне Берліна, і ў той жа дзень у раёне Торгау на Одэры адбылася сустрэча савецкіх і амерыканскіх войскаў.

30 красавіка 1945 г. Гітлер застрэліўся. У ноч з 30 красавіка на 1 мая быў узяты рэйхстаг. 2 мая 1945 г. капітуляваў гарнізон Берліна.

У ноч з 8 на 9 траўня 1945 г. (у 23.01 па сярэднееўрапейскім часе, у гадзіну ночы па Маскве) у берлінскім прыгарадзе Карлсхорст прадстаўнікі нямецкага камандавання падпісалі акт аб безумоўнай капітуляцыі ўсіх узброеных сіл Германіі. Вайна ў Еўропе скончылася.

Патсдамская канферэнцыя кіраўнікоў краін-пераможцаў: СССР (І.В. Сталін), ЗША (Г.Трумэн) і Вялікабрытаніі (У. Чэрчэль, з 28 ліпеня К. Этлі) адбылася 17 ліпеня – 2 жніўня 1945 г. На канферэнцыі была абмеркавана праблема пасляваеннага ўладкавання Германіі, пацверджаны рашэнні Крымскай канферэнцыі па гэтым пытанню, прынята рашэнне аб дэмілітарызацыі і дэнацыфікацыі Германіі, пакаранні ваенных злачынцаў, сістэме чатырхбаковай акупацыі краіны і чатырбаковым кіраванні Берлінам, аб рэпарацыях, аб заходняй граніцы Польшчы, перадачы СССР г. Кенігсберга і прылягаючых да яго раёнаў.

Аднак трэба заўважыць, што ў Патсдаме выявіліся разнагалосці паміж саюзнікамі ў двух пытаннях – аб Германіі і аб Польшчы. Пазіцыя прэзідэнта ЗША Трумэна была жорсткай. Гэта тлумачылася і тым, што ў час работы канферэнцыі прыйшло паведамленне аб паспяховым ажыццяўленні выпрабавання ў ЗША атамнай бомбы. «Гэта, па словах Трумэна, прыдало яму ўпэўненасці ў перагаворах з рускімі».

Хаця на Патсдамскай канферэнцыі і на працягу наступных двух – трох гадоў яшчэ падтрымлівалася бачнасць «міра паміж Вялікай тройкай», у сапраўднасці Патсдам азнаменаваў сабой пачатак канца гэтага міру, галоўнай асновай якога, на думку савецкіх кіраўнікоў, быў сумесны кантроль над Германіяй. І ўсё ж канферэнцыя мела вялікае міжнароднае значэнне. Яна адыграла сваю ролю ў захаванні міру.

3. *Воіны-беларусы на франтах Вялікай Айчыннай вайны. Беларусы ў складзе саюзных армій і Еўрапейскага Руху Супраціўлення.* На франтах Вялікай Айчыннай вайны змагаліся больш за 1,3 млн. беларусаў і ўраджэнцаў Беларусі..

Значны ўклад у разгром гітлераўскіх полчышчаў унеслі военачальнікі: больш за 400 генералаў і адміралаў-ураджэнцаў Беларусі. 22 генералы, якія нарадзіліся на беларускай зямлі, камандавалі войскамі, больш за 40 генералаў-беларусаў праходзілі службу ў Генеральным штабе.

З імем нашага суайчынніка генерала арміі А.І.Антанава звязана распрацоўка ўсіх найбуйнейшых пераможных аперацый Чырвонай Арміі, у тым ліку стратэгічная наступальная аперацыя «Баграціён».

Мужна змагаліся з ворагам на заснежаных палях падмаскоўя ўраджэнец Бешанковіцкага раёна генерал-маёр Л.М. Даватар, гамельчане браты-палкоўнікі Аляксандр і Пётр Лізюковы, ураджэнец міншчыны

Д.У. Гліцэвіч. За г. Ленінград змагаліся і аддалі свае жыцці віцэ-адмірал В.П. Дрозд, марскі лётчык А.К. Антоненка, снайпер Ф.А. Смалячкоў. Сын селяніна з в. Машканы Сенненскага раёна, лётчык А.К. Гаравец на Курскай дузе ўступіў у бой з 20-цю варожымі бамбардзіроўшчыкамі, збіў 9 самалётаў праціўніка. Ён – адзіны ў свеце лётчык, які ў адным паветраным баі збіў столькі самалётаў ворага. А.К. Гаравец загінуў у тым жа баі. Пасмяротна яму прысвоена званне Героя Савецкага Саюза.

444 беларусы і ўраджэнцы Беларусі былі ўдастоены звання Героя Савецкага Саюза, чацвёра – П.Я. Галавачоў, І.І. Гусакоўскі, С.Ф. Шутаў, І.І. Якубоўскі – удастоены гэтага звання двойчы, 67 – сталі кавалерамі ордэна Славы трох ступеней. Каля 400 тыс. воінаў – беларусаў узнагароджаны баявымі ордэнамі і медалямі. За гады вайны каля 400 беларусаў сталі генераламі і адміраламі. Больш за 140 тыс. партызан і падпольшчыкаў Беларусі былі ўзнагароджаны ордэнамі і медалямі Савецкага Саюза, а 88 з іх прысвоена званне Героя Савецкага Саюза.

Сотні тысяч ураджэнцаў Беларусі працавалі ў савецкім тыле: у Паволжжы, на Урале, у Заходняй Сібіры, іншых рэгіёнах СССР. Уклад у справу разгрома ворага ўносілі дзеячы беларускай навукі і культуры.

Нашы землякі прынялі актыўны ўдзел у антыфашысцкім руху Супраціўлення ў заходніх краінах Еўропы, куды занёс іх трагічны лёс вайны. Пасля выгнання акупантаў з Беларусі ў ліпені 1944 г. больш за 600 тыс. яе жыхароў (у тым ліку 180 тыс. партызан) былі прызваны ў Чырвоную Армію і працягвалі плячом да пляча з іншымі народамі змагацца з фашыстамі і іх памагатымі на палях Еўропы.

Апынуўшыся ў канцэнтрацыйных лагерах, вязні з нашай рэспублікі наладжвалі кантакты з удзельнікамі антыфашысцкага руху на волі, прымалі ўдзел у стварэнні баявых цэнтраў, якія дзейнічалі ў Асвенціме, Дахаў, Бухенвальдзе, Заксенхаўзене і інш. У Маўтхаўзене пасля генерал-лейтэнанта Д.М. Карбышава, якога закатавалі гітлераўцы, падпольную арганізацыю ўзначаліў уражэнец Чавусаў Магілёўскай вобласці палкоўнік Л.Я. Маневіч. Пад яго кіраўніцтвам быў распрацаваны план паўстання і да падыходу саюзнікаў, паўстаўшыя захапілі лагер. У гэтым жа лагеры гітлераўцы расстралялі аднаго з актыўных удзельнікаў падпольнай арганізацыі, уражэнца вёскі Цяхніна Бялыніцкага раёна палкоўніка Д.Ф. Цумарава.

Найбольш моцным і арганізаваным быў рух савецкіх патрыётаў у Францыі. Там у кастрычніку 1943 г. быў створаны Цэнтральны камітэт былых савецкіх ваеннапалонных. Добра арганізаваныя атрады з савецкіх ваеннапалонных наносілі гітлераўцам адчувальныя страты. У руху Супраціўлення актыўна ўдзельнічалі і дачкі Беларусі. У Францыі яны арганізавалі асобны жаночы атрад «Радзіма», які праславіў сябе баявымі справамі. Камандзірам атрада была выбрана мінчанка Н.І. Лісавец, а пасля

яе хваробы Р.З. Сямёнава-Фрыдзон. Абодвым было прысвоена званне лейтэнанта французскай арміі.

На землях Чэхаславакіі дзейнічала брыгада імя Клімента Готвальда, якую ўзначальваў ураджэнец Лепельскага раёна В.А. Квіцінскі. Толькі ў верасні 1944 г. брыгада ажыццявіла 158 баявых аперацый. Савецкі ўрад прысвоіў яе камандзіру званне Героя Савецкага Саюза.

На беларускай зямлі змагаліся з гітлераўцамі славацкі партызанскі атрад Яна Налепкі, немцы Фрыц Шменкель і Карл Лінке, балгарка Лілія Карастаянава, іспанец Хуста Лопес. Так у гады вайны ўмацоўвалася адзінства народаў свету ў барацьбе супраць германскага фашызму.

Кантрольныя пытанні для самападрыхтоўкі студэнтаў:

1. У чым заключаецца сутнасць аперацыі «Аверлорд»?
4. У ходзе якіх наступальных аперацый ажыццяўлялася вызваленне Польшчы і Аўстрыі?
5. Дайце адзнаку Пражскай наступальнай аперацыі.
7. Дайце адзнаку Берлінскай наступальнай аперацыі. Дзе і калі адбылася сустрэча Чырвонай Арміі і саюзных войскаў?
8. У якіх умовах было праведзена падпісанне акта аб капітуляцыі Германіі?
9. Якія пытанні вырашаліся на Патсдамскай (Берлінскай) канферэнцыі?

Літаратура і крыніцы:

1. Падание Третьего рейха: Сборник. – М. : Яуза, Эксмо, 2005. – 480 с.
2. Хастингс, М. Операция «Оверлорд»: как был открыт второй фронт / М. Хастингс. Пер. с англ. Е. М. Федотова / Общ. ред. и предисл. О. А. Ржешевского. – М. : Прогресс, 1989. – 462 с.
3. История белорусской государственности. в 5 т. – Т. 4. Белорусская государственность накануне и в период Великой Отечественной войны и послевоенного восстановления (1939–1953 гг.) / А. А. Коваленя [и др.]. – Минск : Беларус. навука, 2019. – 567 с.
4. Советско-американские отношения во время Великой Отечественной войны, 1941–1945: документы и материалы / М-во иностр. дел ссср. в 2-х т. – Т. 2. 1944–1945. – М. : Политиздат, 1984. – 575 с.
5. Жуков, Г.К. Воспоминания и размышления. в 2 т. – Т. 2 / Г. К. Жуков. – М. : ОЛМА-ПРЕСС, 2002. – 457 с.
6. Твои сыновья, Беларусь: маршалы, генералы (адмиралы) — белорусы и уроженцы Беларуси в годы Великой Отечественной войны: биографический справочник / сост.: Б. Д. Долготович, А. А. Коваленя. – Минск : Беларус. навука, 2019. – 475 с.

2. ПРАКТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ

(ПЛАНЫ СЕМІНАРСКІХ ЗАНЯТКАЎ)

Тэма. Пачатак Другой сусветнай вайны і падзеі ў Беларусі

План:

1. Становішча ў заходніх рэгіёнах Савецкага Саюза.
2. СССР і краіны Балтыі. Савецка-фінляндская вайна. Удзел беларусаў у фінскай кампаніі.

Літаратура:

1. Оглашению подлежит: СССР – Германия. 1939--1941: Документы и материалы / Сост. Ю. Фельштинский. – М. : Моск. рабочий, 1991. – 367 с.
2. Тайны и уроки Зимней войны, 1939-1940 : по док. рассекреченных архивов / под общ. ред. В. А. Золотарева; ред.-сост. Н. Л. Волковский. – СПб. : Полигон, 2000. – 542 с.
3. Великая Отечественная война советского народа (в контексте Второй мировой войны): учеб, пособие для 9(11) кл. учреждений общ. сред. образования с рус. яз. обучения / А. А. Коваленя [и др.]; под ред. А. А. Ковалени. – Минск : БГУ, 2022. – 246 с.
4. История белорусской государственности. в 5 т. – Т. 4. Белорусская государственность накануне и в период Великой Отечественной войны и послевоенного восстановления (1939–1953 гг.) / А. А. Коваленя [и др.]. – Минск : Беларус. навука, 2019. – 567 с.
5. История Великой Отечественной войны: очерки совместной истории. Учебное пособие. Вып. 1: Начало Второй мировой войны / Под ред. А. А. Ковалени, Е. И. Пивовара. – Минск : Научный мир, 2020. – 144 с. – (Россия и Беларусь: страницы общей истории).
6. Беларусь напярэдадні і ў гады Вялікай Айчыннай вайны: вучэб. дапам. / А. А. Каваленя [і інш.]; – Мінск : Акад. МУС Рэсп. Беларусь, 2004. – 123 с.

Тэма. Пачатак Вялікай Айчыннай вайны

План:

1. Дапамога насельніцтва Чырвонай Арміі. Дзейнасць першых партызанскіх атрадаў, дыверсійных груп і падпольных арганізацый.
2. Дзейнасць СССР на міжнароднай арэне. Пачатак стварэння антыгітлераўскай кааліцыі.
3. Ваенныя дзеянні ў канцы 1941 г. Маскоўская бітва.
4. «Віцебскія вароты».

Літаратура:

1. История Великой Отечественной войны: очерки совместной истории. Учебное пособие. Вып. 1: Начало Второй мировой войны / Под ред. А. А. Ковалени, Е. И. Пивовара. – Минск : Научный мир, 2020. – 144 с. – (Россия и Беларусь: страницы общей истории).
2. История белорусской государственности. в 5 т. – Т. 4. Белорусская государственность накануне и в период Великой Отечественной войны и послевоенного восстановления (1939–1953 гг.) / А.А.Коваленя [и др.]. – Минск : Беларус. навука, 2019. – 567 с.
3. Беларусь у гады Другой сусветнай вайны і Вялікай Айчыннай вайны (верасень 1939 г. – верасень 1945 г.) // Гісторыя Беларусі. у 2 ч. – Ч. 2. – Мінск, 2003.
4. Беларусь у Вялікай Айчыннай вайне, 1941–1945: энцыклапедыя / Беларуская Савецкая Энцыклапедыя. – Мінск : Беларус. энцыкл., 1990. – 679 с.
5. Гісторыя Беларусі [Электронны рэсурс] : вучэб.-метаад. комплекс / склад.: М. М. Сакалоў [і інш.] // Репозиторий БГПУ. – Рэжым доступу: <http://elib.bspu.by/handle/doc/249>. – Дата доступу: 10.03.2023.
6. Беларусь. 1941–1945: Подвиг. Трагедия. Память: в 2 кн. / Национальная академия наук Беларуси, Институт истории. - Минск : Беларус. навука, 2010.

Тэма. Партызанская і падпольная барацьба на акупіраванай тэрыторыі

План:

1. Партыйнае, камсамольскае, антыфашысцкае падполле. Узаемадзеянне падпольшчыкаў і партызан у ходзе барацьбы з нямецка-фашысцкімі захопнікамі.
2. Антыфашысцкія патрыятычныя групы і арганізацыі ў заходніх абласцях рэспублікі. Супраціўленне ў гета і канцэнтрацыйных лагерах.
3. Дапамога савецкага тылу і мясцовага насельніцтва партызанам і падпольшчыкам.

Літаратура:

1. Республика-партизанка. К 75-летию Победы в Великой Отечественной войне. Изд. 2-е, испр. С. Л. Кандыбович [и др.] – М. : Студия «Этника», 2020. – 480 с.
2. История Великой Отечественной войны: очерки совместной истории. Учебное пособие. Вып. 1: Начало Второй мировой войны / Под ред. А. А. Ковалени, Е. И. Пивовара. – Минск : Научный мир, 2020. – 144 с.
3. Всенародное партизанское движение в Белоруссии в годы Великой Отечественной войны (июнь 1941 – июль 1944): Док. и материалы. В 3 т. – Минск, 1967 – 1982.

4. Партизанские формирования Белоруссии в годы Великой Отечественной войны (июнь 1941– июль 1944) / А. Л. Манаенков. – Минск : Беларусь, 1983. – 344 с.

5. Беларусь. 1941–1945: Подвиг. Трагедия. Память: в 2 кн. / Национальная академия наук Беларуси, Институт истории. - Минск : Беларус. навука, 2010.

Тэма. Заканчэнне Вялікай Айчыннай і Другой сусветнай войнаў

План:

1. Манчжурская аперацыя войскаў Чырвонай Арміі. Бамбардзіроўка ЗША Херасімы і Нагасакі.

2. Капітуляцыя Японіі. Заканчэнне Другой сусветнай вайны. Вынікі і ўрокі.

3. Беларусь – адна з краін-заснавальніц ААН. Уклад беларускага народа ў разгром нацысцкай Германіі. Людскія і матэрыяльныя страты Беларускай ССР.

4. Нюрнбергскі працэс.

5. Міжнароднае значэнне Перамогі.

Літаратура:

1. Страна в огне: В 3 т. Т. 3. Освобождение. 1944–1945 : в 2 кн. – Кн. 1. Очерки / Отв. ред. Литвин А. М., Мягков М. Ю.; ред.-сост. Суржик Д. В. – М. : «Абрис», 2017. – 717 с.

2. История Великой Отечественной войны: очерки совместной истории. Учебное пособие. Вып. 1: Начало Второй мировой войны / Под ред. А. А. Ковалени, Е. И. Пивовара. – Минск : Научный мир, 2020. – 144 с.

3. История белорусской государственности. в 5 т. – Т. 4. Белорусская государственность накануне и в период Великой Отечественной войны и послевоенного восстановления (1939–1953 гг.) / А. А. Коваленя [и др.]. – Минск : Беларус. навука, 2019. – 567 с.

4. Беларусь. 1941–1945: Подвиг. Трагедия. Память: в 2 кн. / Национальная академия наук Беларуси, Институт истории. – Минск : Беларус. навука, 2010.

Тэма. Ушанаванне памяці пра подзвіг беларускага народа ў гады Вялікай Айчыннай вайны

План:

1. Ушанаванне памяці загінуўшых у Беларусі. Урадженцы

Беларусі – Героі Савецкага Саюза і поўныя кавалеры ордэна Славы.

2. Гарады-героі. Мемарыяльныя комплексы.

3. Беларускі дзяржаўны музей гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, краязнаўчыя музеі.

4. Хроніка «Памяць».

Літэратура:

1. Вклад белорусского народа в Победу в Великой Отечественной войне / А. М. Литвин [и др.] ; редкол.: А. А. Коваленя (гл. ред.) [и др.]. – 3-е изд. – Минск : Беларус. навука, 2020. – 495 с.

2. Літвін, А. М. Савецкія святы і партызанскія парады на тэрыторыі Беларусі ў гады Вялікай Айчыннай вайны / Soviet holidays and partisan parades on the territory of Belarus during the Great Patriotic War / А. М. Літвін. – Мінск : Беларус. Энцыкл., 2020. – 152 с.

3. Твои сыновья, Беларусь: маршалы, генералы (адмиралы) – белорусы и уроженцы Беларуси в годы Великой Отечественной войны : биографический справочник / сост.: Б. Д. Долготович, А. А. Коваленя. – Минск : Беларус. навука, 2019. – 475 с.

4. История белорусской государственности. в 5 т. – Т. 4. Белорусская государственность накануне и в период Великой Отечественной войны и послевоенного восстановления (1939–1953 гг.) / А. А. Коваленя [и др.]. – Минск : Беларус. навука, 2019. – 567 с.

5. Народны летапіс Вялікай Айчыннай вайны: успомнім усіх! – Кн. 1 / Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т гісторыі; склад.: А. М. Літвін, А. А. Крыварот, К. Д. Ганчарэнка ; рэдкал.: А. А. Каваленя (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск, 2020.

6. Беларусь. 1941–1945: Подвиг. Трагедия. Память: в 2 кн. / Национальная академия наук Беларуси, Институт истории. – Минск : Беларус. навука, 2010.

7. Памятники Великой Отечественной войны в Беларуси, 1942–1991 гг.: документы и материалы / Департамент по архивам и делопроизводству Министерства юстиции Республики Беларусь, Национальный архив Республики Беларусь. – Минск : Нац. библ-ка Беларусі, 2015. – 285 с.

8. Памяць Беларусі: 1941 -1945: рэспубліканская кніга / рэдкалегія: Г. П. Пашкоў (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Беларус. Энцыкл., 2005. – 587 с.

3. РАЗДЕЛ КАНТРОЛЮ ВЕДАЎ

3.1. КРЫТЭРЫП АЦЭНЬВАННЯ АДУКАЦЫЙНЫХ ВЫНІКАЎ НАВУЧЭНЦАЎ

Дзесяцібальная шкала ў залежнасці ад велічыні бала і адзнакі ўключае наступныя крытэры:

10 дзесяць) балаў:

- сістэматызаваныя, глыбокія і поўныя веды па ўсіх раздзелах вучэбнай праграмы ўстанова вышэйшай адукацыі па вучэбнай дысцыпліне, а таксама па асноўных пытаннях, якія выходзяць за яе межы;
- дакладнае выкарыстанне навуковай тэрміналогіі (у тым ліку на замежнай мове), пісьменны, лагічна правільны выклад адказаў на пытанні;
- бездакорнае валоданне інструментарыем вучэбнай дысцыпліны, уменне яго эфектыўна выкарыстоўваць у пастаноўцы і вырашэнні навуковых і прафесійных задач;
- выяўленая здольнасць самастойна і творча вырашаць складаныя праблемы ў нестандартнай сітуацыі; полное и глубокое усвоение основной; и дополнительной литературы, по изучаемой учебной дисциплине;
- уменне свабодна арыентавацца ў тэорыях, канцэпцыях і накірунках па навучальнай дысцыпліне і даваць ім аналітычную ацэнку, выкарыстоўваць навуковыя дасягненні іншых дысцыплін;
- творчая самастойная праца на практычных, лабараторных занятках, актыўны творчы ўдзел у групавых абмеркаваннях, высокі ўзровень культуры выканання заданняў.

9 (дзесяць) баллаў:

- сістэматызаваныя, глыбокія і поўныя веды па ўсіх раздзелах вучэбнай праграмы ўстанова вышэйшай адукацыі па вучэбнай дысцыпліне;
- дакладнае выкарыстанне навуковай тэрміналогіі (у тым ліку на замежнай мове), пісьменны, лагічна правільны выклад адказу на пытанні;
- валоданне інструментарыем навучальнай дысцыпліны, уменне яго эфектыўна выкарыстоўваць у пастаноўцы і рашэнні навуковых і прафесійных задач;
- здольнасць самастойна і творча вырашаць складаныя праблемы ў нестандартнай сітуацыі ў рамках навучальнай праграмы ўстанова вышэйшай адукацыі па вучэбнай дысцыпліне; полное усвоение основной и дополнительной литературы, рекомендованной учебной программой учреждения высшего образования по учебной дисциплине;

- ўменне арыентавацца ў тэорыях, канцэпцыях і накірунках па вывучаемай вучэбнай дысцыпліне і даваць ім аналітычную ацэнку;
- сістэматычная, актыўная самастойная работа на практычных, лабараторных занятках, творчы ўдзел у групавых абмеркаваннях, высокі ўзровень культуры выканання заданняў.

8 (восем) балаў:

- сістэматызаваныя, глыбокія і поўныя веды па ўсіх раздзелах вучэбнай праграмы ўстанова вышэйшай адукацыі па вучэбнай дысцыпліне ў аб'ёме вучэбнай праграмы ўстанова вышэйшай адукацыі па вучэбнай дысцыпліне;
- выкарыстанне навуковай тэрміналогіі (у тым ліку на замежнай мове), пісьменны, лагічна правільны выклад адказу на пытанні, ўменне рабіць абгрунтаваныя высновы і абагульненні;
- валоданне інструментарыем вучэбнай дысцыпліны (метадамі комплекснага аналізу, тэхнікай інфармацыйных тэхналогій), ўменне яго выкарыстоўваць у пастаноўцы і вырашэнні навуковых і прафесійных задач;
- здольнасць самастойна вырашаць складаныя праблемы ў рамках вучэбнай праграмы ўстанова вышэйшай адукацыі па вучэбнай дысцыпліне;
- засваенне асноўнай і дадатковай літаратуры, рэкамендаванай вучэбнай праграмай ўстанова вышэйшай адукацыі па вучэбнай дысцыпліне;
- ўменне арыентавацца ў тэорыях, канцэпцыях і накірунках па навучальнай дысцыпліне і даваць ім аналітычную ацэнку;
- актыўная самастойная работа на практычных, лабараторных занятках, сістэматычны ўдзел у групавых абмеркаваннях, высокі ўзровень культуры выканання заданняў.

7 (сем) балаў:

- сістэматызаваныя, глыбокія і поўныя веды па ўсіх раздзелах вучэбнай праграмы ўстанова вышэйшай адукацыі па вучэбнай дысцыпліне;
- выкарыстанне навуковай тэрміналогіі (у тым ліку на замежнай мове), пісьменны, лагічна правільны выклад адказу на пытанні, ўменне рабіць абгрунтаваныя высновы і абагульненні;
- валоданне інструментарыем навучальнай дысцыпліны, ўменне яго выкарыстоўваць у пастаноўцы і вырашэнні навуковых і прафесійных задач;
- свабоднае валоданне тыповымі рашэннямі ў рамках вучэбнай праграмы ўстанова вышэйшай адукацыі па вучэбнай дысцыпліне;
- засваенне асноўнай і дадатковай літаратуры, рэкамендаванай вучэбнай праграмай ўстанова вышэйшай адукацыі па вучэбнай дысцыпліне;

- уменне арыентавацца ў асноўных тэорыях, канцэпцыях і накірунках па навучальнай дысцыпліне і даваць ім аналітычную ацэнку;
- самастойная работа на практычных, лабараторных занятках, удзел у групавых абмеркаваннях, высокі ўзровень культуры выканання заданняў.

6 (шэсць) балаў:

- дастаткова поўныя і сістэматызаваныя веды ў аб'ёме вучэбнай праграмы ўстанова вышэйшай адукацыі па вучэбнай дысцыпліне;
- выкарыстанне неабходнай навуковай тэрміналогіі, пісьменны, лагічна правільны выклад адказу на пытанні, уменне рабіць, абагульненні і абгрунтаваныя высновы;
- валоданне інструментарыем вучэбнай дысцыпліны, уменне яго выкарыстоўваць у рашэнні навучальных і прафесійных задач;
- здольнасць самастойна прымяняць тыпавыя рашэнні ў рамках вучэбнай праграмы ўстанова вышэйшай адукацыі па вучэбнай дысцыпліне;
 - засваенне асноўнай літаратуры, рэкамендаванай вучэбнай праграмай ўстанова вышэйшай адукацыі па вучэбнай дысцыпліне;
- уменне арыентавацца ў базавых тэорыях, канцэпцыях і накірунках па вывучаемай дысцыпліне і даваць ім параўнальную ацэнку;
 - актыўная самастойная работа на практычных, лабараторных занятках, перыядычны ўдзел у групавых абмеркаваннях, высокі ўзровень культуры выканання заданняў.

5 (пяць) балаў:

- дастатковыя веды ў аб'ёме вучэбнай праграмы ўстанова вышэйшай адукацыі па вучэбнай дысцыпліне;
- выкарыстанне навуковай тэрміналогіі, пісьменны, лагічна правільны выклад адказу на пытанні, уменне рабіць высновы;
- валоданне інструментарыем вучэбнай дысцыпліны, уменне яго выкарыстоўваць у рашэнні навучальных і прафесійных задач;
- здольнасць самастойна прымяняць тыпавыя рашэнні ў рамках вучэбнай праграмы ўстанова вышэйшай адукацыі па вучэбнай дысцыпліне;
 - засваенне асноўнай літаратуры, рэкамендаванай вучэбнай праграмай ўстанова вышэйшай адукацыі па вучэбнай дысцыпліне;
- уменне арыентавацца ў базавых тэорыях, канцэпцыях і накірунках па навучальнай дысцыпліне і даваць ім параўнальную ацэнку;
 - самастойная работа на практычных, лабараторных занятках, фрагментарны ўдзел у групавых абмеркаваннях, дастатковы ўзровень культуры выканання заданняў.

4 (чатыры) бала:

- дастатковы аб'ём ведаў у рамках адукацыйнага стандарта вышэйшай адукацыі;
- засваенне асноўнай літаратуры, рэкамендаванай вучэбнай праграмай ўстанова вышэйшай адукацыі па вучэбнай дысцыпліне;

- выкарыстанне навуковай тэрміналогіі, лагічны выклад адказаў на пытанні, уменне рабіць высновы без істотных памылак;
- валоданне інструментарыем навучальнай дысцыпліны, уменне яго выкарыстоўваць у рашэнні стандартных (тыповых) задач;
- уменне пад кіраўніцтвам выкладчыка вырашаць стандартныя (тыповыя) задачы;
- уменне арыентавацца ў асноўных тэорыях, канцэпцыях і накірунках па навучальнай дысцыпліне і даваць ім ацэнку;
- праца пад кіраўніцтвам выкладчыка на практычных, лабараторных занятках, дапушчальны ўзровень культуры выканання заданняў.

3 (тры) балла:

- недастаткова поўны аб'ём ведаў у межах адукацыйнага стандарта вышэйшай адукацыі;
- веданне часткі асноўнай літаратуры, рэкамендаванай вучэбнай праграмай установы вышэйшай адукацыі па вучэбнай дысцыпліне;
- выкарыстанне навуковай тэрміналогіі, выкладанне адказу на пытанні з істотнымі, лагічнымі памылкамі;
- слабое валоданне інструментаром вучэбнай дысцыпліны, некампетэнтнасць у рашэнні стандартных (тыповых) задач;
- няўменне арыентавацца ў асноўных тэорыях, канцэпцыях і накірунках вывучаемай вучэбнай дысцыпліны;
- пасіўнасць на практычных і лабараторных занятках, нізкі ўзровень культуры выканання заданняў.

2 (два) балла:

- фрагментарныя веды ў межах адукацыйнага стандарта вышэйшай адукацыі;
- веданне асобных літаратурных крыніц, рэкамендаваных вучэбнай праграмай установы вышэйшай адукацыі па вучэбнай дысцыпліне;
- няўменне выкарыстоўваць навуковую тэрміналогію навучальнай дысцыпліны, наяўнасць у адказе грубых, лагічных памылак;
- пасіўнасць на практычных і лабараторных занятках, нізкі ўзровень культуры выканання заданняў.

1 (адзін) бал:

- адсутнасць ведаў і (кампетэнцый) у рамках адукацыйнага стандарту вышэйшай адукацыі, адмова ад адказу, няяўка на атэстацыю без уважлівай прычыны.

3.2. Тэставыя заданні

1. Палітычны рух, а таксама яго ідэалагічныя гледжанні, асноўнымі прыкметамі якога з'яўляюцца культ асобы, правадыр, крайні нацыяналізм і шавінізм, - гэта:

- а) сацыялізм
- б) імперыялізм
- в) камунізм
- г) фашызм

2. Вызначыце правільную паслядоўнасць падзей:

- а) прыход да ўлады Гітлера ў Германіі;
- б) падпісанне Версальскай дамовы;
- в) савецка-фінляндская вайна;
- г) грамадзянская вайна ў Іспаніі;
- д) Мюнхенскае пагадненне.

3. Вызначце, у склад якіх адміністрацыйна-тэрытарыяльных адзінак была ўключана акупаваная нямецкімі захопнікамі тэрыторыя Беларусі?

- а) Рэйхскамісарыят «Расія»
- б) Рэхскамісарыят «Украіна»
- в) Рэйхскамісарыят «Остланд»
- г) Тылавы раён групы войскаў «Цэнтр»
- д) Рэйхскамісарыят «Эстонія»

4. Супастаўце элементы двух мностваў:

- I. а) зацвярджэнне плана «Барбароса»;
- б) пачатак Вялікай Айчыннай вайны;
 - в) утварэнне Дзяржаўнага Камітэта Абароны;
 - г) пачатак Другой сусветнай вайны;
 - д) ЗША і Вялікабрытанія аб'яўляюць вайну Японіі.

II. а) 1 верасня 1939 г.;

- б) 18 снежня 1940 г.;
- в) 30 чэрвеня 1941 г.;
- г) 22 чэрвеня 1941 г.;
- д) 23 чэрвеня 1941 г.

5. Суаднясіце элементы двух мностваў:

- I. а) бліцкрыг;
- б) «кактэйль Молатава»;
 - в) загараджальныя атрады;
 - г) "прэвентыўная вайна";
 - д) "кацёл".

- II. а) велізарная колькасць рэгулярных войскаў, якія патрапілі ў акружэнне;
б) хуткая, маланкавая вайна, падчас якой дасягаецца поўная перамога над супернікамі;
в) вайна, якую крыху раней пачынае краіна-ахвяра супраць агрэсара;
г) бутэлькі з гаручай сумессю, эфектыўны сродак барацьбы з нямецкімі танкамі ў блізкім баі;
д) ваенныя атрады, якія размяшчаліся за рэгулярнымі часткамі з мэтай не дапусціць іх адступленне або дэзерцірства.

6. Вызначыце правільную паслядоўнасць падзей:

- а) Нюрнбергскі працэс;
б) ядзернае бамбаванне Хірасімы і Нагасакі;
в) падпісанне Германіяй акта аб безумоўнай капітуляцыі;
г) падпісанне акта аб капітуляцыі Японіі;
д) адкрыццё саюзнікамі “Другога фронту”.

3.3. Пытанні да дыферэнцыраванага заліку па вучэбнай дысцыпліне “Вялікая Айчынная вайна савецкага народа (у кантэкстэ Другой сусветнай вайны)”

1. Міжнароднае становішча напярэдадні Другой сусветнай вайны
2. Пачатак Другой сусветнай вайны. Прычыны і характар вайны.
3. Уступленне войскаў Чырвонай Арміі ў Заходнюю Беларусь і Заходнюю Украіну. Уз’яднанне Беларусі. Пераўтварэнні ў заходніх абласцях БССР.
4. Становішча ў заходніх рэгіёнах Савецкага Саюза. СССР і краіны Балтыі. Савецка-фінляндская вайна. Удзел беларусаў у фінскай кампаніі.
5. Акупацыя Германіяй краін Еўропы. Пачатак Руху Супраціўлення
6. Дзейнасць СССР на міжнароднай арэне.
7. Падрыхтоўка Германіі да вайны з СССР. План “Барбароса”.
8. СССР напярэдадні Вялікай Айчыннай вайны.
9. Пачатак Вялікай Айчыннай вайны. Абарончыя баі. Прычыны няўдач Чырвонай Арміі летам-восенню 1941 г.
10. Дзейнасць савецкіх і партыйных органаў па мабілізацыі сіл і сродкаў для барацьбы з агрэсарам. Першыя партызанскія атрады, дыверсійныя групы і падпольныя арганізацыі.
11. Дзейнасць СССР на міжнароднай арэне. Пачатак стварэння антыгітлераўскай кааліцыі.
12. Ваенныя дзеянні ў канцы 1941 г. Маскоўская бітва.
13. Акупацыйны рэжым. Генеральны план “Ост”. Палітыка генацыду. Знішчэнне насельніцтва і ваеннапалонных.
14. Калабарацыянiзм. Германская прапаганда і агітацыя: формы і метады.
15. Школа, тэатр, друк, радыё, царква на акупіраванай тэрыторыі.
16. Эканамічная палітыка акупацыйных улад. Рабаванне матэрыяльных рэсурсаў і культурных каштоўнасцей.
17. Паўсядзённае жыццё насельніцтва ва ўмовах германскай акупацыі.
18. Партызанская і падпольная барацьба на акупіраванай тэрыторыі. Стварэнне Цэнтральнага і Беларускага штабоў партызанскага руху.
19. Антыфашысцкія патрыятычныя групы і арганізацыі ў заходніх абласцях рэспублікі. Супраціўленне ў гета і канцэнтрацыйных лагерах.
20. Падзеі на франтах вайны. Крах наступальнай стратэгіі германскага вермахта.
21. Умацаванне антыгітлераўскай кааліцыі. Тэгеранская канферэнцыя. Пытанне аб адкрыцці Другога фронту.
22. Вызваленне Беларусі ад германскіх захопнікаў. Беларуская наступальная аперацыя “Баграціён”.
23. Баявая дзейнасць партызан і падпольшчыкаў. “Рэйкавая вайна”.
24. Мерапрыемствы па аднаўленні народнай гаспадаркі рэспублікі.

25. Савецкі тыл у гады вайны. Перавод эканомікі на ваенныя рэйкі развіцця. Дзейнасць Камітэта Абароны. Працоўны подзвіг савецкага народа.

26. Дзейнасць беларускіх устаноў і арганізацый у тыле. Ураджэнцы Беларусі – героі тылу.

27. Адкрыццё Другога фронту. Вызваленчы паход Чырвонай Арміі ў Еўропу.

28. Разгром германскай арміі. Заканчэнне вайны ў Еўропе. Капітуляцыя Германіі. Патсдамская канферэнцыя.

29. Воіны-беларусы на франтах Вялікай Айчыннай вайны. Беларусы ў складзе саюзных армій і Еўрапейскага Руху Супраціўлення.

30. Манчжурская аперацыя войскаў Чырвонай Арміі. Бамбардзіроўка ЗША Херасімы і Нагасакі.

31. Капітуляцыя Японіі. Заканчэнне Другой сусветнай вайны. Вынікі і ўрокі.

32. Беларусь – адна з краін-заснавальніц ААН. Уклад беларускага народа ў разгром нацысцкай Германіі. Людскія і матэрыяльныя страты Беларускай ССР.

33. Міжнароднае значэнне Перамогі. Нюрнбергскі працэс.

34. Ушанаванне памяці пра подзвіг беларускага народа ў гады Вялікай Айчыннай вайны.

4. ДАПАМОЖНЫ РАЗДЗЕЛ

Праграма па вучэбнай дысцыпліне “Вялікая Айчынная вайна савецкага народа (у кантэксце другой сусветнай вайны)”

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Вучэбная праграма па вучэбнай дысцыпліне “Вялікая Айчынная вайна савецкага народа (у кантэксце Другой сусветнай вайны)” прызначана для рэалізацыі вышэйшай адукацыі ў межах модуля сацыяльна-гуманітарных дысцыплін для студэнтаў усіх спецыяльнасцей вышэйшай адукацыі (за выключэннем профільных спецыяльнасцей).

Вывучэнне гісторыі Другой сусветнай і Вялікай Айчыннай войнаў у вышэйшых навучальных установах Рэспублікі Беларусь з’яўляецца адной з задач гуманітарнай падрыхтоўкі студэнцкай моладзі. Вызначальным у працэсе выхавання і арганізацыі вучэбна-пазнавальнай дзейнасці студэнтаў становіцца фарміраванне сістэмы каштоўнасцей, якія падзяляюцца ўсімі прадстаўнікамі нашага грамадства, у тым ліку моладдзю. Найважнейшай сярод гэтых каштоўнасцей бачыцца патрыятызм як любоў да Радзімы і гатоўнасць да абароны незалежнасці і суверэнітэту сваёй дзяржавы.

Мэтай вывучэння вучэбнай дысцыпліны з’яўляецца фарміраванне грамадска-палітычнага светапогляду студэнтаў, які будзе садзейнічаць іх самавызначэнню ў працэсе паглыбленага асэнсавання подзвігу савецкага народа і геапалітычных урокаў Вялікай Айчыннай і Другой сусветнай войнаў, захаванню і ўмацаванню гістарычнай памяці аб ролі Савецкага Саюза і краін антыгітлераўскай кааліцыі ў Перамозе над германскім нацызмам, трансляцыі гістарычнай праўды і норм паводзін, каштоўнасцей і традыцый, выпрацаваных беларускім народам у перыяд пераадолення трагічных ваенных падзей.

Для рэалізацыі пастаўленай мэты неабходна вырашыць наступныя **задачы:**

– фарміраванне ў студэнтаў грамадзянскіх і патрыятычных якасцей асобы;

– выхаванне ў студэнцкай моладзі пачуцця адказнасці за будучыню сваёй дзяржавы і сусветнага супольніцтва;

– фарміраванне ў студэнтаў ведаў аб гераічных і трагічных уроках Другой сусветнай і Вялікай Айчыннай войнаў, паўсядзённым жыццём насельніцтва на акупаванай тэрыторыі і ў савецкім тыле, укладзе прадстаўнікоў шматнацыянальнага народа Беларусі ў разгром германскіх захопнікаў, уплыве ваенных падзей на лёсы народаў Савецкага Саюза і Еўропы;

– фарміраванне навуковага катэгорыяльнага і панятычнага апарата па вучэбнай дысцыпліне.

Навукова-тэарэтычны змест праграмы па вучэбнай дысцыпліне “Вялікая Айчынная вайна савецкага народа (у кантэксце Другой сусветнай вайны)” складзены ў адпаведнасці з арыгінальнай навуковай канцэпцыяй гісторыі Вялікай Айчыннай вайны з улікам найноўшых дасягненняў айчыннай і замежнай гістарыяграфіі на аснове архіўных дакументаў і матэрыялаў. Айчынная гісторыя падаецца ў праграме ў кантэксце сусветных падзей з выкарыстаннем метадалагічных падыходаў, звязаных з асвятленнем вайны як агульначалавечай з’явы. Інавацыйнай адметнасцю праграмы з’яўляецца прадстаўленне зместу вучэбнага матэрыялу ў кантэксце канструявання ўласна беларускага вобраза гістарычнага мінулага. Такі вобраз звязаны з фарміраваннем гістарычнай памяці сучаснага беларускага грамадства ў межах ажыццяўлення дзяржаўнай гістарычнай палітыкі Рэспублікі Беларусь, накіраванай на замацаванне беларускай нацыянальнай канцэпцыі гістарычнага мінулага і беларускай мадэлі памяці ва ўмовах спроб фальсіфікацыі прычын і вынікаў Другой сусветнай і Вялікай Айчыннай войнаў.

У выніку вывучэння дысцыпліны студэнт павінен:

ведаць:

– асноўныя перыяды Другой сусветнай і Вялікай Айчыннай войнаў і іх змест;

– сутнасць акупацыйнай палітыкі германскіх улад;

– месца і ролю Беларусі ў геапалітычных працэсах у міжваенны перыяд і ў гады Другой сусветнай і Вялікай Айчыннай войнаў;

– уклад беларускага народа ў Перамогу над нацызмам і яе гістарычнае значэнне;

– прыклады гераізму, мужнасці, самаахвярнасці абаронцаў Радзімы – воінаў Чырвонай Арміі, партызан, падпольшчыкаў, удзельнікаў руху Супраціўлення і вайсковых фарміраванняў саюзнікаў па антыгітлераўскай кааліцыі;

– розныя пункты гледжання на праблемныя пытанні ў асвятленні падзей і вынікі Другой сусветнай і Вялікай Айчыннай войнаў;

умець:

– характарызаваць становішча беларускага народа і яго ролю ў барацьбе супраць германскіх захопнікаў у розныя перыяды Вялікай Айчыннай вайны;

– раскрываць чалавеканенавісніцкі характар германскай акупацыйнай палітыкі;

– характарызаваць эвалюцыю геапалітычнага становішча беларускай дзяржавы ў гады Другой сусветнай і Вялікай Айчыннай войнаў;

– вызначаць крыніцы і ацэньваць значэнне Перамогі савецкага народа;

– ушаноўваць памяць пра подзвіг беларускага народа ў гады Вялікай Айчыннай вайны;

– супрацьстаяць фальсіфікацыям ў асвятленні падзей і вынікаў Другой сусветнай і Вялікай Айчыннай войнаў, прыводзіць аргументы і выказваць асабісты пункт гледжання;

– свабодна апераваць фактамі гістарычнай рэчаіснасці, гістарычных крыніц і навукова-гістарычнымі фактамі;

– паспяхова выкарыстоўваць атрыманыя веды ў працэсе выкладання гісторыі ў установах адукацыі;

валодаць:

– навукова-тэарэтычнымі ведамі, неабходнымі для сацыялізацыі асобы студэнта (вырашэння сацыяльна-асабістых задач);

– практыка-арыентаванымі ўменнямі, звязанымі з канкрэтнай спецыяльнасцю, па якой арганізуецца навучанне студэнтаў ва ўстанове вышэйшай адукацыі.

У працэсе сацыяльна-гуманітарнай падрыхтоўкі студэнт установы вышэйшай адукацыі павінен развіць наступныя ўніверсальныя кампетэнцыі:

УК - 4 працаваць у камандзе, талерантна ўспрымаць сацыяльныя, этнічныя, канфесійныя, культурныя і іншыя адрозненні;

УК – 10 валодаць здольнасцю фармуляваць уласныя светапоглядныя прынцыпы на аснове подзвігу беларускага народа і гістарычных урокаў Вялікай Айчыннай вайны, захоўваць і прымнажаць гістарычную памяць пра ролю Савецкага Саюза і яго народаў у перамозе над германскім нацызмам, трансляваць новым пакаленням гістарычную праўду і нормы паводзін, каштоўнасці і традыцыі, выпрацаваныя беларускім народам у перыяд пераадолення трагічных падзей Вялікай Айчыннай вайны.

На вывучэнне вучэбнай дысцыпліны “Вялікая Айчынная вайна савецкага народа (у кантэксце Другой сусветнай вайны)” вучэбным планам адведзена ўсяго 72 гадзін (2 зал. адз.), з іх аўдыторных 36 гадзін: 24 гадзіны – лекцыйных заняткаў, 12 гадзін – семінарскіх заняткаў (кіруемая самастойная работа студэнта – 4 гадзіны: у тым ліку 2 гадзіны – лекцыйных і 2 гадзіны – семінарскіх заняткаў). На самастойную работу – 36 гадзін, дыферэнцыраваны залік у 2, 3, 4 семестрах (у адпаведнасці з вучэбнымі планамі).

На завочнай форме атрымання адукацыі вучэбным планам адведзена ўсяго 72 гадзін (2 зал. адз.), з іх: аўдыторных – 8 гадзін (6 гадзін – лекцыйных, 2 гадзіны – семінарскіх заняткаў), дыферэнцыраваны залік у 2, 3, 4 семестрах (у адпаведнасці з вучэбнымі планамі).

На завочнай форме атрымання адукацыі (з скарачаным тэрмінам навучання) вучэбным планам адведзена ўсяго 72 гадзін (2 зал. адз.), з іх: аўдыторных – 6 гадзін (4 гадзіны – лекцыйных, 2 гадзіны – семінарскіх заняткаў), дыферэнцыраваны залік на 1, 2 курсах (у адпаведнасці з вучэбнымі планамі).

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА МАТЭРЫЯЛУ

Тэма. Уводзіны ў вучэбную дысцыпліну “Вялікая Айчынная вайна савецкага народа (у кантэксце Другой сусветнай вайны)”

Прадмет, мэты і задачы дысцыпліны, яе структура і змест.

Актуальнасць вывучэння гісторыі Другой сусветнай і Вялікай Айчыннай войнаў. Навуковыя плыні і гістарычныя школы. Перыядызацыя Другой сусветнай і Вялікай Айчыннай войнаў. Гістарыяграфія і крыніцы.

Перамога над германскім нацызмам у Другой сусветнай вайне. Гістарычная памяць аб Перамозе савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне.

Раздзел I. Савецкі Саюз і краіны свету напярэдадні і ў пачатку Другой сусветнай вайны

Тэма 1.1 Міжнароднае становішча напярэдадні Другой сусветнай вайны

Міжнародная дзейнасць Германіі ў 1930-я гг. Ачагі ваеннай напружанасці (Далёкі Ўсход, Еўропа, Афрыка). Фарміраванне фашысцкага блока. Антыкамінтэрнаўскі пакт. СССР і Ліга Нацый. Грамадзянская вайна ў Іспаніі.

Мюнхенскае пагадненне. Падзел Чэхаславакіі. Спроба стварэння сістэмы калектыўнай бяспекі ў Еўропе. Савецка-французка-англійскія перамовы. Савецка-германскія дагаворы і сакрэтныя пратаколы 1939 г.

Тэма 1.2 Пачатак Другой сусветнай вайны і падзеі ў Беларусі

Пачатак Другой сусветнай вайны. Напад Германіі на Польшчу. Абвешчэнне Германіі вайны Францыяй і Вялікабрытаніяй. Прычыны і характар вайны.

Уступленне войскаў Чырвонай Арміі ў Заходнюю Беларусь і Заходнюю Ўкраіну. Уз’яднанне Беларусі. Сацыяльна-эканамічныя і палітычныя пераўтварэнні ў заходніх абласцях БССР.

Становішча ў заходніх рэгіёнах Савецкага Саюза. СССР і краіны Балтыі. Савецка-фінляндская вайна. Удзел беларусаў у фінскай кампаніі.

Тэма 1.3 Акупацыя Германіяй краін Еўропы

“Дзіўная вайна”. Акупацыя Германіяй Даніі, Нарвегіі, Бельгіі, Галандыі і Люксембурга. Наступленне германскіх войскаў у Францыі. Капітуляцыя Францыі. Берлінскі пакт. Агрэсія Германіі на Балканах. Дзейнасць СССР на міжнароднай арэне. Пакт аб нейтралітэце паміж СССР і Японіяй.

Пачатак Руху Супраціўлення. Падрыхтоўка Германіі да вайны з СССР. Прыняцце плана “Барбароса”.

Тэма 1.4 СССР напярэдадні Вялікай Айчыннай вайны

СССР у перадваенныя гады. Мерапрыемствы па ўмацаванні абароназдольнасці краіны. Ваенна-патрыятычная і ваенна-абарончая работа сярод насельніцтва.

Узброеныя сілы Савецкага Саюза. Заходняя Асобая ваенная акруга.

Раздзел II Барацьба савецкага народа супраць германскай агрэсіі

Тэма 2.1 Пачатак Вялікай Айчыннай вайны

Мэты Германіі ў вайне супраць Савецкага Саюза. План “маланкавай вайны”. Напад Германіі на СССР. Прыгранічныя баі ў Беларусі. Абарона Брэсцкай крэпасці.

Дзейнасць савецкіх і партыйных органаў па мабілізацыі сіл і сродкаў для барацьбы з агрэсарам. Дзяржаўны камітэт Абароны (ДКА). Перавод прамысловасці на ваенныя рэйкі. Эвакуацыя насельніцтва, матэрыяльных рэсурсаў і іншых каштоўнасцей у тыл СССР.

Знішчальныя атрады і народнае апалчэнне. Баявыя дзеянні на савецка-германскім фронце. Абарончыя баі пад Мінскам, Бабруйскам, Оршай, Віцебскам, Магілёвам, Гомелем. Магілёўская бітва. Гераізм савецкіх воінаў. Дапамога насельніцтва Чырвонай Арміі. Дзейнасць першых партызанскіх атрадаў, дыверсійных груп і падпольных арганізацый. (М.П. Шмыроў, В.З. Корж, І.З. Ізох, І.А. Ярош, М.І. Жукоўскі і інш.). Першыя партызаны – Героі Савецкага Саюза (Ц.П. Бумажкоў, Ф.І. Паўлоўскі).

Прычыны няўдач Чырвонай Арміі летам–восенню 1941 г.

Дзейнасць СССР на міжнароднай арэне. Ваенна-эканамічнае супрацоўніцтва паміж Савецкім Саюзам, Вялікабрытаніяй і ЗША. Пачатак стварэння антыгітлераўскай кааліцыі. Ваенныя дзеянні ў канцы 1941 г. Уступленне ў вайну ЗША і Японіі. Маскоўская бітва. “Віцебскія вароты”.

Тэма 2.2 Акупацыйны рэжым

Генеральны план “Ост”. Ваенна-эканамічныя мэты захопнікаў. Ваенна-паліцэйскія органы вынішчэння. Тэрытарыяльны падзел акупіраваных заходніх рэгіёнаў СССР. Рэйхскамісарыяты “Остланд” і “Украіна”.

Адміністрацыйна-тэрытарыяльны падзел беларускай акупіраванай тэрыторыі: Генеральная акруга Беларусь, Генеральная акруга Жытомір, Генеральная акруга Валынь – Падолія, Генеральная акруга Беласток, Генеральная акруга Літва, вобласць армейскага тылу групы армій “Цэнтр”.

Акупацыйны апарат кіравання. Склад і структура. Генеральны камісарыят Беларусі, абласныя і мясцовыя камісарыяты, раённыя і валасныя ўправы. Дапаможныя акупацыйныя органы кіравання.

Палітыка генацыду. Знішчэнне насельніцтва і ваеннапалонных. Злачынная дзейнасць СС, службы бяспекі (СД) германскай палітыкі. Айнзацгрупы і зондэркаманды. Карныя экспедыцыі. Канцэнтрацыйныя лагеры, турмы. Гета. Вываз насельніцтва на прымусовую працу ў Германію.

“Остарбайтары”. Удзел замежных, мясцовых і іншых ваенна-паліцэйскіх фарміраванняў у генацыдзе мясцовага насельніцтва, ваеннапалонных і яўрэяў. Ваенна-эканамічныя фарміраванні.

Калабарацыянізм. Германская прапаганда і агітацыя: формы і метады. Школа, тэатр, друк, радыё, царква на акупіраванай тэрыторыі. Нацысцкая палітыка міжнацыянальных адносін. Эканамічная палітыка акупацыйных улад. Рабаванне матэрыяльных рэсурсаў і культурных каштоўнасцей. Паўсядзённае жыццё насельніцтва ва ўмовах германскай акупацыі.

Тэма 2.3 Партызанская і падпольная барацьба на акупіраванай тэрыторыі

Узнікненне, станаўленне і развіццё партызанскага руху. Падпольная барацьба. Дзейнасць партыйных і камсамольскіх органаў і арганізацый ва ўмовах акупацыі.

Стварэнне Цэнтральнага і Беларускага штабоў партызанскага руху. Партызанскія атрады і брыгады. Арганізацыйная структура патрыятычнага супраціўлення.

Баявая дзейнасць партызан. Дыверсіі на чыгунцы і шашэйных дарогах. “Рэйкавая вайна” і яе мэты. Разгром варожых гарнізонаў. Партызанскія рэйды. Партызанская разведка. Барацьба супраць карных экспедыцый. Узаемадзеянне беларускіх, рускіх, украінскіх, літоўскіх і латышскіх партызан. Роля партызанскага руху ў барацьбе супраць германскіх захопнікаў.

Узаемаадносіны партызан і насельніцтва. Выратаванне насельніцтва ад знішчэння і прымусовага ўгону ў Германію. Партызанскія зоны. Арганізацыйнае ўмацаванне партызанскіх фарміраванняў і падпольных арганізацый. Узмацненне антыфашысцкага супраціўлення на акупіраванай тэрыторыі Беларусі. Усенародны характар барацьбы супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Пашырэнне партызанскіх зон. Партызанскія рэзервы. Быт партызан. Прапаганда і агітацыя сярод насельніцтва. Культурна-асветніцкая дзейнасць партызан.

Партыйнае, камсамольскае, антыфашысцкае падполле. Арганізацыйная структура і склад. Формы і метады барацьбы патрыётаў. Камсамольска-маладзёжнае падполле. Дзейнасць падпольшчыкаў Мінска, Магілёва, Гомеля, Брэста, Гродна і іншых гарадоў Беларусі. Дыверсіі на чыгуначных вузлах Оршы, Асіповіч, Калінкавіч, Полацка і інш. Складанасці падпольнай і дыверсійнай барацьбы. Узаемадзеянне падпольшчыкаў і партызан у ходзе барацьбы з нямецка-фашысцкімі захопнікамі.

Антыфашысцкія патрыятычныя групы і арганізацыі ў заходніх абласцях рэспублікі. Армія Краёва і яе формы барацьбы. Супраціўленне ў гета і канцэнтрацыйных лагерах.

Дапамога савецкага тылу і мясцовага насельніцтва партызанам і падпольшчыкам.

Раздзел III Разгром фашысцкага блока. Завяршэнне Вялікай Айчыннай і Другой сусветнай войнаў

Тэма 3.1 Падзеі на франтах вайны. Крах наступальнай стратэгіі германскага вермахта

Пашырэнне маштабаў Другой сусветнай вайны. Перамогі саюзных войск у Афрыцы, Міжземнамор'і і на Ціхім акіяне.

Сталінградская і Курская бітвы. Карэнны пералом у вайне. Пачатак распаду фашысцкага блока. Умацаванне антыгітлераўскай кааліцыі. Тэгеранская канферэнцыя. Пытанне аб адкрыцці Другога фронту.

Тэма 3.2 Вызваленне Беларусі ад германскіх захопнікаў

Пачатак вызвалення Беларусі. Першы вызвалены раённы цэнтр – Камарын. Вызваленне Гомеля, Рэчыцы. Узаемадзеянне партызан, насельніцтва і войскаў Чырвонай Арміі. Першыя аднаўленчыя мерапрыемствы.

Становішча на савецка-германскім фронце. Беларуская наступальная аперацыя “Баграціён”. Баявая дзейнасць партызан і падпольшчыкаў. “Рэйкавая вайна”.

Акружэнне і разгром германскіх армейскіх групавак пад Віцебскам, Бабруйскам, Мінскам і інш. Вызваленне Мінска. Партызанскі парад. Прыклады гераізму войнаў Чырвонай Арміі, партызан і падпольшчыкаў. Выгнанне германскіх захопнікаў з тэрыторыі Беларусі. Вызваленне Брэста. Значэнне разгрому германскіх войскаў у Беларусі. Мерапрыемствы па аднаўленні народнай гаспадаркі рэспублікі.

Тэма 3.3 Савецкі тыл у гады вайны

Перавод эканомікі на ваенныя рэйкі развіцця. Дзейнасць Камітэта Абароны. Ваенна-прамысловае будаўніцтва на Ўрале, Сібіры, Сярэдняй Азіі. Усход – асноўная ваенна-прамысловая база СССР. Працоўны подзвіг савецкага народа. “Усё для фронту! Усё для Перамогі!”.

Сацыяльна-эканамічнае, культурнае і духоўнае жыццё савецкага народа. Палітычная агітацыя і прапаганда.

Дзейнасць беларускіх устаноў і арганізацый у тыле (Акадэмія навук БССР, ВНУ, дзіцячыя дамы і г. д.). Ураджэнцы Беларусі – героі тылу.

Тэма 3.4 Заканчэнне Вялікай Айчыннай і Другой сусветнай войнаў

Адкрыццё Другога фронту. Вызваленчы паход Чырвонай Арміі ў Еўропу. Падзеі ў Польшчы, Балгарыі, Чэхаславакіі, Румыніі, Венгрыі, Аўстрыі. Крымская канферэнцыя. Берлінская аперацыя. Сустрэча на Эльбе. Разгром германскай арміі. Заканчэнне вайны ў Еўропе. Капітуляцыя Германіі, Перамога! Патсдамская канферэнцыя.

Воіны-беларусы на франтах Вялікай Айчыннай вайны. Беларусы ў складзе саюзных армій і Еўрапейскага Руху Супраціўлення.

Манчжурская аперацыя войскаў Чырвонай Арміі. Бамбардзіроўка ЗША Херасімы і Нагасакі. Капітуляцыя Японіі. Заканчэнне Другой сусветнай вайны. Вынікі і ўрокі.

Беларусь – адна з краін-заснавальніц ААН. Нюрнбергскі працэс. Уклад беларускага народа ў разгром нацысцкай Германіі. Людскія і матэрыяльныя страты Беларускай ССР.

Міжнароднае значэнне Перамогі.

Тэма 3.5 Ушанаванне памяці пра подзвіг беларускага народа ў гады Вялікай Айчыннай вайны

Ушанаванне памяці загінуўшых у Беларусі. Урадженцы Беларусі – Героі Савецкага Саюза і поўныя кавалеры ордэна Славы.

Гарады-героі. Мемарыяльныя комплексы: Трэптаў парк (Берлін). Паклонная гара (Масква). Мамаеў курган (Валгаград). Брэсцкая крэпасць-герой. Хатынь. Помнікі (Курган Славы, Трасцянец і інш.).

Беларускі дзяржаўны музей гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, краязнаўчыя музеі. Хроніка “Памяць”.

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНАЯ КАРТА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЫ

“Вялікая Айчынная вайна савецкага народа (у кантэксце Другой сусветнай вайны)” (дзённая форма атрымання адукацыі)

Нумар раздзела, тэмы, заняткі	Назва раздзела, тэмы, заняткі, пералік пытанняў, якія вывучаюцца.	Колькасць аўдыторных гадзін			Самастойная работа студэнтаў	Матэрыяльнае забеспячэнне занятку (наглядныя, метадычныя дапаможнікі і інш.)	Літаратура	Формы контролю ведаў
		Лекцыі	Семінаскія заняткі	Кіруемая самастойная праца студэнтаў				
1	2	3	4		5	7	7	8
	Уводзіны ў вучэбную дысцыпліну “Вялікая Айчынная вайна савецкага народа (у кантэксце Другой сусветнай вайны)” 1. Прадмет, мэты і задачы дысцыпліны, яе структура і змест. 2. Перыядызацыя Другой сусветнай і Вялікай Айчыннай войнаў. Гістарыяграфія і крыніцы. 3. Гістарычная памяць аб Перамозе савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне.	2				Мультымедыйнае суправаджэнне	[1,2,3]	Канспект лекцый
1	Раздзел I. Савецкі Саюз і краіны свету напярэдадні і ў пачатку Другой сусветнай вайны	8	2		10			
1.1.	Міжнароднае становішча напярэдадні Другой сусветнай вайны 1. Міжнародная дзейнасць Германіі ў 1930-я гг. Ачагі ваеннай напружанасці.	2			2	Відэафрагмент	[2,3]	Канспект лекцый

	2. Спроба стварэння сістэмы калектыўнай бяспекі ў Еўропе.							
1.2.	Пачатак Другой сусветнай вайны і падзеі ў Беларусі 1. Пачатак Другой сусветнай вайны. Прычыны і характар вайны. 2. Уступленне войскаў Чырвонай Арміі ў Заходнюю Беларусь і Заходнюю Ўкраіну. Уз'яднанне Беларусі. 3. Сацыяльна-эканамічныя і палітычныя пераўтварэнні ў заходніх абласцях БССР.	2			2	Відэафрагмент	[2,3]	Канспект лекцый
	1. Становішча ў заходніх рэгіёнах Савецкага Саюза. 2. СССР і краіны Балтыі. Савецка-фінляндская вайна. Удзел беларусаў у фінскай кампаніі.		2		2	Карта “Савецка- фінляндская вайна”	[2,3]	Паведамленні
1.3.	Акупацыя Германіяй краін Еўропы 1. “Дзіўная вайна”. Акупацыя Германіяй краін Еўропы. 2. Дзейнасць СССР на міжнароднай арэне. 3. Пачатак Руху Супраціўлення. 4. Падрыхтоўка Германіі да вайны з СССР. План “Барбароса”.	2			2	Відэафрагмент	[2,3]	Канспект лекцый
1.4.	СССР напярэдадні Вялікай Айчыннай вайны 1. СССР у перадваенныя гады. 2. Узброеныя сілы Савецкага Саюза. Заходняя Асобая ваенная акруга.	2			2	Мультымедыйнае суправаджэнне	[2,3]	Рэйтынгавая кантрольная работа № 1 па раздзелу I
2	Раздзел II. Барацьба савецкага народа супраць германскай агрэсіі	6	4	2 с.	12			
2.1	Пачатак Вялікай Айчыннай вайны 1. Напад Германіі на СССР. Прыгранічныя баі ў Беларусі. Абарона Брэсцкай крэпасці. 2. Дзейнасць савецкіх і партыйных органаў па мабілізацыі сіл і сродкаў для барацьбы з агрэсарам. 3. Баявыя дзеянні на савецка-германскім фронце. Абарончыя баі. 4. Прычыны няўдач Чырвонай Арміі летам-восенню 1941 г.	2			2	Відэафрагмент	[2,3]	Канспект лекцый

	<p>1. Дапамога насельніцтва Чырвонай Арміі. Дзейнасць першых партызанскіх атрадаў, дыверсійных груп і падпольных арганізацый.</p> <p>2. Дзейнасць СССР на міжнароднай арэне. Пачатак стварэння антыгітлераўскай кааліцыі.</p> <p>3. Ваенныя дзеянні ў канцы 1941 г. Маскоўская бітва.</p> <p>4. “Віцебскія вароты”.</p>		2		2	Карта “Ваенныя дзеянні ў канцы 1941 г.”	[2,3]	Даклады
2.2	Акупацыйны рэжым							
	<p>1. Генеральны план “Ост”. Ваенна-паліцэйскія органы вынішчэння.</p> <p>2. Адміністрацыйна-тэрытарыяльны падзел беларускай акупіраванай тэрыторыі. Акупацыйны апарат кіравання.</p> <p>3. Палітыка генацыду. Знішчэнне насельніцтва і ваеннапалонных.</p> <p>4. Калабарацыянізм. Германская прапаганда і агітацыя: формы і метады.</p>	2			2	Відэафрагмент	[1,2,3]	Канспект лекцый
	<p>1. Школа, тэатр, друк, радыё, царква на акупіраванай тэрыторыі.</p> <p>2. Нацысцкая палітыка міжнацыянальных адносін.</p> <p>3. Эканамічная палітыка акупацыйных улад. Рабаванне матэрыяльных рэсурсаў і культурных каштоўнасцей.</p> <p>4. Паўсядзённае жыццё насельніцтва ва ўмовах германскай акупацыі.</p>			2 с.	2		[1,2,3]	
2.3	Партызанская і падпольная барацьба на акупіраванай тэрыторыі							
	<p>1. Узнікненне, станаўленне і развіццё партызанскага руху. Падпольная барацьба.</p> <p>2. Стварэнне Цэнтральнага і Беларускага штабоў партызанскага руху. Партызанскія атрады і брыгады. Баявая дзейнасць партызан.</p> <p>3. Узаемаадносіны партызан і насельніцтва.</p>	2			2	Відэафрагмент	[2,3]	Канспект лекцый

	<p>1. Партыйнае, камсамольскае, антыфашысцкае падполле. Узаемадзеянне падпольшчыкаў і партызан у ходзе барацьбы з нямецка-фашысцкімі захопнікамі.</p> <p>2. Антыфашысцкія патрыятычныя групы і арганізацыі ў заходніх абласцях рэспублікі. Супраціўленне ў гета і канцэтрацыйных лагерах.</p> <p>3. Дапамога савецкага тылу і мясцовага насельніцтва партызанам і падпольшчыкам.</p>		2		2	Мультымедыйнае суправаджэнне	[1,2,3]	Рэйтынгавая кантрольная работа № 2 па раздзелу II
3.	Раздзел III. Разгром фашысцкага блока. Завяршэнне Вялікай Айчыннай і Другой сусветнай войнаў	6	4	2 л.	14			
3.1	<p>Падзеі на франтах вайны. Крах наступальнай стратэгіі германскага вермахта</p> <p>1. Пашырэнне маштабаў Другой сусветнай вайны. Перамогі саюзных войск у Афрыцы, Міжземнамор'і і на Ціхім акіяне.</p> <p>2. Сталінградская і Курская бітвы. Карэнны пералом у вайне. Пачатак распаду фашысцкага блока.</p> <p>3. Умацаванне антыгітлераўскай кааліцыі. Тэгеранская канферэнцыя. Пытанне аб адкрыцці Другога фронту.</p>			2 л.	4		[2,3]	
3.2	<p>Вызваленне Беларусі ад германскіх захопнікаў</p> <p>1. Пачатак вызвалення Беларусі.</p> <p>2. Становішча на савецка-германскім фронце. Беларуская наступальная аперацыя “Баграціён”.</p> <p>3. Баявая дзейнасць партызан і падпольшчыкаў. “Рэйкавая вайна”.</p> <p>4. Акружэнне і разгром германскіх армейскіх групавак. Выгнанне германскіх захопнікаў з тэрыторыі Беларусі.</p> <p>5. Мерапрыемствы па аднаўленні народнай гаспадаркі Беларусі.</p>	2			2	Відэафрагмент	[2,3]	Канспект лекцый
3.3	<p>Савецкі тыл у гады вайны</p> <p>1. Перавод эканомікі на ваенныя рэйкі развіцця. Дзейнасць Камітэта Абароны. Працоўны подзвіг савецкага народа.</p> <p>2. Сацыяльна-эканамічнае, культурнае і духоўнае жыццё</p>	2			2	Мультымедыйнае суправаджэнне	[1,2,3]	Канспект лекцый

	савецкага народа. 3. Дзейнасць беларускіх устаноў і арганізацый у тыле. Ураджэнцы Беларусі – героі тылу.							
3.4	Заканчэнне Вялікай Айчыннай і Другой сусветнай войнаў 1. Адкрыццё Другога фронту. Вызваленчы паход Чырвонай Арміі ў Еўропу. 2. Разгром германскай арміі. Заканчэнне вайны ў Еўропе. Капітуляцыя Германіі. Патсдамская канферэнцыя. 3. Воіны-беларусы на франтах Вялікай Айчыннай вайны. Беларусы ў складзе саюзных армій і Еўрапейскага Руху Супраціўлення.	2			2	Відэафрагмент	[1,2,3]	Канспект лекцый
	1. Манчжурская аперацыя войскаў Чырвонай Арміі. Бамбардзіроўка ЗША Херасімы і Нагасакі. 2. Капітуляцыя Японіі. Заканчэнне Другой сусветнай вайны. Вынікі і ўрокі. 3. Беларусь – адна з краін-заснавальніц ААН. Уклад беларускага народа ў разгром нацысцкай Германіі. Людскія і матэрыяльныя страты Беларускай ССР. 4. Нюрнбергскі працэс. 5. Міжнароднае значэнне Перамогі.		2		2	Відэафрагмент	[1,2,3]	Паведамленні
3.5	Ушанаванне памяці пра подзвіг беларускага народа ў гады Вялікай Айчыннай вайны 1. Ушанаванне памяці загінуўшых у Беларусі. Ураджэнцы Беларусі – Героі Савецкага Саюза і поўныя кавалеры ордэна Славы. 2. Гарады-героі. Мемарыяльныя комплексы. 3. Беларускі дзяржаўны музей гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, краязнаўчыя музеі. 4. Хроніка “Памяць”.		2		2	Відэафрагмент	[1,2,3]	Вуснае апытанне
	Усяго	22	10	4	36			Дыферэнцыраваны залік

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНАЯ КАРТА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЫ

“ВЯЛІКАЯ АЙЧЫННАЯ ВАЙНА САВЕЦКАГА НАРОДА (У КАНТЭКСЦЕДРУГОЙ СУСВЕТНАЙ ВАЙНЫ)” (завочная форма атрымання адукацыі)

Нумар раздэла, тэмы, занятку	Назва раздэла, тэмы, занятку, пералік пытанняў, якія вывучаюцца	Колькасць аўдыторных гадзін		Матэрыяльнае забеспячэнне занятку (наглядныя, метадычныя дапаможнікі і інш.)	Літаратура	Формы кантролю ведаў
		Лекцыі	Практычныя (семінарскія) заняткі			
1	<p>Пачатак Другой сусветнай вайны і падзеі ў Беларусі</p> <p>1. Пачатак Другой сусветнай вайны. Прычыны і характар вайны.</p> <p>2. Уступленне войскаў Чырвонай Арміі ў Заходнюю Беларусь і Заходнюю Украіну. Уз’яднанне Беларусі.</p> <p>3. Сацыяльна-эканамічныя і палітычныя пераўтварэнні ў заходніх абласцях БССР.</p>	2		Відэафрагмент	[2,3]	Канспект лекцый
2	<p>Пачатак Вялікай Айчыннай вайны</p> <p>1. Напад Германіі на СССР. Прыгранічныя баі ў Беларусі. Абарона Брэсцкай крэпасці.</p> <p>2. Дзейнасць савецкіх і партыйных органаў па мабілізацыі сіл і сродкаў для барацьбы з агрэсарам.</p> <p>3. Баявыя дзеянні на савецка-германскім фронце. Абарончыя баі.</p> <p>4. Прычыны няўдач Чырвонай Арміі летам-восенню 1941 г.</p>	2		Відэафрагмент	[2,3]	Канспект лекцый

3	<p>Партызанская і падпольная барацьба на акупіраванай тэрыторыі</p> <p>1. Партыйнае, камсамольскае, антыфашысцкае падполле. Узаемадзеянне падпольшчыкаў і партызан у ходзе барацьбы з нямецка-фашысцкімі захопнікамі.</p> <p>2. Антыфашысцкія патрыятычныя групы і арганізацыі ў заходніх абласцях рэспублікі. Супраціўленне ў гета і канцэнтрацыйных лагерах.</p> <p>3. Дапамога савецкага тылу і мясцовага насельніцтва партызанам і падпольшчыкам.</p>		2	Мультымедыйнае суправаджэнне	[1,2,3]	Вуснае апытанне
4	<p>Вызваленне Беларусі ад германскіх захопнікаў</p> <p>1. Пачатак вызвалення Беларусі.</p> <p>2. Становішча на савецка-германскім фронце. Беларуская наступальная аперацыя “Баграціён”.</p> <p>3. Баявая дзейнасць партызан і падпольшчыкаў. “Рэйкавая вайна”.</p> <p>4. Акружэнне і разгром германскіх армейскіх групавак. Выгнанне германскіх захопнікаў з тэрыторыі Беларусі.</p> <p>5. Мерапрыемствы па аднаўленні народнай гаспадаркі рэспублікі.</p>	2		Відэафрагмент	[2,3]	Канспект лекцый
Усяго		6	2			Дыферэнцыраваны залік

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНАЯ КАРТА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЫ

“ВЯЛІКАЯ АЙЧЫННАЯ ВАЙНА САВЕЦКАГА НАРОДА (У КАНТЭКСЦЕДРУГОЙ СУСВЕТНАЙ ВАЙНЫ)”

(завочная форма атрымання адукацыі з скарачаным тэрмінам навучання)

Нумар раздэла, тэмы, занятку	Назва раздэла, тэмы, занятку, пералік пытанняў, якія вывучаюцца	Колькасць аўдыторных гадзін		Матэрыяльнае забеспячэнне занятку (наглядныя, метадычныя дапаможнікі і інш.)	Літаратура	Формы кантролю ведаў
		Лекцыі	Практычныя (семінарскія) заняткі			
1	<p>Пачатак Вялікай Айчыннай вайны</p> <p>1. Напад Германіі на СССР. Прыгранічныя баі ў Беларусі. Абарона Брэсцкай крэпасці.</p> <p>2. Дзейнасць савецкіх і партыйных органаў па мабілізацыі сіл і сродкаў для барацьбы з агрэсарам.</p> <p>3. Баявыя дзеянні на савецка-германскім фронце. Абарончыя баі.</p> <p>4. Прычыны няўдач Чырвонай Арміі летам-восенню 1941 г.</p>	2		Відэафрагмент	[2,3]	Канспект лекцый
2	<p>Партызанская і падпольная барацьба на акупіраванай тэрыторыі</p> <p>1. Партыйнае, камсамольскае, антыфашысцкае падполле. Узаемадзеянне падпольшчыкаў і партызан у ходзе барацьбы з нямецка-фашысцкімі захопнікамі.</p> <p>2. Антыфашысцкія патрыятычныя групы і арганізацыі ў заходніх абласцях рэспублікі. Супраціўленне ў гета і</p>		2	Мультымедыйнае суправаджэнне	[1,2,3]	Вуснае апытанне

	канцэнтрацыйных лагерах. 3. Дапамога савецкага тылу і мясцовага насельніцтва партызанам і падпольшчыкам.					
3	Вызваленне Беларусі ад германскіх захопнікаў 1. Пачатак вызвалення Беларусі. 2. Становішча на савецка-германскім фронце. Беларуская наступальная аперацыя “Баграціён”. 3. Баявая дзейнасць партызан і падпольшчыкаў. “Рэйкавая вайна”. 4. Акружэнне і разгром германскіх армейскіх групавак. Выгнанне германскіх захопнікаў з тэрыторыі Беларусі. 5. Мерапрыемствы па аднаўленні народнай гаспадаркі рэспублікі.	2		Відэафрагмент	[2,3]	Канспект лекцый
Усяго		4	2			Дыферэнцыраваны залік

ІНФАРМАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНАЯ ЧАСТКА

Асноўная літаратура

1. Геноцид беларускага народа = Genocide of the Belarusian people: інфармацыйна-аналітычныя матэрыялы і дакументы / Генеральная пракуратура Рэспублікі Беларусь; пад агульнай рэдакцыяй А. І. Шведа. – Мінск : Беларусь, 2022. – 175 с.
2. Гісторыя Беларусі [Электронны рэсурс] : вучэб.-метад. комплекс / склад.: М. М. Сакалоў [і інш.] // Репозиторий БГПУ. – Рэжым доступу: <http://elib.bspu.by/handle/doc/249>. – Дата доступу: 10.03.2023.
3. Гісторыя беларускай дзяржаўнасці : вучэб. дапам. для студэнтаў устаноў выш. адукацыі / І. А. Марзалюк [і інш.] ; пад агул. рэд. І. А. Марзалюка. – Мінск : Адукацыя і выхаванне, 2022. – 447 с.

Дадатковая літаратура

1. Беларусь партызанская. Ілюстраваная энцыклапедыя партызанскага руху ў Беларусі ў гады Вялікай Айчыннай вайны. – Мінск, 2019.
2. Беларусь у гады Другой сусветнай вайны і Вялікай Айчыннай вайны (верасень 1939 г. – верасень 1945 г.) // Гісторыя Беларусі. У 2 ч. Ч. 2. – Мінск, 2003.
3. Беларусь. 1941 – 1945: Подвиг. Трагедия. Память. В 2 кн. / НАН Беларусі, Інстытут гісторыі; рэдкал.: А. А. Коваленя (пред.) і др. – Мінск : Беларуская навука, 2010.
4. Вклад беларускага народа ў Перамогу ў Вялікай Айчыннай вайне / А. М. Литвин [і др.] ; рэдкал.: А. А. Коваленя (гл. ред.) [і др.]. 3-е изд. – Мінск : Беларуская навука, 2020 – 495 с.
5. Вторая мировая война // Новейшая история стран Европы и Америки. XX век: Учеб. для студ. высш. учеб. заведений. В 3 ч. Ч. 1: 1900 – 1945. – М., 2001.
6. История белорусской государственности. В 5 т. Т. 4. Белорусская государственность накануне и в период Великой Отечественной войны и послевоенного восстановления (1939 – 1953 гг.) / А. А. Коваленя [і др.] ; отв. ред. тома Н. Б. Нестерович; Нац. акад. наук Беларусі, Ін-т гісторыі. – Мінск, 2019.
7. Коваленя, А. А. С верой в Победу: Беларусь в Великой Отечественной войне: 100 вопросов и ответов / А. А. Коваленя, Б. Д. Долготович, Д. Н. Хромченко. – 3-е изд. – Мінск, 2020.
8. Коваленя, А. А. Вялікая Айчынная вайна савецкага народа : (у кантэксце Другой сусветнай вайны) : вучэб. дапам. / А. А. Коваленя [і інш.] ; пад рэд. А. А. Ковалені, М. С. Сташкевіча. – Мінск : Выд. цэнтр БДУ, 2014. – 278 с.

9. Літвін, А. М. Акупацыя Беларусі (1941 – 1944): пытанні супраціву і калабарацыі. – Мінск, 2000.

10. Народны летапіс Вялікай Айчыннай вайны: успомнім усіх! Кн. 1 / Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т гісторыі; склад.: А. М. Літвін, А. А. Крыварот, К. Д. Ганчарэнка ; рэдкал.: А. А. Каваленя (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск, 2020.

11. Освобождение Беларуси. 1943 – 1944. / ред. кол. И. И. Басик, А. А. Каваленя [и др.] – Минск, 2014.

12. Республика-партизанка. К 75-летию Победы в Великой Отечественной войне. Изд. 2-е, доп. и испр. / отв. ред. С. Л. Кандыбович, В. В. Данилович, О. В. Солопова. – М., 2020.

Прыкладны спіс пытанняў да дыферэнцыраванага заліку па вучэбнай дысцыпліне “Вялікая Айчынная вайна савецкага народа (у кантэкстэ Другой сусветнай вайны)”

1. Міжнароднае становішча напярэдадні Другой сусветнай вайны
2. Пачатак Другой сусветнай вайны. Прычыны і характар вайны.
3. Уступленне войскаў Чырвонай Арміі ў Заходнюю Беларусь і Заходнюю Украіну. Уз’яднанне Беларусі. Пераўтварэнні ў заходніх абласцях БССР.
4. Становішча ў заходніх рэгіёнах Савецкага Саюза. СССР і краіны Балтыі. Савецка-фінляндская вайна. Удзел беларусаў у фінскай кампаніі.
5. Акупацыя Германіяй краін Еўропы. Пачатак Руху Супраціўлення
6. Дзейнасць СССР на міжнароднай арэне.
7. Падрыхтоўка Германіі да вайны з СССР. План “Барбароса”.
8. СССР напярэдадні Вялікай Айчыннай вайны.
9. Пачатак Вялікай Айчыннай вайны. Абарончыя баі. Прычыны няўдач Чырвонай Арміі летам-восенню 1941 г.
10. Дзейнасць савецкіх і партыйных органаў па мабілізацыі сіл і сродкаў для барацьбы з агрэсарам. Першыя партызанскія атрады, дыверсійныя групы і падпольныя арганізацыі.
11. Дзейнасць СССР на міжнароднай арэне. Пачатак стварэння антыгітлераўскай кааліцыі.
12. Ваенныя дзеянні ў канцы 1941 г. Маскоўская бітва.
13. Акупацыйны рэжым. Генеральны план “Ост”. Палітыка генацыду. Знішчэнне насельніцтва і ваеннапалонных.
14. Калабарацыянiзм. Германская прапаганда і агітацыя: формы і метады.
15. Школа, тэатр, друк, радыё, царква на акупіраванай тэрыторыі.
16. Эканамічная палітыка акупацыйных улад. Рабаванне матэрыяльных рэсурсаў і культурных каштоўнасцей.
17. Паўсядзённае жыццё насельніцтва ва ўмовах германскай акупацыі.
18. Партызанская і падпольная барацьба на акупіраванай тэрыторыі. Стварэнне Цэнтральнага і Беларускага штабоў партызанскага руху.
19. Антыфашысцкія патрыятычныя групы і арганізацыі ў заходніх абласцях рэспублікі. Супраціўленне ў гета і канцэнтрацыйных лагерах.
20. Падзеі на франтах вайны. Крах наступальнай стратэгіі германскага вермахта.
21. Умацаванне антыгітлераўскай кааліцыі. Тэгеранская канферэнцыя. Пытанне аб адкрыцці Другога фронту.
22. Вызваленне Беларусі ад германскіх захопнікаў. Беларуская наступальная аперацыя “Баграціён”.
23. Баявая дзейнасць партызан і падпольшчыкаў. “Рэйкавая вайна”.
24. Мерапрыемствы па аднаўленні народнай гаспадаркі рэспублікі.

25. Савецкі тыл у гады вайны. Перавод эканомікі на ваенныя рэйкі развіцця. Дзейнасць Камітэта Абароны. Працоўны подзвіг савецкага народа.

26. Дзейнасць беларускіх устаноў і арганізацый у тыле. Ураджэнцы Беларусі – героі тылу.

27. Адкрыццё Другога фронту. Вызваленчы паход Чырвонай Арміі ў Еўропу.

28. Разгром германскай арміі. Заканчэнне вайны ў Еўропе. Капітуляцыя Германіі. Патсдамская канферэнцыя.

29. Воіны-беларусы на франтах Вялікай Айчыннай вайны. Беларусы ў складзе саюзных армій і Еўрапейскага Руху Супраціўлення.

30. Манчжурская аперацыя войскаў Чырвонай Арміі. Бамбардзіроўка ЗША Херасімы і Нагасакі.

31. Капітуляцыя Японіі. Заканчэнне Другой сусветнай вайны. Вынікі і ўрокі.

32. Беларусь – адна з краін-заснавальніц ААН. Уклад беларускага народа ў разгром нацысцкай Германіі. Людскія і матэрыяльныя страты Беларускай ССР.

33. Міжнароднае значэнне Перамогі. Нюрнбергскі працэс.

34. Ушанаванне памяці пра подзвіг беларускага народа ў гады Вялікай Айчыннай вайны.

Метадычныя рэкамендацыі па арганізацыі і выкананні самастойнай работы студэнтаў па вучэбнай дысцыпліне “Вялікая Айчынная вайна савецкага народа (у кантэксце Другой сусветнай вайны)”

Мэтай метадычных рэкамендацый з’яўляецца павышэнне эфектыўнасці вучэбнага працэсу, у тым ліку за кошт самастойнай работы, падчас якой студэнт становіцца актыўным суб’ектам навучання, што азначае:

- здольнасць займаць у навучанні актыўную пазіцыю;
- падрыхтаванасць да мабілізацыі інтэлектуальных і валявых намаганняў для дасягнення вучэбных мэт;
- уменні праектаваць, планаваць і прагназаваць вучэбную дзейнасць, а таксама ініцыяваць сваю пазнавальную дзейнасць на падставе ўнутранай станоўчай матывацыі;
- усведамленне сваіх патэнцыяльных вучэбных магчымасцей і псіхалагічную падрыхтаванасць да складання праграмы дзейнасці па самаразвіцці.

Віды самастойнай работы студэнтаў

<i>Рэпрадуктыўная самастойная работа</i>	Самастойнае чытанне, прагляд, канспектаванне вучэбнай літаратуры, запамінанне, пераказ, паўтарэнне вучэбнага матэрыялу і г. д.
<i>Пазнавальна-пошукавая самастойная работа</i>	Падрыхтоўка паведамленняў, дакладаў, выступленняў на семінарскіх і практычных занятках, падбор адпаведнай літаратуры: і г. д.
<i>Творчая самастойная работа</i>	Удзел у навукова-даследчай рабоце, навуковых мерапрыемствах, выкананне творчых праектаў па індывідуальных і групавых заданнях і г. д.

Арганізацыя і кантроль самастойнай работы

Для паспяховага выканання самастойнай работы студэнтаў неабходна планаванне і кантроль з боку выкладчыкаў. Аўдыторная самастойная работа выконваецца студэнтамі на лекцыях і семінарскіх занятках. Для гэтага выкладчык загадзя распрацоўвае і рэалізуе сістэму самастойнай работы, улічваючы ўсе яе формы, мэты, ажыццяўляе адбор неабходнай інфармацыі і сродкаў (метадычных) камунікацый, вызначае ролю студэнта ў гэтым працэсе і свой удзел у ім. Пытанні для самастойнай работы студэнтаў, якія прыведзены ў рабочай праграме дысцыпліны, прапануюцца выкладчыкамі напачатку вывучэння дысцыпліны. Студэнты маюць права дадаткова выбіраць тэмы, якія іх цікавяць, для самастойнай работы.

Змест дзейнасці выкладчыка і студэнта пры выкананні самастойнай работы

Асноўныя характарыстыкі	Дзейнасць выкладчыка	Дзейнасць студэнтаў
Мэта выканання СР	<ul style="list-style-type: none"> - тлумачыць мэту і сэнс выканання СР; - дае разгорнуты ці кароткі інструктаж пра патрабаванні, якія прад'яўляюцца да СР і спосабах яе выканання; - дэманструе ўзор СР 	<ul style="list-style-type: none"> - асэнсоўвае і прымае мэту СР як асабіста значную; - знаёміцца з патрабаваннямі да СР
Матывацыя	<ul style="list-style-type: none"> - раскрывае тэарэтычную і практычную значнасць выканання СР, фарміруе ў студэнта пазнавальную патрэбнасць і падрыхтаванасць да выканання СР; - надае студэнту матывацыю для дасягнення поспеху 	<ul style="list-style-type: none"> - фарміруе ўласную пазнавальную патрэбнасць у выкананні СР; - фарміруе ўстаноўку і прымае рашэнне аб выкананні СР
Кіраванне	<ul style="list-style-type: none"> - ажыццяўляе кіраванне шляхам мэтанакіраванага ўздзеяння на працэс выканання СР; - дае агульныя арыенціры выканання СР 	<ul style="list-style-type: none"> - ажыццяўляе планаванне і праектаванне СР, а таксама рацыянальнае размеркаванне часу, неабходнага для яе выканання
Кантроль і карэкцыя выканання СР	<ul style="list-style-type: none"> - ажыццяўляе папярэдні кантроль, які прадугледжвае выяўленне зыходнага ўзроўню падрыхтаванасці студэнта да выканання СР; - ажыццяўляе кантроль канчатковых вынікаў выканання СР 	<ul style="list-style-type: none"> - ажыццяўляе бягучы самакантроль за ходам выканання СР; - выяўляе, аналізуе і выпраўляе дапушчаныя памылкі і ўносіць карэктывы ў работу; - праводзіць пошук аптымальных спосабаў выканання СР; - ажыццяўляе рэфлексію ўласнай дзейнасці; - ажыццяўляе самакантроль вынікаў СР
Ацэнка	<ul style="list-style-type: none"> - на падставе параўнання вынікаў з эталонам, загадзя зададзенымі крытэрыямі дае ацэнку СР; 	<ul style="list-style-type: none"> - на падставе параўнання вынікаў з мэтай дае самаацэнку сваім пазнавальным

	<p>- выяўляе тыповыя памылкі, акцэнтуючы ўвагу на станоўчыя і адмоўныя бакаў, дае метадычныя парады па выкананні СР, вызначае далейшыя кірункі выканання СР;</p> <p>- устанаўлівае ўзровень і вызначае якасць самастойнай дзейнасці студэнта, на падставе чаго фарміруе ў апошняга матывацыю дасягнення поспеху ў вучэбнай дзейнасці</p>	<p>магчымасцям, здольнасцям і якасцям</p>
--	--	---

Пазааўдыторная самастойная работа студэнтаў (далей – самастойная работа) – вучэбная, вучэбна-даследчая, навукова-даследчая дзейнасць студэнтаў, якая ажыццяўляецца ў пазааўдыторны час па заданні і пры метадычным кіраўніцтве выкладчыка. Яна прадугледжвае:

- падрыхтоўку да аўдыторных заняткаў і выкананне адпаведных заданняў;
- самастойную работу па вывучэнні тэм вучэбных дысцыплін у адпаведнасці з вучэбнымі праграмамі;
- напісанне дакладаў;
- падрыхтоўку да кантрольных выпрабаванняў, у тым ліку да заліку;
- удзел у навуковых мерапрыемствах (выставы, канферэнцыі, сімпозіумы, семінары і г. д.).

Выкананне студэнтамі любога віда самастойнай работы прадугледжвае наступныя этапы:

- пастаноўка мэты самастойнай работы;
- канкрэтызацыя пазнавальнай задачы;
- самаацэнка падрыхтаванасці да самастойнай работы па вырашэнні пастаўленай задачы;
- выбар адпаведных сродкаў вырашэння пастаўленай задачы;
- планаванне самастойнай работы па вырашэнні задач самастойна альбо пры дапамозе выкладчыка;
- рэалізацыя праграмы выканання самастойнай работы.

Патрабаванні да выканання самастойнай работы студэнтаў

№ п/п	Назва тэмы, раздзела	Колькасць гадзін на СРС	Заданне	Форма выканання
1	Міжнароднае становішча напярэдадні Другой сусветнай вайны	2	Падрыхтаваць інфармацыйны блок па наступных пытаннях: 1. Міжнародная дзейнасць Германіі ў 1930-я гг. Ачагі ваеннай напружанасці. 2. Спраба стварэння сістэмы калектыўнай бяспекі ў Еўропе.	Інфармацыйны блок
2	Пачатак Другой сусветнай вайны і падзеі ў Беларусі	4	Падрыхтаваць даклады па наступных пытаннях: 1. Пачатак Другой сусветнай вайны. Прычыны і характар вайны. 2. Уступленне войскаў Чырвонай Арміі ў Заходнюю Беларусь і Заходнюю Украіну. Уз'яднанне Беларусі. 3. Сацыяльна-эканамічныя і палітычныя пераўтварэнні ў заходніх абласцях БССР. 4. Становішча ў заходніх рэгіёнах Савецкага Саюза. 5. СССР і краіны Балтыі. Савецка-фінляндская вайна. Удзел беларусаў у фінскай кампаніі.	Даклады
3	Акупацыя Германіяй краін Еўропы	2	Падрыхтаваць справаздачу па індыўідуальных пытаннях: 1. “Дзіўная вайна”. Акупацыя Германіяй краін Еўропы. 2. Дзейнасць СССР на міжнароднай арэне. 3. Пачатак Руху Супраціўлення. 4. Падрыхтоўка Германіі да вайны з СССР. План “Барбароса”.	Справаздача па індыўідуальных заданнях
4	СССР напярэдадні Вялікай Айчыннай вайны	2	Падрыхтаваць прэзентацыі па пытаннях: 1. СССР у перадваенныя гады. 2. Узброеныя сілы Савецкага Саюза. Заходняя Асобая ваенная акруга.	Прэзентацыі
5	Пачатак Вялікай Айчыннай вайны	4	Падрыхтаваць канспект па наступных пытаннях: 1. Напад Германіі на СССР. Прыгранічныя баі ў Беларусі. Абарона Брэсцкай крэпасці. 2. Дзейнасць савецкіх і партыйных органаў па мабілізацыі сіл і сродкаў для барацьбы з агрэсарам. 3. Баявыя дзеянні на савецка-германскім фронце. Абарончыя баі. 4. Прычыны няўдач Чырвонай Арміі летам-восенню 1941 г.	Канспект

			<p>5. Дапамога насельніцтва Чырвонай Арміі. Дзейнасць першых партызанскіх атрадаў, дыверсійных груп і падпольных арганізацый.</p> <p>6. Дзейнасць СССР на міжнароднай арэне. Пачатак стварэння антыгітлераўскай кааліцыі.</p> <p>7. Ваенныя дзеянні ў канцы 1941 г. Маскоўская бітва.</p> <p>8. “Віцебскія вароты”.</p>	
6	Акупацыйны рэжым	4	<p>Падрыхтаваць справаздачу па індыўідуальных пытаннях:</p> <p>1. Генеральны план “Ост”. Ваенна-паліцэйскія органы вынішчэння.</p> <p>2. Адміністрацыйна-тэрытарыяльны падзел беларускай акупіраванай тэрыторыі. Акупацыйны апарат кіравання.</p> <p>3. Палітыка генацыду. Знішчэнне насельніцтва і ваеннапалонных.</p> <p>4. Калабарацыянізм. Германская прапаганда і агітацыя: формы і метады.</p> <p>5. Школа, тэатр, друк, радыё, царква на акупіраванай тэрыторыі.</p> <p>6. Нацысцкая палітыка міжнацыянальных адносін. Эканамічная палітыка акупацыйных улад. Рабаванне матэрыяльных рэсурсаў і культурных каштоўнасцей.</p> <p>7. Паўсядзённае жыццё насельніцтва ва ўмовах германскай акупацыі.</p>	Справаздача па індыўідуальных заданнях
7	Партызанская і падпольная барацьба на акупіраванай тэрыторыі	4	<p>Падрыхтаваць паведамленні па пытаннях:</p> <p>1. Узнікненне, станаўленне і развіццё партызанскага руху. Падпольная барацьба.</p> <p>2. Стварэнне Цэнтральнага і Беларускага штабоў партызанскага руху. Партызанскія атрады і брыгады. Баявая дзейнасць партызан.</p> <p>3. Узаемаадносінны партызан і насельніцтва.</p> <p>4. Партыйнае, камсамольскае, антыфашысцкае падполле. Узаемадзеянне падпольшчыкаў і партызан у ходзе барацьбы з нямецка-фашысцкімі захопнікамі.</p> <p>5. Антыфашысцкія патрыятычныя групы і арганізацыі ў заходніх абласцях рэспублікі. Супраціўленне ў гета і канцэнтрацыйных лагерах.</p> <p>6. Дапамога савецкага тылу і мясцовага насельніцтва партызанам і падпольшчыкам.</p>	Паведамленні
8	Падзеі на франтах вайны. Крах наступальнай стратэгіі	4	<p>Падрыхтаваць даклады па наступных пытаннях:</p> <p>1. Пашырэнне маштабаў Другой сусветнай вайны. Перамогі саюзных войск у Афрыцы, Міжземнамор’і і на Ціхім акіяне.</p>	Даклады

	германскага вермахта		2. Сталінградская і Курская бітвы. Карэнны пералом у вайне. Пачатак распаду фашысцкага блока. 3. Умацаванне антыгітлераўскай кааліцыі. Тэгеранская канферэнцыя. Пытанне аб адкрыцці Другога фронту.	
9	Вызваленне Беларусі ад германскіх захопнікаў	2	Падрыхтаваць прэзентацыі па пытаннях: 1. Пачатак вызвалення Беларусі. 2. Становішча на савецка-германскім фронце. Беларуская наступальная аперацыя “Баграціён”. 3. Баявая дзейнасць партызан і падпольшчыкаў. “Рэйкавая вайна”. 4. Акружэнне і разгром германскіх армейскіх груповак. Выгнанне германскіх захопнікаў з тэрыторыі Беларусі. 5. Мерапрыемствы па аднаўленні народнай гаспадаркі рэспублікі.	Прэзентацыі
10	Савецкі тыл у гады вайны	2	Падрыхтаваць справаздачу па індывідуальных пытаннях: 1. Перавод эканомікі на ваенныя рэйкі развіцця. Дзейнасць Камітэта Абароны. Працоўны подзвіг савецкага народа. 2. Сацыяльна-эканамічнае, культурнае і духоўнае жыццё савецкага народа. 3. Дзейнасць беларускіх устаноў і арганізацый у тыле. Ураджэнцы Беларусі – героі тылу.	Справаздача па індывідуальных заданнях
11	Заканчэнне Айчыннай сусветнай Перамога! Вялікай і Другой войнаў.	4	Падрыхтаваць канспект па наступных пытаннях: 1. Адкрыццё Другога фронту. Вызваленчы паход Чырвонай Арміі ў Еўропу. 2. Разгром германскай арміі. Заканчэнне вайны ў Еўропе. Капітуляцыя Германіі. Патсдамская канферэнцыя. 3. Воіны-беларусы на франтах Вялікай Айчыннай вайны. Беларусы ў складзе саюзных армій і Еўрапейскага Руху Супраціўлення. 4. Манчжурская аперацыя войскаў Чырвонай Арміі. Бамбардзіроўка ЗША Херасімы і Нагасакі. 5. Капітуляцыя Японіі. Заканчэнне Другой сусветнай вайны. Вынікі і ўрокі. 6. Беларусь – адна з краін-заснавальніц ААН. Уклад беларускага народа ў разгром нацысцкай Германіі. Людскія і матэрыяльныя страты Беларускай ССР.	Канспект

			7. Нюрнбергскі працэс. 8. Міжнароднае значэнне Перамогі.	
12	Ушанаванне памяці пра подзвіг беларускага народа ў гады Вялікай Айчыннай вайны	2	Падрыхтаваць прэзентацыі па пытаннях: 1. Ушанаванне памяці загінуўшых у Беларусі. Урадженцы Беларусі – Героі Савецкага Саюза і поўныя кавалеры ордэна Славы. 2. Гароды-героі. Мемарыяльныя комплексы. 3. Беларускі дзяржаўны музей гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, краязнаўчыя музеі. 4. Хроніка “Памяць”.	Прэзентацыі
	Усяго	36		

Пералік заданняў і кантрольных мерапрыемстваў кіруемай самастойнай работы студэнта

Тэма: Акупацыйны рэжым (2 гадзіны – семінар)

1. Школа, тэатр, друк, радыё, царква на акупіраванай тэрыторыі.
2. Нацысцкая палітыка міжнацыянальных адносін.
3. Эканамічная палітыка акупацыйных улад. Рабаванне матэрыяльных рэсурсаў і культурных каштоўнасцей.
4. Паўсядзённае жыццё насельніцтва ва ўмовах германскай акупацыі.

Першы модуль

Складзі канспект па тэме “Акупацыйны рэжым”.

Другі модуль

Падрыхтаваць даклады па тэмам:

1. Нацысцкая палітыка міжнацыянальных адносін.
2. Эканамічная палітыка акупацыйных улад. Рабаванне матэрыяльных рэсурсаў і культурных каштоўнасцей.
3. Паўсядзённае жыццё насельніцтва ва ўмовах германскай акупацыі.

Трэці модуль

Падрыхтаваць творчыя праекты па групавых заданнях на тэму “Школа, тэатр, друк, радыё, царква на акупіраванай тэрыторыі”.

Тэма: Падзеі на франтах вайны. Крах наступальнай стратэгіі германскага вермахта (2 гадзіны – лекцыя)

1. Пашырэнне маштабаў Другой сусветнай вайны. Перамогі саюзных войск у Афрыцы, Міжземнамор'і і на Ціхім акіяне.
2. Сталінградская і Курская бітвы. Карэнны пералом у вайне. Пачатак распаду фашысцкага блока.
3. Умацаванне антыгітлераўскай кааліцыі. Тэгеранская канферэнцыя. Пытанне аб адкрыцці Другога фронту.

Першы модуль

Складзі канспект па тэме “Падзеі на франтах вайны. Крах наступальнай стратэгіі германскага вермахта”.

Другі модуль

Падрыхтаваць даклады па тэмам:

1. Пашырэнне маштабаў Другой сусветнай вайны. Перамогі саюзных войск у Афрыцы, Міжземнамор'і і на Ціхім акіяне.
2. Умацаванне антыгітлераўскай кааліцыі. Тэгеранская канферэнцыя. Пытанне аб адкрыцці Другога фронту.

Трэці модуль

Падрыхтаваць творчыя праекты па групавых заданнях на тэму “Сталінградская і Курская бітвы. Карэнны пералом у вайне. Пачатак распаду фашысцкага блока.”.

Метадычныя парады і рэкамендацыі да заданняў

Усе тыпы заданняў, што выконваюцца студэнтамі, у тым ліку ў працэсе самастойнай работы, так ці інакш ўтрымліваюць устаноўку на набыццё і замацаванне вызначанага Дзяржаўным адукацыйным стандартам вышэйшай прафесійнай адукацыі аб'ёму ведаў, а таксама на фарміраванне ў рамках гэтых ведаў некаторых навыкаў разумовых аперацый – умення ацэньваць, аналізаваць, параўноўваць, каментываць і г. д.

Важную ролю ў ажыццяўленні самастойнай пазааўдыторнай падрыхтоўкі адыгрывае праца з літаратурай да ўсіх відаў заняткаў: семінарскіх, пры падрыхтоўцы да залікаў, тэсціраванняў, удзелу ў навуковых мерапрыемстваў.

Уменне працаваць з літаратурай азначае навучыцца асэнсавана карыстацца крыніцамі. Перш чым прыступіць да засваення зместу спецыяльнай навуковай літаратуры, рэкамендуецца чытанне падручнікаў і навучальных дапаможнікаў.

Вывучэнне навуковай, вучэбнай і іншай літаратуры патрабуе вядзення працоўных запісаў.

Формы запісаў могуць быць разнастайнымі: просты або разгорнуты план, тэзісы, цытаты, канспект.

Студэнтам рэкамендуецца самастойна выконваць даклады, індывідуальныя пісьмовыя заданні, прапанаваныя пры падрыхтоўцы да семінарскіх заняткаў. Праца, звязаная з рашэннем гэтых задач, уяўляе сабой выгляд інтэлектуальнай практычнай дзейнасці. Яна спрыяе выпрацоўцы ўмення і звычкі выконваць задачы правільна, а таксама замацаванню навыкаў і ведаў па праблеме.

Метадычныя рэкамендацыі па напісанні пісьмовых, навукова-даследчых работ студэнтаў

Напісанне пісьмовых, навукова-даследчых работ студэнтаў вырашае шэраг задач:

- навучанне студэнтаў самастойнаму пошуку і адбору вучэбнай і спецыяльнай навуковай літаратуры па прадмеце;
- прывіццё навыкаў рэферыравання навуковых артыкулаў па праблематыцы вивучаемых дысцыплін;
- выпрацоўка ўмення падрыхтоўкі паведамленняў, дакладаў і выступленняў;
- набыццё вопыту выступленняў з дакладамі на семінарскіх занятках;
- сістэматызацыя, замацаванне і пашырэнне ведаў і навыкаў па вивучаемых дысцыплінах;
- далучэнне студэнтаў да вырашэння праблемных пытанняў па абранай тэме работы;
- навучанне студэнтаў выкладаць матэрыял у выглядзе стройнай сістэмы тэарэтычных палажэнняў, звязаных лагічнай паслядоўнасцю і абгрунтаваных.

Пералік сродкаў дыягностыкі вынікаў вучэбнай дзейнасці, якія выкарыстоўваюцца

Для дыягностыкі кампетэнцый выкарыстоўваюцца наступныя формы:

1. Вусная форма:

- вуснае апытанне;
- даклады і паведамленні на семінарах;

2. Пісьмовая форма:

- справаздачы па індывідуальных заданнях;
- прэзентацыі;
- канспект лекцый;
- інфармацыйны блок;
- творчыя праекты.

Крытэрыі ацэнак вынікаў вучэбнай дзейнасці студэнта

Не залічана

Адсутнасць адказу або адмова ад адказу. Распазнанне аб'екта вывучэння, асобных тэрмінаў і фактаў, праявы імкнення пераадолець вучэбныя цяжкасці, праяўленне інтарэсу да вывучэння прадмета, адлічча вызначэнняў, структурных элементаў ведаў, праявы валявых намаганняў і матывацыя вучэння.

Залічана

Няпоўнае знанне праграмага матэрыялу на узроўні памяці, наяўнасць значных, але выпраўленых з дапамогай выкладчыка памылак, цяжкасці ў прымяненні спецыяльных і інтэлектуальных уменняў, імкненне да пераадолення цяжкасцей, праяўленне адказнасці, самакрытычнасці. Асваенне вучэбнага матэрыялу на рэпрадукцыйным узроўні і няпоўнае яго ўзнаўленне, наяўнасць памылак, якія можна выправіць пры дадатковых пытаннях. Усвядомленае ўзнаўленне праграмага матэрыялу, у тым ліку рознай ступені складанасці, з некаторымі памылкамі. Поўнае ўзнаўленне праграмага матэрыялу, у тым ліку прымяненне ведаў, спецыяльных, агульнавучэбных і інтэлектуальных уменняў з дапамогай выкладчыка. Праявы настойлівасці і імкненне пераадолець цяжкасці. Авалоданне праграмным матэрыялам, у тым ліку рознай ступені цяжкасці, праявы добрасумленнасці, адказнасці, самаацэнкі і г. д. Свабоднае валоданне праграмным матэрыялам рознай ступені цяжкасці ў незнаёмай сітуацыі, выкананне заданняў творчага характару. Высокі ўзровень самастойнасці і эрудыцыі.

ПРАТАКОЛ УЗГАДНЕННЯ ВУЧЭБНАЙ ПРАГРАМЫ

па вучэбнай дысцыпліне Вялікая Айчынная вайна савецкага народа

(у кантэксце Другой сусветнай вайны)” з другімі дысцыплінамі спецыяльнасцей

Назва вучэбнай дысцыпліны, з якой патрабуецца ўзгадненне	Назва кафедры	Прапановы аб зменах у змесце вучэбнай праграмы установы вышэйшай адукацыі па вучэбнай дысцыпліне	Рашэнне, прынятае кафедрай, якая распрацавала вучэбную праграму (з указаннем даты і нумару пратакола)
Гісторыя беларускай дзяржаўнасці	Гісторыі Беларусі і славянскіх народаў	Змен няма	Рэкамендавана да зацвярджэння вучэбная праграма ў прадстаўленым варыянце (пратакол №11 ад 28.05.2022)